

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1946.

Första kammaren.

Nr 3.

Fredagen den 18 januari förmiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 11 förmiddagen.

Fortsattes överläggningen angående Kungl. Maj:ts propositioner nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1946/47, och nr 2, angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1945/46.

*Statsverks-
propositionen
m. m.*

(Forts.)

Herr Holmbäck: Herr talman! Jag har begärt ordet för att yttra mig i ett par flyktingfrågor.

Den fråga som under de senaste månaderna framför allt upprört den allmänna opinionen gäller utlämnandet av de militärt internerade balterna i Sverige. För min del har jag redan vid interpellationsdebatten i höstas varit i tillfälle att yttra min mening om det i somras fattade beslutet, och jag har icke anledning att ändra något i det anförande, som jag då höll här i kammaren. Sedan dess har det visat sig, att den svenska statsledningens försök att få till stånd en ändring av det i somras fattade beslutet icke lyckats. Den otillfredsställelse som sommarbeslutet orsakade kvarstår. Jag hade emellertid icke tänkt att mera i detalj taga upp frågan här i dag, och detta av två skäl. Det ena är, att jag anser, efter resultatet av Konungens hänvändelse till generalissimus Stalin och efter utrikesministerns uttalande i Morgon-Tidningen den 9 januari, att saken är definitivt avgjord och att en debatt här icke kan leda till något resultat. Det andra skälet är, att frågan om sommarbeslutet givetvis hör under konstitutionsutskottets granskning redan i år och att vi därför kunna vänta att inom få månader erhålla en redogörelse för beslutets tillkomst i konstitutionsutskottets memorial angående fullbordad granskning av statsrådets protokoll. Det blir då eventuellt tillfälle att återkomma till saken.

Det replikskifte, som ägde rum i går mellan herr Ivar Anderson och hans excellens herr statsministern, föranleder mig emellertid att säga några ord.

Hans excellens herr statsministern angav i sitt anförande för att motverka talet om att en mörkläggning av frågan ägt rum, att allmänheten redan genom den orientering, som chefen för försvarsstaben gav i pressen den 24 maj, fått reda på att i de tyska förband som internerats funnos bland annat ester och att avsikten var, att de internerade förbanden skulle återvända till sitt land. Denna orientering har också återopats i pressdebatten under de senaste veckorna. Någon opposition mot vad som sades i försvarsstabschefens yttrande i maj 1945 hördes icke av, sedan yttrandet publicerats. Jag skall be att en smula få belysa anledningen till att någon dylik opposition icke avhördes.

Enligt min uppfattning var orsaken härtill icke den, att man i somras var mindre intresserad i Sverige för balternas öde än i dag. Jag tror, att orsaken var det sätt, på vilket försvarsstabschefens orientering var avfattad. I orienteringen omtalas, till de delar den här är av vikt, till en början att sammanlagda antalet omhändertagna tyska militära flyktingar inom landet för närvarande uppgår till 3 200. Efter några mellanmeningar fortsätter oriente-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ringen: »Disciplin och uppträdande äro över lag goda, och de internerade utföra självfallet allt arbete inom lägren. En del smärre intermezzon ha dock inträffat, bestående i meningsskiljaktigheter i politiskt avseende mellan rikstyskar och österrikare, sudettyskar, polacker, ester m. fl., som till ett mindre antal finnas insprängda i förbanden.» Här får läsaren uppenbarligen reda på, att ester voro med bland tyskarna, men man får kännedom om det så att säga mera i förbigående. Man får det intrycket, att det blott var fråga om några få.

Det avgörande för att allmänheten icke förstätt orienteringens vikt i förevarande hänseende är emellertid följande.

Efter ytterligare några mellanmeningar fortsätter kommunikén: »Det är givetvis ett önskemål, att de internerade snarast återföras till sitt land och härvid ankommer det närmast på utrikesdepartementet att med de allierade överenskomma om tidpunkten och sättet för transporten. Sannolikt kan klarhet därom icke nås förrän en interallierad kommission blivit tillsatt och fått avgöra frågan. Osannolikt är därför icke, att flyktingarna kunna komma att kvarstanna i landet flera månader.»

Av denna text får man icke det intrycket, att överhuvud några internerade skulle utlämnas till någon särskild av de allierade makterna. Man skjuter fram i kommunikén, att underhandlingar sannolikt skola ske med en interallierad kommission. Att ester skulle utlämnas till ryssarna säges givetvis icke i kommunikén. Då hade säkerligen opinionen bland allmänheten genast blivit mycket stark.

Det skulle vara av stort intresse att veta, om försvarsstabschefen själv tänkte sig möjligheten, när han skrev kommunikén, att ett utlämnande av balter skulle ske till ryssarna. Det är på grund av orienteringens avfattning, som den svenska allmänheten icke tänkte sig möjligheten av att balter skulle utlämnas. Jag tror för min del icke, att försvarsstabschefens orientering kan användas såsom bevis för att någon mörkläggning av denna fråga icke ägt rum.

Hans excellens frågade i sitt anförande, hur man kan åberopa sig på asylrättsprincipen blott för en del av de internerade. Den bör gälla för alla dessa, för rikstyskar, polacker, österrikare o. s. v., om denna princip överhuvud bör tillämpas. Jag tror, att det riktiga svaret på denna statsministerns fråga är följande.

Anledningen till att asylrättsprincipen bör gälla i fråga om balterna är, att deras land införlivats med Ryssland samt att ryssarna betrakta balterna som sovjetryssar och därför kunna komma att anse dem som landsförrädare. Det har även under de sista dagarna sagts i svensk press, att ryskspråkig radio uttalat sig hotfullt mot balterna. Därför är det berättigat att göra en skillnad mellan balterna och de övriga internerade vid tillämpningen av asylrättsprincipen. Att även den svenska regeringen ser en skillnad mellan balterna och de övriga internerade torde vara tydligt av den démarche beträffande den framtida behandlingen i Ryssland av de baltiska internerade, som den nuvarande utrikesministern har gjort. Därmed är naturligtvis icke sagt, att icke även beträffande vissa andra nationer bland de internerade asylrättsprincipen bort få göra sig gällande. Tyskarna böra emellertid enligt min uppfattning icke betraktas annat än som vanliga soldater.

Till vad hans excellens sade om att icke andra förhållanden inträffat sedan i somras, än att samlingsregeringen ersatts av en partiregering, torde jag kanske få uttala, att ingen politiskt intresserad här i landet torde sväva i något som helst tvivel om att beslutet i somras fattats på föredragning av en annan utrikesminister än den nuvarande och att beslutet fattats av en regering, som

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

innehöll representanter för även de borgerliga partierna. Opinionsen till förmån för balterna är emellertid icke av partipolitisk natur.

Det må tillåtas mig att i anledning av baltfrågan till slut göra en allmän reflexion. Den diskussion, som ägt rum i denna fråga, har med utomordentlig styrka visat, i hur hög grad asylrättens idé genomsyrat vårt folk. Det svenska folket vill, i den mån det är möjligt, bereda en fristad åt dem som i sina hemländer kunna vänta straff eller förföljelse för sin politiska uppfattning, för sin ras eller av annat politiskt skäl. Detta är en rent humanitär, en rent ideell uppfattning. Den är enligt mitt sätt att se en stor kulturell tillgång för vårt land. Att asylrättens idé i så hög grad har trängt igenom här visar utom all fråga den väg, som de svenska statsmakterna i framtiden ha att följa, då det gäller asylrättsfrågor. Att denna asylrättsåskådning gör sig gällande, oavsett av vilket land man skulle kunna vänta sig ett inskridande mot någon på grund av hans tro, hans politiska åskådning eller ras, behöver jag icke påpeka. Under de flydda åren gällde det att bereda en fristad mot nazisterna. I dagens situation har det gällt asylrätten beträffande personer, som det är fråga om att utlämna till Ryssland. I morgondagens kan det gälla en fråga om utlämnande till ett annat land, och då bör samma uppfattning hävdas. Just därför är icke den baltiska frågan av den natur, att den bör störa det goda förhållandet till Ryssland, vars uppnående är ett av den svenska politikens viktigaste mål.

Frågan om de militärt internerade balterna är blott en liten del av det stora problemet om den svenska flykting- och utlänningspolitiken överhuvud taget. Sedan 1945 års statsverksproposition lades på kamrarnas bord, har flyktingfrågan i Sverige i stor utsträckning skiftat gestalt. För ungefär ett år sedan var antalet utlämningar i Sverige 195 000; nu har det gått ned till 120 000, däruv 35 000 barn. Det är framför allt finska evakuerade samt danskar och norrmän, som vänt åter till sitt land. Man kanske ser utvecklingen bäst, om man observerar, att utgifterna för flyktinghjälp under det budgetår, som slutade den 1 juli 1945, uppgingo till 75 miljoner kronor, medan för innevarande år socialministern ansett sig böra begära endast nio miljoner kronor.

Den gamla typen av interneringsläger — de slutna lägren, i vilka man på sistone framför allt förvarade danska samarbetsmän, norska quislingar och tyska nazister — är praktiskt taget borta. Och det är att hoppas att den särskilda lag om utlännings omhändertagande, som gäller vid sidan av utlänningslagen, icke skall komma att förnyas, då den utgår om några månader. De interneringsläger, som man nu har och där för närvarande 6 000 å 7 000 personer vistas, äro av annan typ. De äro öppna läger och avsedda för flyktingar, som överförts hit i våras från de tyska koncentrationslägren, alltså bernadotteflyktingarna, de s. k. repatriandi. Dessa uppgå till 30 000, av vilka emellertid över hälften — mellan 16 000 och 17 000 — återvänt till sitt land. Andra ha förts ut i det svenska näringslivet, men de tusental som ännu vistas på läger har det icke lyckats eller icke varit lämpligt att överföra till det svenska näringslivet. Vad angår de bernadotteflyktingar, som fortfarande vistas i Sverige, betraktar jag det såsom en stor fördel, att man låter dem stanna även över vintern, alltså en avsevärt längre tid än man tänkte sig, när de kommo hit.

Många av dessa flyktingar vilja emellertid icke återvända till sitt land. Dit höra bland andra polska flyktingar, som stå i motsättning till den nuvarande polska regimen, och polska judar. Vi ha — och det är en ganska intressant siffra — över 10 000 polacker i landet, varav 7 886 bernadotteflyktingar, 5 201 polacker ha emellertid redan lämnat Sverige. I Polen göra sig för närvarande emellertid särskilt starka antisemitiska strömningar gällande. Det torde icke stå i överensstämmelse med den humanitära politik, som Sverige fört och även i framtiden bör föra, att nu skicka dessa polacker till Polen. Även för andra

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

och stora grupper flyktingar är det naturligt, att de icke föras över till sina hemländer.

Då yppar sig emellertid ett problem, som jag vill med några ord beröra. Många av de flyktingar som jag nu talat om vilja flytta över till främmande världsdelar, framför allt till transoceana länder. Ur många synpunkter torde det även vara lämpligt, att den svenska diplomatin och de svenska konsulära myndigheterna effektivt stödja flyktingarna i deras strävanden att komma vidare. Det ter sig naturligt, att den svenska regeringen tar upp dessa frågor, då vi komma in i Förenta nationerna, men redan dessförinnan ter det sig i varje fall för mig såsom riktigt, att man söker främja saken genom att taga upp den mera i stort än den för närvarande behandlas. Jag äger kännedom om att när den australiensiska studiekommissionen var här för en tid sedan, lät utlänningskommissionen den göra bekanskap med detta problem. Jag tror, att det vore riktigt, om regeringen till behandling toge upp detta problem, som är av mycket stor vikt.

Herr Arrhén: Herr talman! Under gårdagens debatt här i kammaren gjorde sig bland annat herr andre vice talmannen till talesman för den synpunkten, att den politik, som regeringen hade att föra, måste bestå i att slå vakt om *mänskliga värden*. Senare på kvällen fingo vi också höra, hur herr Nerman i ett varmhjärtat anförande betonade *människovärdet*. När jag i dag på morgonen gick genom gatorna, såg jag på en löpsedel — det var Morgon-Tidningens — att herr Wigforss i ett anförande i andra kammaren i går hade förklarat, att den socialdemokratiska politikens mål var att sätta *människan i centrum*. Jag vill säga, att allt detta intresse, som från socialdemokratiskt håll på detta sätt redovisats för människan och de rent mänskliga hänsynen, är ägnat att på ett alldeles särskilt sätt tillfredsställa en person, som tillhör en parlamentarisk minoritet. Vi äro i allra högsta grad beroende av synpunkter av denna art för att komma till vår rätt i landets politiska liv.

En primär uppgift för en minoritet är ju att utöva kontroll och att göra sig till talesman för kritiska synpunkter. Om den gör detta på ett rätt sätt, har den vissa möjligheter att nå för helheten gagneliga resultat. Men för att kunna utöva denna kontroll och kritik kräves det, att de motiv, på vilka regeringen bygger sina beslut, äro offentliga. Minoriteten har i allra högsta grad anledning att hävda offentlighetsprincipen i arbetet för det allmänna. Det är med ett visst beklagande man tror sig kunna konstatera, att vår nuvarande majoritetsregering inte hyser respekt för dessa värden, vilka inte blott för minoriteten utan även för en än vidare allmänhet måste vara dyrbara. Jag skulle kunna exemplifiera detta på många sätt men vill särskilt fästa uppmärksamheten på utvecklingen inom vårt remissväsende under de senaste åren. Är det inte så, att det remissväsende, som för närvarande tillämpas, löper fara att utveckla sig till en tom form, ett slags artighetsbetygelse mot de lolaka eller sakliga instanserna, som man kostar på sig endast därför att det nu en gång skall så vara? Antingen gör man remisstiden så kort, att den utsluter för den formellt rådfrågade instansen att sätta sig in i ärendet, eller också gör man vid remissen av ärendet ett urval, som inte ur saklig synpunkt är tillfredsställande. Och det finns ju också andra möjligheter. Man fäster inget avseende alls vid remissinstansernas uttalanden, man tar ingen hänsyn till dem vid beslutens fattande. Sin mening hade man klar för sig långt tidigare, och man hade aldrig varit benägen eller haft en tanke på att rucka på den.

Det är också möjligt att underlåta offentligt remissförfarande. Man för förhandlingar med de viktigaste instanserna eller berörda parterna under hand men bryr sig sedan inte om att offentliggöra de motiv, som därvid kommit till

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

uttryck. Tyvärr fingo vi härom dagen ett exempel på denna senare metod i Kungl. Maj:ts proposition nr 3 angående provisorisk förbättring av löneställning för vissa befattningshavare i statens tjänst. Här, där det för i år gäller en statlig utgift på omkring 22 miljoner kronor och för budgetåret därefter på 54 miljoner kronor, lysa remisserna helt med sin frånvaro. De äro endast antydnda, ehuru de helt säkert skulle ha haft det allra största intresse. Någon-ting liknande inträffade väl också, när det härförleden gällde behandlingen av propositionen om bensin- och motorfordonsskatterna, vilken föregåtts av en utredning av särskilda bensinskattesakkunniga — en utredning som dock aldrig varit ute på remiss. Detta förhållande gav ju anledning till en kuriös utskottsbehandling, om vilken de invigda ha kännedom och som verkligen inte är någonting föredömligt i vårt parlamentariska arbete.

Vad en minoritet framför allt har rätt att kräva är, för att använda den aktuella formuleringen, en »insyn» i statsförvaltningens gång. Det är inte bara staten, som gentemot sina medborgare kan hävda en dylik rätt till s. k. insyn. Problemet låter sig verkligen också konverteras.

Det uppstår givetvis, herr talman, en särskild fara för en stat, om riksdagsmajoriteten består av ett parti med extrema åsikter om samhällets eller ekonomiens organisation m. m. Och alldeles särskilt riskabelt blir läget, om denna majoritet, om de 50 + 1, beslutar sig för att i kraft av sin obestriddiga majoritetsställning genomtrumfa sina meningar, fullständigt bortseende från vad de 50 minus 1 kunna tänka och tycka härom. Ett dylikt tillvägagångssätt skulle visserligen kunna sägas vara formellt demokratiskt, men reellt är det sann-
ligen inte det. Beslut, som kunde framkomma på grund av ett dylikt tillvägagångssätt, finge knappast någonting av skördefest över sig, även om skörde-
tiden på grund av valbarometers utslag till synes vore inne.

Jag sade, att uppmärksamheten tidigare under debatten här har fästs vid begreppet människan och vad hon kan ha att hävda för synpunkter i samhällslivet just nu. Jag skall nu övergå till att tala om människan i en speciell bemärkelse. Man skulle ju som rubrik kunna använda uttrycket »De välsignade människorna», i centrum nämligen. Det är ett uttryck, som man ofta hör allmänheten använda.

Ett uttryck för de meningar om en stats styrelse, som väl i alla fall besjäla det nuvarande majoritetspartiet, se vi i den alltmera forcerade utvecklingen mot centralisering av alla förvaltningsuppgifter till Stockholm. Det är väl i själva verket märkligt, att denna utveckling stillatigande accepteras här i riksdagens kamrar även av personer, som själva fötts, vuxit upp och leva på och här representera den svenska landsbygden. Hela denna företeelse är från mina synpunkter rent principiellt av ondo. Sveriges geografiska rum är stort, och just i dylika fall bör en stat föredraga decentralisationens princip framför centralisationens. Det större rummet kräver en fördelning av arbetsuppgifterna. Det mindre rummet skulle kunna utgöra ett rationellt motiv för en styrelsemetod efter centralisationens principer, men det är en annan sak. Här skötas nu emellertid massor av saker från en central i huvudstaden, fastän det utan tvivel voro mycket bättre, om de sköttes av lokala organ, som kunde ta hänsyn till lokala synpunkter och intressen. Jag undrar, om det inte redan är en ganska vanlig mening ute bland folket — ja även bland socialdemokrater i ledande ställning i de lokala sammanhangen — att läget för dagen kräver inte *mera* Stockholm utan *mindre* Stockholm.

Nu har det ofta fallit på vår lott som riksdagsmän att vara stötfångare ut mot bygderna, när någon av våra valkretsbor råkat ut för det kalla byråkratiska maskineriets outgrundliga och omutliga funktion från något tjänsterum i en mammutbyggnad i Stockholm. Jag har redan trots en ganska kort riks-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

dagstid flera upplevelser av denna art att begrunda, och jag har ofta trott mig haft anledning undra, om det inte var lindrigare att råka ut för enväldiga Karlar och Gustaver än för dagens allom bjudande Karlssöner och Gustavssöner i Kungl. Maj:ts tusen och en verk och inrättningar.

Den stackars allmänheten, som vid det här laget börjar få rätt god erfarenhet av tjänstemannaväldets avigsidor, är inte alls belåten, och det får man försöka förlåta den. En kommentator till tidens händelser har uttalat den dystra profetian, att om det förra världskriget enligt utsago fördes för att göra världen säker för demokrati, så har det andra världskriget förts för att göra världen säker för byråkrati. Och det ser sannerligen ut, som om han komme att bli sannspådd. Därför är det full anledning att från denna plats säga, medan man ännu har möjlighet att säga det och medan det ännu är någon mening att säga det: mera landsort och mindre Stockholm skall det vara!

Det vore för övrigt mycket bättre, om vi låte bli att centralisera allting, även ur en annan synpunkt. Om vi visade större måttfullhet i det avseendet, kunde vi åstadkomma en mycket bättre *kundtjänst* mot allmänheten. Vi kunde stå *människan* till tjänst på ett helt annat sätt än vad som nu tyvärr ofta är fallet i de många instanser, som vi äga. Folk är faktiskt så förskräckta för att ha med de statliga organen att göra, att det är alldeles påfallande. Det går så orimligt långsamt, inte därför att tjänstemännen inte möda sig, ty det göra de nog, men de räkna helt enkelt inte till, när de många tränga på. Vi ha enligt min mening för närvarande alltför många s. k. centraler och skulle få ännu flera, om regeringspartiet förverkligade sitt program, som det talas om. Inte alla dessa centraler kunna utrustas med personal och andra hjälpmedel, så att de på ett tillfredsställande sätt kunna stå allmänheten-människan till tjänst. Hade vi färre, vore det kanske mera möjligt.

Man kan i det sammanhanget inte annat än med oro tänka på, vad den i fjol beslutade nya jordlagstiftningen kan innebära. Det sades här i första kammarens debatt under höstsessionen av herr jordbruksministern, att jorden för framtiden inte skulle bli en leksak i herremännens händer. Det låter bra, men är det bättre, frågar jag, om jorden blir en leksak i byråkraternas händer? Det är det vi få se.

Man kan också tala på ett mera konkret sätt om »människan i centrum». Man kan då återigen därmed mena de statsanställda, som sitta i någon av de olika instanserna, och de intressen, som de företräda i detta sammanhang. Redbarhet och saklighet inom förvaltningen ha ju alltid varit ett svenskt traditionsarv. Man kan, som jag gjort här, klaga på takten i verk och inrättningar, men man behöver aldrig misstänkliggöra den goda viljan hos dem det gäller att med oväld och nit göra det bästa av ofta otillräckliga resurser på grund av personalbrist och andra förhållanden. Denna goda anda bör givetvis bestå. Det är av en utomordentlig vikt, att principen om förtjänst och skicklighet, varom våra grundlagar tala, bland annat, som bekant, i § 28 regeringsformen, upprätthålles, då det gäller tjänstetillsättningar. Detta är ett krav, som det ligger i hela folkets intresse att se respekterat. Ju bättre tjänstemän, desto bättre och snabbare expeditioner och desto *riktigare* expeditioner, skall man kanske också tillägga.

Det var därför ett olyckligt omen, då Tjänstemännens centralorganisation nyligen fann sig föranlåten att i ett offentligt uttalande — det skedde, som väl många erinra sig, den 15 december i fjol — hemställa om respekt för grundsatsen om förtjänst och skicklighet vid tillsättningar av befattningar och tjänster i statlig och kommunal verksamhet. Vad man därvid särskilt klagade på var, att det hade förekommit många fall, där hänsynen mera hade lagts vid personliga relationer och där de politiska synpunkterna fått dominera på ett otill-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

börligt sätt. Detta uttalande gjorde alltså uppenbart — och det väckte en viss förvåning i många kretsar — att den motsatta företeelsen nu dess värre är så ofta förekommande, att det föranleder ett uttalande av denna art från TCO, landets största tjänstemannaorganisation.

Det är betänkligt, om man finner anledning att påminna om att i vårt offentliga liv avsteg från ett av grundlagens mest centrala uttalanden mycket ofta ske. Det tyder inte på att man handlar under hänsynstagande till de *mänskliga värderingar*, som här enligt grundlagen skola göra sig gällande.

Till dessa randanteckningar i den allmänna tidsmarginalen vill jag, herr talman, foga några reflexioner, vilka på ett ganska naturligt sätt låta sig knytas till det redan sagda, även om de hämtats från lokala händelser och förhållanden. Det svenska fisket har av alla bedömare ansetts äga betydande utvecklingsmöjligheter. Man tog överallt i Bohuslän efter kriget friska tag och såg mot framtiden. Man planerade och stod i, precis som dagsmodet nu icke utan rätt rekommenderar. Det var riktigt och inte någonting att säga om. Många ha för sig, att fiskarna under kriget skurit guld med täljknivar. Det är nog inte så farligt med den saken. Förtjänsterna ha varit mycket medelmåttiga, särskilt om man tar riskerna för liv och dyrbart arbetsmaterial med i räkningen. Man iklädde sig en stor ekonomisk risk, men man tog den. Detta är en lynnssak för bohuslänningen i skärgården.

Då inträffade emellertid det oväntade och märkliga, att staten utan att i förväg ha fört förhandlingar med fiskarens organisationer, främst kanske Sveriges västkustfiskares centralförbund, ingick ett varuutbytesavtal med Norge, enligt vilket färsk, torr och salt fisk samt sill för tillsammans 22 550 000 norska kronor eller 19 200 000 svenska kronor skulle få importlicenser till Sverige. Skaldjur, räkor och hummer, berördes alltså inte i avtalet. Det är visserligen sant, att avtalet även innebar vissa förmåner för det svenska fisket, t. ex. att importlicenserna för färsk fisk voro lägre än före 1939 samt att svenska fiskare skulle liksom före 1939 få rätt att ilandföra fisk i Norge, men avtalet visade sig genast få en för den svenska fiskmarknaden synnerligen förödande verkan, så att priserna gingo ned med ända till 50 % och mera. Lådpriset för sill låg alltså den 2 januari i 6 à 10 kr. mot att före jul ha stått i 20 kr., och det säger allt, som behöver sägas i det sammanhanget. Jag är alldeles övertygad om, att handelsministern här har en motivering att falla tillbaka på, som i långa stycken kan te sig bärkraftig. Men jag vill uttala min förvåning över, att man inte från statsrådets sida har ansett det lämpligt att taga kontakt med fiskareorganisationerna före avtalets ingående. Då hade kanske de vådliga verkningarna både mentalt och i prishänseende kunnat undvikas.

I den mån detta avtal med Norge för övrigt är ett led i återbetalandet av tidigare lämnade krediter till detta land, är hela denna historia ett tämligen dåligt omen, förefaller det mig. Vi kunna i detta fall men även i andra bli tvingade att som betalning i vissa lägen få importera vissa varor, som för dagen våra gäldenärer — i detta fall Norge — ha gott om. För våra svenska fiskare innebär detta just nu en högst ovälkommen konkurrens, som dessutom är ytterst oberäknelig. Här måste det vara något fel, förefaller det mig, i själva systemet för den statliga handels- och kreditpolitiken, vilket bör avhjälpas. Det kan inte vara uttryck för sunt förnuft att i detta fall sätta en kapitalsvag näring som det svenska storsjöfisket i gluggen under ett trevande försök till, efter vad det uppgivits, nordisk handelspolitik. Ett dylikt handelspolitiskt umgänge får väl läggas upp i större sammanhang och framför allt inte på sådant sätt, att det inom Sverige framträder som en av regeringen kastad atombomb mot intet ont anande yrkesutövarer.

Om avtalet slutligen skall betyda ett tillmötesgående mot Norge av speciell

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

art, så vill jag erinra om ett gammalt ordspråk, som en originell läroverksadjunkt, vilken jag hade i min ungdom, gav som uppsatsämne på gymnasiet, efter vad jag vill minnas. Det löd så här: »Den som ger så han tigger, han skall ha stryk så han ligger, men den som inte ger, han skall ha ändå mer.» Vi kunna inte förebrå oss, att vi inte ha gett mycket, men vi skola inte ge, så att vi själva komma i trångmål. Det är ju denna gamla formulerings innebörd. Göra vi det, så bli vi till besvär för både oss själva och andra.

Nu har emellertid statsrådet Myrdal utlovat statsmakternas livliga intresse och aktiva medverkan till en rationalisering av både fiskets produktion och dess distribution — det förra ledet är kanske ett något gåtfullt uttryck. Men han har avvisat »importspärrar med artificiellt höga hemmamarknadspriser och exportsubventioner», som det hette i en intervju i förrgår. Detta uttalande måste te sig teoretiskt riktigt, men om den praktiska följden blir, att förödande verkningar inträda för ekonomiskt svaga näringar, skulle man väl i alla fall kunna ha rätt att värdsamt hemställa till herr statsrådet att visa större hänsyn för de — vad skola vi kalla dem? — försökskaniner för frihandeln, som han utväljer. Det borde ju också för honom ligga något förpliktande i den där formuleringen, att man vill sätta »människan i centrum».

Jag har här, herr talman, uppehållit mig vid den centraliserade statens vedermödor. Jag har sökt påvisa den nu rådande överbelastningen inom verk och inrättningar. Detsamma gäller tyvärr också det statliga utredningsväsendet. För närvarande äro något över 200 utredningar i gång. De sysselsätta — efter vad ett hastigt överslag i registret till Berättelsen över vad sig i riket tilldragit, ger för handen — omkring 1 850 personer. Därmed synes åtminstone för mitt bedömande för närvarande en gräns vara nådd. Även statsministern har ju för övrigt under ett uttalande i denna kammare vid fjolårets riksdag fäst uppmärksamheten på, att de många utredningskrav, som framförts motionsledes, vore så många, att han måste varna kamrarna för att gå alltför långt på den vägen och bli en alltför fordrande arbetsgivare.

Man frågar sig, om det verkligen är möjligt att låta staten övertaga mer än vad den redan har i händerna att sköta eller missköta. Finns det folk — och den frågan ställdes också i går här i kammaren av herr Herlitz — för alla planerade nya centraler? Det pågående strävandet efter en ytterligare ökad centralisering måste efterträdas av en större respekt för vad man kan orka med och för vad allmänheten kan orka med. Det är, som sagt, den, som oftast får sitta emellan här.

Vi ha, herr talman, all anledning att eftersträva decentralisation i stället för centralisation i förvaltningen. Vi se redan tydliga tecken på att staten för sin del är på väg att storkna av överansträngning, och vi äro som medborgare i samma dilemma. Tiden är inne för att på detta område taga varning av det praktiska livets erfarenheter. Det är sant, som det sagts, att frihet och decentralisation — vad jag alltså här har kallat *mindre Stockholm och mera landsort* — äro kännetecken på en sund stat, där människan och människovärdet verkligen hållas i den helgd och vördnad, som vi kanske till sist *alla* önska, ehuru vi ofta famla om medlen för att nå detta höga mål.

Herr Nordenson: Herr talman! En sak, som särskilt slår läsaren av det framlagda budgetförslaget, är finansplanens ofullständighet. Det är knappast möjligt att på basis av de uppgifter och förslag, som lämnas där, bilda sig en ens approximativ uppfattning om hur budgeten slutligen kommer att te sig. Det upptas visserligen specificerade inkomster och utgifter till ett belopp av 3 258 miljoner kronor, och budgeten är balanserad, men det anges samtidigt, att den är helt preliminär. Stora förändringar kunna komma att ske, säges

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

det, på både inkomstsidan och utgiftssidan, och bland annat har man lämnat frågan om skatternas höjd och fördelning helt öppen.

När vi under krigstiden laborerade med en mycket stor osäkerhet i vår budget, berodde det på att beredskapen, upprustningen och försörjningsproblemen ställde utomordentligt stora krav på vår statliga ekonomi, och dessa betingades av förhållanden, över vilka vi inte hade någon domvärjo. Nu är läget ett helt annat. Kriget är slut. Vi befinna oss i en livlig högkonjunktur, och vi ha på ett helt annat sätt i vår hand att bestämma över inkomsternas och utgifternas storlek och därför också avgöra budgetens slutliga utseende. Det oaktat ligger nu på riksdagens bord ett budgetförslag, som inte ger någon bild av budgetens slutliga gestaltning.

Det största intresset knyter sig därför mindre till finansplanen än till den promemoria, som har fogats till densamma och som rör frågan om budgetens balansering. Författare är herr Dag Hammarskjöld.

Redan i förra årets finansplan upptog finansministern problemet om budgetens betydelse för uppnående av samhällsekonomisk balans. Med en sådan balans avses, att efterfrågan på varor och tjänster inom olika sektorer av samhällslivet skall motsvaras av en lika stor tillgång och att denna balans skall råda utan tendens till rubbningar i prisnivån.

Utgår man från att den samhällsekonomiska balansen är målet för vår ekonomiska politik, skall budgeten utformas med hänsyn härtill, så att denna balans uppnås. Budgeten skall bidra till att skapa ökad efterfrågan på varor och tjänster i en lågkonjunktur och att dämpa denna efterfrågan, då den över-skrider utbytet, d. v. s. i en högkonjunktur.

Promemorian erinrar om att vår äldre princip för budgetbehandling var, att budgeten skulle balanseras för varje år, och det medgav ju inte någon konjunkturutjämning. I samband med budgetreformen år 1938 genomfördes den ändringen, att balanseringen skulle kunna utsträckas över flera år och att en underbalansering sålunda skulle kunna äga rum under en viss tid, men förutsättningen var, att man sedan genom överbalansering under följande år täckte det uppkomna underskottet. På kapitalbudgeten skulle man få ta upp inte bara utgifter som beräknades ge full direkt avkastning, utan också utgifter för sådana förmögenhetsobjekt, som kunde anses ha ett nyttjandevärde, som motsvarade räntan på de investerade medlen.

Dessa principer inneburo visserligen en fara för en något mindre sträng behovsprövning av utgifterna, men nödvändigheten att genom överbalansering återställa statens förmögenhetsställning utgjorde en hämsko på utgifterna.

Även om dessa principer medgävo en viss anpassning efter konjunkturerna, kunde de knappast bli ett medel till verklig konjunkturutjämning, i varje fall inte vid större fluktuationer.

Promemorian upptar nu frågan om vilka möjligheter man har att i högre grad påverka konjunkturerna med budgeten. Det framhålles då, att möjligheten att dämpa en högkonjunktur, där den totala efterfrågan tenderar att överskrida produktionsmöjligheterna, är relativt begränsad. Här gäller det huvudsakligen att tillse, att budgeten inte verkar balansstörande, d. v. s. att budgeten inte bidrar till att skärpa konjunkturen. Ett ökande av efterfrågan genom ökning av köpkraft måste undvikas, och det följer härav, att i ett sådant läge måste ökade statsutgifter, som medföra underbalansering, också undvikas, men en överbalansering kan väl ifrågakomma.

Möjligheterna att påverka depressionen äro betydligt större. Den tanke som nu allt mer breder omkring sig runt om i världen är, att man i en lågkonjunktur skall genom stora statsutgifter försöka öka efterfrågan på varor och att

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

man kan tillåta sig att bestrida utgifterna härför med lånemedel, även om dessa utgifter inte äro räntabla.

Men det framhålles i promemorian mycket klart, att faran med denna art av utgifter är, att gränserna för vad som kan ifrågakomma till lånefinansiering äro ytterst svåra att draga. Promemorieförfattaren säger: »Risken är att man drives längre än principerna egentligen tillåta.»

Promemorian behandlar även det fallet, att man har en högkonjunktur, men trots detta inte nått full sysselsättning. Här förordas ökning av sådana statliga investeringar, som även reguljärt bestridas med lånemedel och som sålunda anses ha ett förmögenhetsvärde, men det varnas bestämt för underbalansering för löpande utgifter på driftbudgeten, vilket skulle kunna leda till en kontinuerlig underbalansering och därmed en ständigt växande räntebörda för staten. Om man läser promemorian noggrant, måste man säga, att den trots sin försiktiga formulering anger klart restriktiva synpunkter på underbalanseringen.

Det är nu av mycket stort intresse att bedöma det nuvarande läget med utgångspunkt från promemorians synpunkter. Redan i 1945 års finansplan karakteriserade finansministern läget såsom en högkonjunktur med stark sysselsättningsgrad, och vi måste säga, att denna högkonjunktur sedan dess snarare har accentuerats.

Dagens läge karakteriseras i finansplanen som »en markerad högkonjunktur med väl sysselsatt produktionsapparat, brist på arbetskraft och tendens till priss-tegring». Vi kunna i själva verket inte säga, att vi ha samhällsekonomisk balans för närvarande. Det framhålles också i finansplanen, att en sådan balans kan väntas inträda först, om en mera tillfredsställande import kommer i gång, i synnerhet av bränsle.

Skulle man nu i detta läge tillämpa de här angivna principerna för budgetbalanseringen, blir resultatet ovillkorligen, eftersom budgeten skall vara balansfrämjande, att man måste undvika ytterligare köpkraftsspridning genom statsutgifter, som täckas med lånemedel. Budgeten bör sålunda icke få underbalanseras. Skall någon avvikelse överhuvud ske i nuvarande läge, skall det vara en överbalansering.

Det är anmärkningsvärt, att medan finansministern i 1945 års plan uttryckligen tog ställning på denna punkt och i då rådande läge framhöll, att underbalansering ej borde ifrågakomma, men att överbalansering kunde vara motiverad, så letar man i årets finansplan förgäves efter ett uttalande från finansministern på denna punkt.

Det är beklagligt, att finansministern icke tydligare deklarerat sin ståndpunkt till hur budgeten bör utformas med hänsyn till såväl läget som de uppdragna principerna. Jag tror, att det skulle ha varit synnerligen värdefullt för den nu pågående diskussionen.

Visserligen har herr Wigforss i ett tidningsuttalande uttryckt sig på ett sätt, som jag närmast skulle vilja betrakta som konservativt, men det tycks ingalunda ha observerats av hans meningsfränder. Framstående partivänner till finansministern ha under denna diskussion menat, att en underbalansering även i nuvarande läge kunde ifrågakomma, utan att egentligen föranleda några större betänkligheter. Ett klart besked från finansministern om hans syn på saken synes mig därför mycket angeläget.

Hela den diskussion, som här förts om budgetens utformning med hänsyn till samhällsekonomin, är särskilt i den föreliggande promemorian mycket abstrakt och teoretisk. Det utesluter ingalunda, att den har ett stort värde. Jag tror, att promemorian ger oss vissa yttre gränslinjer för vårt handlande, men dessa gränslinjer äro ganska vida, och det gäller att inom ramen av dem

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

finna de praktiska linjer, som det faktiska läget kräver. Det är den uppgiften vi stå inför. Då spela många reala faktorer in, från vilka man har kunnat bortse vid det teoretiska resonemanget.

Det framhålles också fullkomligt tydligt i promemorian, att man vid dess behandling av problemen har gjort en hel del förenklingar och bortsett från vissa omständigheter. Sålunda bortses från att den samhällsekonomska balansen kan vara rubbad av andra förhållanden än bristande efterfrågan, exempelvis genom att kostnaderna ligga för högt i förhållande till den gällande prisnivån eller att produktionen har en felaktig inriktning, som kräver en omläggning och i samband därmed en omflyttning av arbetskraft. Härför kan bot ej rådås genom budgeten.

Vidare utgår promemorian från det mera allmängiltiga innehållet i sådana uttryck som »full sysselsättning», »total efterfrågan», »samhällelig produktionsförmåga» m. m., och för de allmänna resonemang som promemorian genomför är det fullt tillåtligt. Men i praktiken blir det för bedömande av vilken politik som skall föras nödvändigt att närmare precisera, vad man i varje särskilt fall inlägger i dessa uttryck. De åtgärder, som jag finner böra företagas exempelvis för att realisera kravet på full sysselsättning, bli nämligen helt beroende av vad jag avser med detta uttryck och vilken grad av sysselsättning jag avser att åstadkomma och upprätthålla.

Om man går saken in på livet, finner man, att en rad utomordentligt svåra problem resa sig i detta sammanhang. Jag skall anföra några exempel: En långvarig underbalansering av budgeten kan knappast ifrågakomma med mindre än att man räknar med en stegrad nationalinkomst. Man måste då fråga sig, hur vår nationalinkomst kan väntas komma att utveckla sig. En annan fråga är, vilken återverkan en permanent stark efterfrågan på arbetskraft kommer att få på lönenivån. Vad blir verkningarna på sysselsättningen, om hemmamarknadens löner fortsätta att stiga, men exportmarknaden ej kan bära motsvarande stegring? Kan en sådan balansrubbnings motverkas budgetmässigt? Kan den fria prisbildningen på arbetsmarknaden upprätthållas, eller blir konsekvensen av en hög sysselsättning den som till och med den varmaste förespråkaren för den fulla sysselsättningen, sir William Beveridge, förutsåg, nämligen att lönerna måste fastställas genom obligatorisk skiljedom? Skall budgetmässig strävan att åstadkomma balans inriktas företrädesvis på direkt köpkraftsspridning eller på investering? Vilka blir verkningarna i det ena och andra fallet? Dessa och många andra spörsmål resa sig efter hand för oss. Vi måste ta ställning till dem. Det är nödvändigt att de göras till föremål för en mera ingående prövning och diskussion.

Alla dessa stora ekonomiska frågor hänvisades våren 1944 till kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering, och i finansplanen för år 1945 framhåller finansministern, att diskussionen borde avvakta de resultat, vartill kommissionen kunde väntas komma. Jag skall därför, herr talman, tillåta mig att i detta sammanhang något beröra det sätt, varpå de allmänt finansiella frågorna handlagts i denna kommission.

De statsfinansiella och allmänt ekonomiska problemen upptogs till behandling i kommissionen i en särskild delegation under hösten 1944, men det stannade vid ett fåtal överläggningar. Det enda problem, som blev föremål för en mer ingående behandling, var frågan om engångsskatt. Den kritik, för vilken förslaget utsattes, gjorde att det tills vidare avfördes, och därmed avstannade överläggningarna. Det beslöts att en PM skulle utarbetas över den finansiella utvecklingen under senare år för att läggas till grund för fortsatt diskussion. Promemorian var färdig på förhösten 1945 men kom delegationens medlemmar tillhanda först i december må-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

nad. Trots påstötningar från enskilda medlemmar i kommissionen fann sig ordföranden icke föranlåten att återuppta diskussionerna. Tvärtom förklarade han, att han ansåg att kommissionens arbete borde avslutas. Ett sammanträde utsattes omsider till mitten av november för att diskutera kommissionens avveckling, men när detta datum närmade sig, meddelades, att sammanträdet uppskjutits, och det har sedan aldrig kommit till stånd. Kommissionen har sedan i en per capsulam beslutad skrivelse till Kungl. Maj:t anmält, att den avsomnat i stillhet. Man nödgas således konstatera, att de allmänna ekonomiska efterkrigsproblemen aldrig blivit på allvar behandlade av kommissionen, oaktat de utgjort en central del av dess program.

I den situation, som sålunda uppkom i höstas, vände sig några av kommissionens medlemmar till finansministern med en hemställan, att diskussionen om de finansiella problemen måtte fortsätta i någon form mellan representanter för olika grupper. Det är detta som har givit upphov till den s. k. budgetberedning, som omnämnes i finansplanen och som har diskuterat herr Hammarskjölds PM om budgetbalanseringen. Den korta tid, som stått till buds, har emellertid inte medgivit något närmare ställningstagande till de olika problemen.

Den roll, som kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering spelat i efterkrigsdebatten, skulle jag, herr talman, gärna vilja karakterisera med en bild. Kommissionen seglade ut som en stor och ståtlig fregatt med flaggor och vimpelar i topp, med en särskilt utvald besättning och åtföljd av stora förväntningar och förhoppningar att den skulle finna framkomliga leder för det svenska statsskeppet på efterkrigstidens stormiga ekonomiska hav. Men vad har sedan skett? Fartyget har gått några korta turer till närliggande hamnar och fullgjort uppdrag, som även andra lika bra kunnat åtaga sig. Men just som det skulle ge sig ut på sin stora färd på de djupa vattnen och verkligen fylla sin uppgift, bordade fartygschefen en annan större skuta, nämligen regerings-skeppet, och på det gick han ombord med några av sina närmaste män och lämnade utredningsbåten och dess övriga besättning att driva vind för våg. Några besättningsmän telegraferade hem till rederiet och bådo att något skulle göras. Den som närmast haft ansvaret för skutans utskickande, finansministern, sände ut en mindre båt — budgetberedningen — som seglat ut i stället, medan kommissionsbåten helt enkelt har fått bli vrak.

Inför detta måste det sägas ifrån att kommissionen trots sina många digra betänkanden, 13 till antalet, i fråga om sin centrala uppgift kommit till ett mycket magert resultat. Kommissionens verksamhet utgör ett torftigt blad i vårt utredningsväsendes historia. Det är därför ganska märkligt, att det just är denna kommissions sekreterare som har funnit anledning att på ett ganska uppseendeväckande sätt klandra det svenska utredningsväsendet för dess ineffektivitet, särskilt då med tanke på dess tungroddhet. Han tycks glömma, att ineffektiviteten kan bero även på andra förhållanden än tungroddhet, vilket han har exempel på på mycket nära håll. Den utredningsbåt, där han var styrman, blev oduglig därför att han och fartygschefen övergav den i ett avgörande ögonblick. Nu skulle man kunna tänka sig, att planeringskommissionen verkligen varit tungrodd och att motsättningarna inom densamma varit så stora, att den varit arbetsoduglig. Så har emellertid ingalunda varit fallet. Eftersom jag är den som i kommissionen kanske intagit den mest reserverade hållningen, framför allt till de mera perifera arbetsuppgifterna, kan jag bestämt intyga, att vi från företagarehåll mött upp i kommissionen med en mycket bestämd önskan och uppriktigt god vilja att försöka finna praktiskt framkomliga vägar. Det är mitt bestämda intryck, att en liknande inställning har funnits även på den andra sidan. Det har också visat sig möjligt att på en del mycket öm-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tåliga områden där ganska stora motsättningar från början förelågo kunna komma fram till i huvudsak eniga utlåtanden, vilket endast varit möjligt genom god samarbetsvilja från båda sidor. Det är mig angeläget att betyga, att arbetet inom kommissionen trots meningsbrytningarna varit av angenämt slag, icke minst tack vare ordförandens sätt att handlägga sitt värv. Jag bara beklagar att ordföranden lät sig förtrötts, just när de stora frågorna seglade upp.

Vad jag vänder mig mot är icke vad som gjorts i kommissionen, utan vad kommissionen underlåtit att göra. Jag gör det med så mycket större eftertryck som jag anser, att kommissionen genom sin sammansättning och den anda som rått där haft stora förutsättningar att komma till rätta med våra svåra ekonomiska problem. En ingående diskussion hade kanske inte resulterat i några eniga linjer, men jag är fullt säker på att en sådan skulle ha väsentligt närmat de olika ståndpunkterna till varandra, och redan därmed hade mycket vunnits. Kommissionens magra resultat på detta område och dess snöpliga avslutning beklagar jag därför livligt. Om man skall ta kommissionens arbete som en provosten på de statliga planhushållarnas och det enskilda näringslivets villighet och anpassningsförmåga till samarbete, vill jag bestämt hävda, att det sannerligen inte är näringslivets män som dra det kortaste strået.

Som läget nu är, ha problemen ryckt oss närmare in på livet, dyrbar tid har gått förlorad och vi stå alltjämt ganska trevande inför dem. De pocka emellertid nu mer än någonsin på sin lösning. Jag ifrågasätter, om det inte är nödvändigt att skapa ett organ för fortsatt diskussion, det må sedan bli budgetberedningen eller något annat. Vi måste komma ihåg att felgrepp i handlingen av de aktuella ekonomiska problemen kunna bli synnerligen ödesdigra, varför varje åtgärd som kan hjälpa oss att se klarare på problemen och handla med större planmässighet också bör vidtagas. Vi veta, att en av de största risker som vi löpa, om vi begå missgrepp, är inflationen, och det är en så skrämmande fara, att utomordentliga ansträngningar måste göras för att undvika den. Jag nödgas konstatera, att då det gäller planer för vårt statliga ekonomiska handlande, stå vi betänkligt tomhänta. De ekonomiska perspektiv, som just nu öppna sig för oss, äro oroväckande dunkla och diffusa trots kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering och trots 1946 års statsverksproposition.

Då jag här kommit in på samarbetet mellan stat och näringsliv och hur det i praktiken gestaltat sig, kan jag icke underlåta att också beröra, vad hans excellens statsministern i går yttrade på denna punkt. Statsministern påpekade, att näringslivets män medgiva nödvändigheten av samarbete mellan näringslivet och staten, men att de endast vilja samarbeta i dåliga tider, då näringslivet kan behöva hjälp. Han menade också, att kritiken mot socialdemokratien vore oresonlig genom att begära deklARATIONER om de slutliga målen för samhällsutvecklingen och att borgerligheten i sin kritik sökte misstänkliggöra socialdemokraterna. Jag vill härtill genmäla, att vi äro fullt på det klara med att samarbete behövs också under goda tider för att vi skola kunna möta de onda tiderna, men även för ett sådant samarbete fordras klarhet om vad det skall gå ut på och hur det skall utformas. Även om vi bortse från de långsiktiga målen, råder oklarhet om vart man under den närmaste tiden vill komma och hur man vill gå fram, och det är denna oklarhet som vi önska få skingrad. Statsministern frågar: hur vilja herrarna ha samarbetet? Helt allmänt skulle jag vilja svara: I möjligast fria former. Jag skall illustrera detta med ett exempel.

Vi enades i planeringskommissionen om att man borde söka åstadkomma en anpassning av det enskilda näringslivets investeringar till konjunkturerna. För det ändamålet föreslog kommissionen tillskapandet av ett investeringsråd med

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

representanter för staten och näringslivet, vilket också har tillsatts. Investeringsrådet skall ha till uppgift att åstadkomma fria överläggningar och fria överenskommelser mellan statsmakterna och näringslivet. Från en del socialdemokrater har emellertid sedermera yrkats, att detta råd i stället skulle vara en beslutande myndighet beträffande investeringar även i det enskilda näringslivet. Där ha vi, mina damer och herrar, ett exempel på skillnaden. I det ena fallet har näringslivet fria händer, men rådet har möjligheter att genom upplysning och propaganda påverka dess handlande i önskad riktning. I andra fallet skall organet utöva direkt kontroll och dirigering av investeringarna. Det är för sådana fall vi önska klarhet om hur man avser att samarbetet skall ordnas. Vill man stanna vid den första formen, äro vi med. Den senare äro vi icke beredda att godvilligt acceptera.

Detta resonemang kan utsträckas även till andra områden. Alla äro på det klara med att inom handelspolitiken ett samarbete är nödvändigt mellan staten och näringslivet, mellan importörer och exportörer, men vi mena, att man kan komma långt även med fria överläggningar och frivilliga överenskommelser. Men när vi se, att efterkrigsprogrammet syftar till kontroll över utrikeshandeln genom ett statligt organ och det i bakgrunden av diskussionen viftas med ett utrikeshandelsmonopol, må det icke förvåna, att vi begära närmare besked om vilka intentionerna äro, när vi skola gå till detta samarbete. Det är i dessa fall inte fråga om att begära deklarationer om hur framtidsstaten kommer att se ut, utan besked om på vilka utgångspunkter samarbetet skall etableras. Om detta karakteriseras på det sätt som hans excellens herr statsministern i går gjorde, nämligen som ett misstänkliggörande av socialismen, måste jag säga, att det vittnar om en betänklig överkänslighet på den sidan. Det är inte näringslivets män, som genom sin inställning här skapa svårigheterna för samarbetet.

Jag skall även be att få beröra några frågor som herr Myrdal tog upp till diskussion. Han förklarade bl. a., att han har den uppfattningen att industriens män inte själva ta propagandan mot socialiseringen på allvar och att han anser sig ha bevis för att industriens män ha förtroende för regeringen. Han tycks bygga sin uppfattning bl. a. på att industrien nu har mera omfattande byggnadsplaner än på länge, vilket, säger han, måste förutsätta tro på framtiden. Jag anser, att det förhållande, som herr Myrdal här påpekade, bör tolkas mindre som ett utslag av optimism med avseende på de vägar, som herr Myrdal har utstakat än som ett tecken på att man tror att situationen kan komma att förändras och att möjligen herr Myrdal och hans kolleger kunna komma på bättre tankar än vad de nu ha. Oron och olusten är enligt min uppfattning ganska stor hos näringslivets män, och jag vet med bestämdhet, att man på många håll frågar sig, hur man skall handla i fortsättningen, inte minst i fråga om investeringar för framtiden. Men företagaren har en instinktiv rädsla för att — om förhållandena utveckla sig gynnsamt — plötsligt upptäcka, att han försummat att hålla sig med i utvecklingen och finna sig på efterkälken. Det är framför allt denna oro som driver honom till att även i denna för näringslivet ganska bekymmersamma tid fortsätta med den politik, som det svenska näringslivet nu så länge har bedrivit, nämligen att göra konsolideringar och investeringar för framtiden. Vad som här sker, bör därför betraktas som åtgärder som vidtagits icke tack vare utan *trots* herr Myrdal.

Jag förmodar, att när herr Myrdal anser sig kunna dra sådana vittgående slutsatser om vad det svenska näringslivets män tänka, bygger han på att han, som han uttryckte det häromdagen i en intervju, befinner sig på samma våglängd som företagarna. Som fysiker vill jag inte underlåta att erinra herr Myrdal om att om två instrument äro inställda på samma våglängd och det

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ena börjar ljuda, så uppstår samma ljud i det andra. Det är vad man kallar resonans. Men jag tror, att herr Myrdal skall nödgas erkänna, att det genljud, som han har fått från företagarnas sida, mindre vittnar om resonans än om dissonans. Jag vet inte, om herr Myrdal tror, att han genom sin bjällras förmodade samklang med företagarnas skall kunna blanda sig in i deras flock och locka dem att följa honom genom det grindhål, som han har tänkt sig, och få in dem i den fälla, för att inte säga fälla, där han vill ha dem. Om jag här överraskar med att suggerera fram bilden av näringslivets män som en fårscock, så vill jag framhålla, att fåret är ett mycket nyttigt djur och ingalunda så dumt som man tror. Herr Myrdal skall finna, att inte bara de gamla baggarna utan även de unga fåren komma att märka, att det är en annan klang i hans bjällra, varför de inte utan vidare komma att följa honom. Jag kan till sist försäkra herr Myrdal, att vi trivs mycket bättre med honom i välsittande ulvkläder än i illasittande fårpäls.

Överläggningen blev nu för en stund avbruten för att begärt tillfälle skulle beredas herr statsrådet *Sträng* att avlämna en kungl. proposition.

Herr statsrådet *Sträng* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 20, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 och 2 §§ beredskapsförfogandelagen den 30 juni 1942 (nr 584).

Fortsattes överläggningen angående Kungl. Maj:ts propositioner nr 1 och 2. *Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)*

Herr **Ekströmer**: Herr talman! En statsreglering ingriper nu mer än någonsin i varje medborgares ekonomiska liv. Inte minst för oss företagare är det angeläget, att rikets finanser handhas på ett klokt och framsynt sätt med klara och fasta riktlinjer och utan att man drar för mycket växlar på framtiden. Det må därför tillåtas även mig att såsom företagare göra några randanmärkingar beträffande herr finansministerns budgetförslag, vilket gjort även mig ganska betänksam genom sin löslighet och brist på fasta hållpunkter. Det blir med ett dylikt förslag inte stora möjligheter för riksdagen att under arbetets gång få någon hållpunkt för sitt bedömande av de olika förekommande frågornas inverkan på våra statsfinanser. Det verkar nästan, som om det vore meningen att riksdagen inte skulle resonera utan bara votera.

Först måste jag säga, att jag inte har kunnat vinna klarhet i fråga om det av herr finansministern omnämnda inkomstbortfallet på 300 à 400 miljoner kronor i anledning av den beslutade uppbördsreformen. De skattelättnader, som ställas i utsikt, lära väl ändå utom i undantagsfall, såsom vid dödsbon, inträde i pensionsåldern o. s. v., vara ganska illusoriska. Jag misstänker, att våra skattekonton för år 1947 komma att bli ungefär lika höga som för år 1946. Jag ifrågasätter därför huruvida icke ifrågavarande belopp, 300 à 400 miljoner kronor, bort uppföras som en tillgång i budgeten, så att riksdagen sattes i tillfälle att avgöra, vartill dessa medel skola användas, om de skola gå till budgetutjämningsfonden, disponeras för särskilda ändamål eller kanske rent av utnyttjas till skattelättnader. Nu äro dessa medel helt försvunna och riksdagen har inte någon möjlighet att avgöra deras användning.

Hans excellens herr statsministern utlovade i går, att han var villig att »ge vårt näringsliv den utveckling som det förtjänade». Löftet är kanske litet svävande, men meningen var väl i alla fall, att han icke ville lägga hinder i vägen för utvecklingen av ett sunt näringsliv. Många sådana hinder kunna anföras, bl. a. ovissheten om vad hans excellens inlägger för betydelse i ordet

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

»förtjäna». Ett alldeles påtagligt hinder är även vår höga beskattning. Ute bland den stora allmänheten, och ej minst bland företagarna, hoppas man förvisso på en mera normal beskattning, ty hur villigt man än betalat de höga skatterna, när försvarsutgifterna krävde dem, lika självklart skulle man finna det vara att skatterna sänktes när kriget nu är slut och högkonjunktur alltjämt råder. Våra höga skatter, som enligt vissa uppgifter rent av utgöra världsrekord, inge *olust*. De motverka utan tvekan vad vi nu bäst av allt behöva för att med trygghet kunna genomföra de betydande sociala reformer som vi alla önska, nämligen en effektivisering av vårt produktionsliv. Människan är nu en gång så beskaffad att hon vill ha lön för sin möda. När staten i skatter tar allt större andel av denna lön, kan det ej bli samma företagslust och arbetsglädje som om företagaren finge behålla en mera rimlig andel av den vinst som kan uppstå. När vårt näringsliv måste arbeta med ett så starkt skattetryck som för närvarande, kunna förhållandena liknas vid situationen inom ett företag, där arbetarna sysselsätts på timlön och ej på ackord: arbetslusten och arbetstakten bli alls inte desamma. Jag kan i propositionen inte utläsa något som helst intresse för sunda skattelättnader från herr finansministerns sida.

Med det hårda skattetrycket, som tydligen hotar att bli konstant, och med den minskning i de arbetsföra åldrarna, som är att förutse inom de närmaste årtiondena, kan det bli svårt nog för oss att ernå den ökning i vår produktion, som torde vara nödvändig för att vi skola kunna komma till rätta med våra finanser. Som exportland är Sverige högst konjunkturnäkamt, och om då också, vilket man ganska säkert kan förutse, en kanske långvarig depressionsperiod sätter in, riskera vi att komma in i en återvändsgränd, ur vilken det kan bli svårt nog att komma ut. Men vad vill då vår sangviniske finansminister göra? Att i ett sådant läge ytterligare skärpa beskattningen lär väl ej vara tillrådligt. Kanske kunde en sådan åtgärd ge en hel del, om man ginge ned i de lägre inkomstskikten, men det lär ej vara så lätt att få igenom ett dylikt beslut, utan man finge väl gå den mer komfortabla lånevägen. Jag kommer då osökt in på envoyén Hammarskjölds promemoria, som inom parentes sagt är ett högst intressant aktstycke, om ock litet hårdläst för den enkle riksdagsmannen.

Envoyén Hammarskjöld påvisar, att vi tidigare beträtt lånevägen endast för sådana utgifter som äro räntabla i vanlig mening och sålunda ökat statens förmögenhet, men att vi på senare tid gått ett steg längre och vidgat basen med lånefinansiering till investeringar som icke äro direkt räntabla, men som äga ett sådant nyttjandevärde för staten att grunder finnas för förräntning av investeringarna genom överförande av skattemedel. Nu går man ännu ett steg längre och ifrågasätter, att lånefinansiering bör kunna tillgripas även för något som man kallar nationalekonomiskt räntabla investeringar. Vad detta innebär, får man egentligen inte riktigt veta, och författaren av promemorian säger själv, att det är svårt att dra några gränser. Jag för min del tror, att en riksdagsmajoritet med god vilja kan inrangera nästan vad som helst under denna rubrik, vilket onekligen ter sig ganska skrämmande. Lånevägen kan nämligen vara farlig, icke blott för enskilda utan även för staten, ty »räntan hon sover inte», för att begagna ett gammalt lantligt ordstäv. Herr Hammarskjöld påpekar också, att den årliga räntekostnaden för vår statsskuld belöper sig till inemot en procent av våra egentliga statsinkomster för varje miljard som lånas. Om vi då komma upp till en statsskuld av t. ex. 20—25 miljarder — det kan snart vara gjort, om vi ej passa oss — är jag rädd att räntebördan blir oss övermäktig och kommer att lägga hinder i vägen för en ytterligare sund utveckling inom vårt land. Faran för inflation ligger snubblande nära.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Vi göra därför klokt i att vara litet försiktiga i vår utgiftspolitik. Visserligen anmärker herr Hammarskjöld, att det är vanskligt att avvisa alla krav på förbättringar i olika hänseenden i goda tider, men med tanke på följderna av en lättsinnig finanspolitik böra vi nog ta oss en allvarlig tankeställare. I varje fall är en verklig finansplan alldeles nödvändig.

Jag hade tänkt att säga några ord om samarbetet mellan staten och det enskilda näringslivet, men herr Nordenson har på ett så förträffligt sätt gett uttryck åt mina synpunkter därvidlag, att jag avstår från att ytterligare ingå på det kapitlet. Däremot måste jag, även om jag förstår att det inte är särskilt populärt, säga några ord i fråga om de baltiska flyktingarna, vilkas behandling i högsta grad upprört mig. Som en illustration till hans excellens herr statsministerns benhårt dogmatiska framställning i går ber jag att få läsa upp en notis som jag hittat i vår aktade samtida, Smålands-Posten i Växjö. Tidningen skriver: »De sista baltiska internerna ha nu lämnat det provisoriska sjukhuset i Växjö. De transporterades på fredags eftermiddag i militär buss, och flertalet av dem måste på grund av sjukdom eller annan svaghet företaga resan liggande i bårar.»

Vad är nu detta? Och vad ha dessa arma människor i Ryssland att göra? Kan sådant få försiggå i ett gammalt kulturland som Sverige, eller har, för att citera Tegnér, »barbariet blivit fosterländskt»? Här har under kriget talats stora och vackra ord om Sveriges stolta mission såsom förkämpe efter krigets slut i en sargad värld för rätt, frihet och humanitet. Jag har visserligen aldrig tyckt om sådana där litet skrytsamma löften, men jag hade ändå aldrig kunnat tro, att vi på detta sätt skulle desavuera oss själva.

Herr statsministern nämnde, att något nytt icke inträffat sedan den s. k. överenskommelsen i maj 1945 ingicks med Ryssland om tillbakasändande av militär personal tillhörande Tysklands arméer. Men något har väl ändå inträffat, ty när denna överenskommelse träffades, var det fråga om tyska militärpersoner, men efter vad man kan förstå räknas internerna i fråga numera i Ryssland icke som tysk militärpersonal, utan helt enkelt som landsförrädare. Vi veta alla, vilket straff som väntar dem. Någon tvekan torde inte råda därom. Hans excellens herr statsministern hade den osmaken att sätta den opinionsstorm, som utbröt i landet i anledning av den pågående aktionen, i sammanhang med regeringsskiftet. Detta är dock ovanligt långsökt, ty de flesta som protesterat, hade förvisso icke en aning om vad som var i görningen förrän långt efter det att den nya regeringen tillkommit. Detta är, såom här förut sagts, icke en politisk fråga, utan en spontan reaktion av medborgerlig humanitär harm.

Hans excellens herr statsministern har själv påtagit sig hela ansvaret för vad som skett, men vi ha ju också en utrikesminister, som väl också — såsom herr Linderot påpekade i går — bör ha något att säga till om. Under kriget har jag vid flera tillfällen här i kammaren med beundran och glädje hört *herr* Undén tala manliga och kärva ord mot orätt, våld och brutalitet. Man kunde då vänta, att *hans excellens* Undén med ännu större tyngd skulle fortsätta att hävda sina idéer om rätt, frihet och humanitet. Men om det är riktigt, att man nu är i färd med att i stillhet smussla ut dessa arma människor ovissa — eller kanske vissa — skrämmande öden till mötes, kan man tydligen endast med grämlse konstatera, att man räknat fel.

Detta är icke en politisk fråga. Här gäller det endast aktning för människovärdet. Jag behöver endast hänvisa till vad herr Nerman i går sade beträffande denna sak och de ideal som besjälade det parti som han i sin ungdom representerade. Jag hoppas, att dessa ideal leva kvar ännu i dag. Även om det efter herr statsministerns krassa deklaration i går är föga utsikter till framgång vill jag

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ändå hemställa, att om fartygen med balferna ännu icke avgått, deras avfärd i sista stund måtte inhiberas, så att icke vi svenskar, som kineserna säga, förlora vårt ansikte inför yttervärlden och oss själva.

Jag yrkar, herr talman, remiss av statsverkspropositionen.

Herr **Johansson, Johan Bernhard**: Herr talman! Redan tidigare under denna debatt ha olika talare kommenterat den budget, som nu är förelagd riksdagen. Eftersom jag helt kan instämma i deras konstaterande av att själva den formella balanseringen av inkomster och utgifter kan synas problematisk med hänsyn till eventuellt nya anspråk på statskassan, får jag nu begränsa mig till detta.

Det finns bland många intressanta punkter ett förhållande, som i allra högsta grad bör vara föremål för riksdagens intresse. Finansministern betonar någonsans i finansplanen, att budgeten är balanserad för det budgetår den avser. Nu bör ju alldeles riktigt en budget rent bokföringsmässigt förutse de utgifter, som skola göras under året, och ange de inkomster, som behövas för att täcka utgifterna. Ju bättre budgeten är gjord, desto mindre avvikelser blir det mellan budgeten och budgetredovisningen. Detta innebär, att det varken får bli särskilt stora summor över på utgiftssidan eller alltför stora underskott på inkomstsidan, såvida det icke inträffar något alldeles oväntat och oförutsett. Denna inställning till budgetens balansering har varit den grundläggande för den svenska budgetbehandlingen. Över- och underbalansering kan ha förekommit, men i så fall har detta varit åsyftat såväl av finansministern som av den anslagsprövande instansen.

Under kriget har emellertid denna goda ordning för budgetens uppgörande och fullföljande tyvärr kommit att försvinna. På grund av det osäkra försvarspolitiska läget har Kungl. Maj:t begärt fullmakter att göra utgifter, vilka man sedan av olika anledningar, materialbrist, förseningar och dylikt, icke hunnit göra i planerad ordning under avsedd tidrymd. Följden har blivit, att det på ett flertal olika anslag uppstått reservationer, vilka under årens lopp nått mycket stora summor. Enbart på de anslag, vilka finnas uppförda under »egentliga statsutgifter», stå för närvarande reservationer, vilka uppgå till ett högre belopp än utgifterna på en normal förkrigsbudget. Om jag får redogöra för utvecklingen, så kan jag konstatera, att reservationerna på anslagen för egentliga statsutgifter, vilka budgetåret 1940/41 uppgingo till 571 miljoner kronor, under följande budgetår stego till 1 232 miljoner kronor, 1 128 miljoner, 1 109 miljoner och vid utgången av budgetåret 1944/45 till 1 214 miljoner kronor. Men det är icke nog med detta. På kapitalbudgeten kan man konstatera en liknande utveckling. Storleken av reservationerna på kapitalbudgeten var vid utgången av budgetåret 1940/41 674 miljoner kronor och har sedan år efter år vuxit, så att reservationerna blivit följande: 787 miljoner, 935 miljoner, 1 132 miljoner och, vid utgången av budgetåret 1944/45, 2 148 miljoner kronor. Från denna mycket stora reservation kan man möjligen preliminärt avdraga de olika anslagen till kreditgivning och internationellt återuppbyggnadsarbete, vilka tillsammans uppgå till omkring 1 133 miljoner kronor.

Om man lägger ihop samtliga reservationer på drift- och kapitalbudgeten, finner man, att de den 30 juni 1945 uppgingo till omkring 3 360 miljoner kronor. Om man drar ifrån anslagen till internationella krediter och återuppbyggnadsarbete, återstår likväl omkring 2 200 miljoner kronor. Detta belopp är endast några hundra miljoner kronor lägre än de skatteinkomster statsrådet Wigforss räknar med under det kommande budgetåret.

I en särskild promemoria har nuvarande envoyén Hammarskjöld diskuterat budgetbalanseringen dels ur samhällsrättslig, dels ur samhällsekonomisk synpunkt. Vare sig man betraktar dessa mycket stora reservationer ur den ena eller

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

andra av dessa synpunkter måste man finna, att de äro ytterligt allvarliga och att de knappast äro förenliga med ett rätt handhavande av riksdagens kontroll över statsutgifterna.

Rent samhällsrättsligt — eller vi kunna ju också säga bokförings- eller räknenskapsmässigt — äro de bevis på en mycket slarvig budgetering. Riksdagen godkänner icke de anslag som Kungl. Maj:t verkligen anser sig behöva under det kommande budgetåret, utan godkänner anslagsäskanden vilka synbarligen tagits till aldeles för mycket i överkant av vederbörande statsråd. Detta är icke god ordning.

Men även ur samhällsekonomisk synpunkt är det mycket otillfredsställande. Om jag förstär envoyén Hammarskjölds utläggningar rätt, är det synnerligen viktigt, att statsutgifterna och det allmännas anspråk på produktiva tillgångar tillsammans med anspråken från enskilda icke bli för stora, eftersom det då blir risk för prisstegringar. Å andra sidan skulle för liten efterfrågan i förhållande till tillgången på produktiva möjligheter skapa arbetslöshet. Detta resonemang lägger alltså synnerligen stor vikt vid icke endast statsutgifternas storlek utan även deras förläggning i tiden. Syftet med en sådan samhällsekonomisk budgetering blir aldeles förfelat, om riksdagen anslår medel till väsentligt ökade statsutgifter ett år och de sedan icke komma till stånd förrän något eller några år därefter. Den samhällsekonomiska budgetplaneraren behöver icke endast en penningpung utan även en klocka, eller åtminstone en almanacka.

Jag tar vidare för givet, att Kungl. Maj:t tänkt sig att det alltjämt är riksdagen som skall vara beslutande myndighet angående budgetens balansering, alltså utgifternas storlek under budgetåret och sättet för inkomstansskaffningen. I så fall är ett system med stora anslagsreservationer på flera miljarder absolut något som strider mot riksdagens uppgift att deltaga i budgetens planering ur samhällsekonomisk synpunkt. Enligt min åsikt behöves det därför en avsevärd sanering av reservationssystemet, så att riksdagen åter får kontroll över statsutgifternas förläggning i tiden.

På grund av att så stora totala belopp kvarstå outnyttjade på kapitalbudgeten har frågan om utgifternas inplacering i tiden även stor betydelse för omfattningen av riksgäldskontorets upplåning vid olika tidpunkter. Eftersom upplåningen är en angelägenhet som omhänderhaves av ett av riksdagens verk, finnes det dubbel anledning att draga till tyglarna, så att icke utgifterna rätt som det är skena i väg från inkomsterna. Ty jag behöver väl icke påminna finansministern om att det ur samhällsekonomisk synpunkt icke är betydelsefullt, om man gör av med två, tre miljarder kronor under ett år eller, låt oss säga, tre år. Följderna för prisnivån bli ganska olikartade, särskilt om skattepolitiken och länepolitiken under samma tid icke underkastas några variationer.

Det är min allvarliga förhoppning, att detta ur ekonomisk synpunkt mycket viktiga förhållande blir föremål för riksdagens prövning under den nu inestående sessionen.

Jag skall be att få upptaga ytterligare en statsfinansiell fråga av icke oväsentlig betydelse. Från regeringspartiets sida har ofta deklarerats ett mycket stort intresse för att finanspolitiken skall drivas så, att den får en inkomstutjämning till följd. Skatteväsendet utformas så, att beskattningen blir progressiv. De inkomstutjämnande följderna åtminstone av den direkta beskattningen kunna statistiskt fastställas. Det är betydligt svårare att klarlägga den indirekta beskattningens följder. Men det måste vidare konstateras, att även samhällets sociala åtgärder utformas i inkomstutjämnande syfte. Endast vissa grupper lägre inkomsttagare få del av samhällets specifika hjälpåtgär-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

der. För att uttrycka saken enkelt betyder detta på det hela taget, att de, som betala en stor del av utgifterna, icke synas erhålla någon del av de individuella statliga förmånerna.

Svårigheterna att klarlägga verkningarna av den statliga inkomstutjämningspolitiken ökas därigenom att hjälpåtgärderna icke alltid få karaktären av kontanthjälp utan ges i form av naturabidrag eller förmåner av olika slag. Det är t. ex. synnerligen svårt att beräkna vad det skulle kosta en innehavare av en vanlig pensionsförsäkring att få denna att utgå i fast penningvärde på det sätt som skett med folkpensionerna. Vad är vidare kontantvärdet av rabatter, semesterresor o. s. v.? För att icke åstadkomma något missförstånd vill jag genast säga ifrån att jag med detta resonemang icke avser att angripa dessa sociala åtgärder. Vad jag syftar till är endast att man på något sätt bör göra klart, i vilken grad inkomstutjämnningen sker. Det kan nämligen icke förnekas, herr talman, att skatterna nu taga en så stor del av den enskildes inkomster och att de offentliga åtgärderna, statliga och kommunala, i vissa fall spela en så stor roll för den enskilde, att man på något sätt borde klargöra verkningar av detta i ekonomiskt hänseende. Vad man borde göra är alltså att ordentligt utreda den enskildes medborgarens kontanta inkomster och utgifter före och efter det att han varit i ekonomisk eller socialpolitisk kontakt med det allmännas alla organ. De tidigare vidtagna skattetrycksutredningarna äro gammalmodiga ur alla synpunkter. Vad som nu behöves är en ordentlig översikt över omfördelningen av inkomster genom det allmännas ingripanden. Det är min förhoppning, att även detta skall bli föremål för finansministerns uppmärksamhet.

Till slut, herr talman, skall jag be att få göra några reflexioner med anledning av envoyén Hammarskjölds promemoria om budgetbalanseringen. På mig gjorde den delvis ett intryck av att författaren icke vågat tänka sina tankar till ett slut, utan att alldeles för många trådändar lämnas lösa. Men vad som intresserade mig ändå mer var den forne statssekreterarens i finansdepartementet pessimism över möjligheterna att under goda tider taga igen den underbalansering av budgeten som kommit till stånd under besvärliga år. Ännu mindre tror den förre statssekreteraren på möjligheterna att under goda tider söka förebygga en inflationistisk utveckling eller alltför stor intensitet i det ekonomiska livet genom direkt restriktiva budgetåtgärder. Denna den praktiske mannens inställning efter många års erfarenhet av den mänskliga och parlamentariska naturens svagheter är intressant att jämföra med de synpunkter som den tolv år yngre docenten Dag Hammarskjöld förmodligen hyste i september 1934, då han såsom sekreterare i arbetslöshetsutredningen diskuterade konjunkturutjämningsfonder såsom ett budgettekniskt medel. Den förre statssekreterarens konstaterande, att lånefinansieringen synes medföra mindre noggrann prövning av utgifterna, torde vi nog litet var kunna skriva under, om vi vilja vara uppriktiga.

Dessa små reflexioner med anledning av envoyéns promemoria avse endast att påvisa, att man vid utformandet av den statliga ekonomiska politiken icke endast kan taga hänsyn till vissa matematiska kalkyler eller ekonomiskt teoretiska resonemang. Om de resonemangen skola kunna användas riktigt, måste man nämligen svälja såväl de behagliga som de obehagliga delarna därav. Men den mänskliga naturen är ett svagt käril, och vår finansminister har i allmänhet alltid varit beredd att godta den delen av en teori, som går ut på möjligheter och ursäakter för att öka statsutgifterna och statsverksamheten. Den andra delen av teorien, att man i vissa fall kan behöva hålla igen utgiftsstandarden, har han aldrig haft riktig förståelse för.

Herr talman! Jag yrkar remiss till vederbörande utskott.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Herr Nilsson, Bror: Herr talman! Vid genomläsningen av statsverkspropositionens nionde huvudtitel har jag på minst sex ställen hittat departementschefsuttalanden av ungefär den lydelsen, att utlämnande av bidrag icke bör ske på sådant sätt, att den rationalisering av landets jordbruk, som måste komma till stånd, försvåras. Departementschefen uppmanar således de underordnade myndigheterna, i dessa fall hushållningssällskapen och egnahemsnämnderna, att vid utdelande av statsbidrag och lån och annan hjälp, som kan lämnas, se till, att den kommande rationaliseringen inte försvåras. Det innebär, att man redan nu skall sortera upp klientelet i tvenne huvudgrupper: en, som kan komma i åtnjutande av bidrag, och en annan grupp, som inte kan göra det. Det är, såsom alla förstå, en mycket grannlaga och svår uppgift, och jag ifrågasätter, om det inte vore lämpligt både ur parlamentariska och administrativa synpunkter, att man lade fram detta rationaliseringsprogram för jordbruket på riksdagens bord, varigenom riksdagen finge säga sin mening om det, innan man praktiserar det på detta sätt ute bland landets jordbrukare.

Jag skall inte här återupptaga den under gårdagen förda debatten om behovet av jordbrukets rationalisering och skälen för och emot denna. Jag vill bara säga, att det är mänskligt, om frågan bland de jordbrukare, som saken berör, väcker en smula olust och oro och att därför starka skäl tala för att man här går fram med en viss varsamhet och även en viss grannlagighet. Jag tillåter mig påminna om att vi genom den egnahemsreform, som genomfördes vid 1939 och 1940 års riksdagar, redan har ett instrument, som verkar i den riktning som det här är fråga om, fastän på ett mera stillsamt och försynt sätt. Men denna reform har aldrig i praktiken blivit färdig. Huvudorsaken därtill är väl att kriget kom. Vad det i övrigt kan vara för skäl, känner jag inte till. Alltnog, man har inte utrustat vederbörande organ på sådant sätt, att de ha kunnat fullgöra de uppgifter som avsetts och föreskrivits. Man har sålunda inte givit nämnderna den personal, som skulle ha erfordrats för den inventering av de s. k. ofullständiga jordbruken som förutsattes. De ha inte heller erhållit personal för att ombesörja den jordförmedling eller de jordköp, som också förutsattes för att man skulle kunna verkställa komplettering av de ofullständiga jordbruken, en sanering och rationalisering av jordbruken, som riksdagen redan då ansåg vara av behovet påkallad.

Såsom ett exempel på hur långt vår nuvarande jordbruksminister vill gå när det gäller att på administrativ väg föra fram rationaliseringen skall jag be att få citera det uttalande, som han gör i nionde huvudtiteln under punkt 145 »Egnahemsbildning: Avsättning till fonden för premielån till egnahems-låntagare». Egnahemsstyrelsen har äskat en höjning av premielånen från högst 3 000 till 4 000 kronor när det gäller egnahemsnämndernas egna beslut och från 4 500 till 6 000 kronor i de särskilda fall, då saken hänskjutes till egnahemsstyrelsen. För den skull har egnahemsstyrelsen begärt ett med en miljon kronor förhöjt anslag. Statsrådet går då med på denna höjning av de enskilda beloppen, men säger därefter följande: »Under förutsättning att premielån framdeles endast tilldelas egnahemslåntagare för åtgärder för iordningställande av verkligt bärkraftiga jordbruk synes det enligt min mening vara tillfyllest, därest ifrågavarande anslag för budgetåret 1946/47 bestämmes till 2 500 000 kronor. Då understödjande av olämplig fastighetsbildning kommer att i hög grad försvåra den rationalisering av landets jordbruk, som framdeles måste komma till stånd, förutsätter jag alltså, att egnahemsorganen beakta vikten av att i fortsättningen endast jordbruk av nyss antydd beskaffenhet lämnas stöd genom egnahemsverksamheten. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela de ändrade bestämmelser rörande förevarande verksamhet, som vid bifall till vad i det föregående förordats må befinnas påkallade.»

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Jag ber då att få påminna om innehållet i § 1 av kungörelsen angående den statliga egnahemsverksamheten av år 1940, enligt vilken målsättningen för egnahemsverksamheten är »att främja möjligheterna för mindre bemedlade och obemedlade att förvärva familjejordbruk, stödjordbruk eller bostadsegna- hem, att utvidga ofullständiga jordbruk med tillskottsjord eller att företaga ny-, om- eller tillbyggnad eller förbättring av byggnader å egnahemsfastig- heter». Här äro sålunda stödjordbruken medtagna när det gäller möjligheterna att erhålla premielån. Men statsrådet säger nu att detta inte skall ske, utan på administrativ väg skall det utfärdas sådana bestämmelser till de underly- dande organen, att endast verkligt bärkraftiga jordbruk skola komma i fråga. Jag måste tycka att det är att gå bra långt. I alla händelser innebär det ett frånträdande av de riktlinjer och den målsättning för egnahemsverksamheten, som riksdag och Kungl. Maj:t tidigare fastställt. Innan ett så viktigt steg tages, som departementschefen nu ifrågasätter, borde regeringens rationali- seringsprogram läggas fram på riksdagens bord.

Jag sade att jag inte skall gå in på något vidlyftigare resonemang om den väntade och i statsverkspropositionen så starkt förebådade jordbruksratio- naliseringen. Jag fäste mig emellertid vid ett uttalande av statsrådet Sträng i gårdagens debatt, där han berörde den strömning av folk, som har gått från landsbygden till städerna i detta land och som vi alla känna väl till. Han an- förde i det sammanhanget siffror som också äro välkända för oss alla. Inflytt- ningen till städerna hade varit till gagn, sade han, och jag protesterar inte emot det, men jag tror att man vid sina beräkningar i detta avseende inte bör gå fram enligt den klassiska regeln »tål du det, så tål du också det» o. s. v., ty det kan innebära faror för vårt folks framtid. Jag tror att gränsen är nådd för vad som kan anses lyckligt när det gäller denna ström från landsbygden till städerna. Backstugorna och torparstugorna äro borta, och de, som bebodde dem, och deras avkomlingar äro i Amerika eller i städerna, men hemmanen, de röda bondehemmen på vår svenska landsbygd, äro i stort sett ännu kvar, fastän ungdomen i stor utsträckning har flytt bort från dem. Men de utgöra i alla fall ett vackert, historiskt och pittoreskt inslag i den svenska landskaps- bilden. Vi svenskar ha ju den oskattbara förmånen att äga ett stort territorium. Vi ha en omfattande landsbygd. Vårt land är glest befolkat, jämfört med de övriga västeuropeiska länderna, och man kan säga att det i stora delar är ganska ödsligt. Men än ödsligare skulle det bli, om nu även dessa gårdar i någon större utsträckning skulle försvinna, och jag ser det såsom ett dåligt omen för vårt folks framtida bestånd och vår frihet överhuvud taget, att detta folk i kulturens utkanter liksom drar sig tillbaka, ty det är det folket som har varit pionjärer när det gällt att sprida och utveckla den svenska kulturen och som har skapat det svenska riket.

Jag ser mig nödsakad att även säga ett par ord om ett uttalande, som gjor- des här i går av den värderade och högt aktade ledamoten av denna kammare herr Sundberg, då han närmare behandlade detta spörsmål om jordbrukets rationalisering och vände sig emot att det mindre jordbruket kompletteras med skogsmark. Han fällde då det yttrandet, att han fann det märkvärdigt att en sådan näring som jordbruksnäringen skulle behöva kompletteras med en näring av annat slag. Jag vill inte låta ett sådant uttalande stå oemotsagt. Det är nämligen uttryck för en ganska vanlig föreställning hos skogsfolk, och jag har alltid, när jag mött den uppfattningen, förvånat mig storligen däröver, ty det förhåller sig väl ändå så, att till den svenska gården sedan hedenhös har hört såväl åker som äng och skog. Inte kan man väl tänka sig att skilja skogen från gården, från åkern och ängen? Hur skulle det se ut? Och för övrigt skötas ju nu våra bondeskogar enligt vad sakkunskapen säger lika väl som an- nan skog. Då kan det väl inte vara någon förlust för landet i stort, om skogen

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

brukas av och tillhör bonden, såsom sedan urminnes tider har varit fallet. Skogen skall väl inte nödvändigt behöva tillhöra större komplex och enheter.

Såsom en kort sammanfattning av mitt anförande vill jag säga till de starka män, som komma att få till uppgift att genomföra jordbrukets rationalisering, denna stora och grannliga uppgift: faren varliga fram, ty den gamla svenska bondejorden är helig mark!

Herr **Wehtje**: Herr talman! Jag hade tänkt mig att jag i statsverkspropositionen skulle finna något uttalande om handelspolitiken och om utformningen av de organ, som skola syssla med den, sedan handelskommissionen blivit avvecklad. Enligt folkförsörjningsministerns förslag skall ju handelskommissionen avvecklas under nästa budgetår. Eftersom besked inte lämnas i statsverkspropositionen, vill jag ställa frågan, vilka organ som skola få de kvarstående arbetsuppgifterna. Det vore av stort intresse att få ett besked på denna punkt, innan omorganisationen vidtages. Inom efterkrigsplaneringskommissionen diskuterades dessa viktiga frågor om handelspolitiken och formerna för handläggning av frågorna ingående och med stort allmänt intresse. Som resultat av dessa överläggningar tillsattes sedan det handelspolitiska rådet. Jag konstaterar tillkomsten av detsamma med tillfredsställelse. Det kommer helt visst att kunna fylla en uppgift som ett värdefullt kontaktorgan och som ett forum för framläggande av synpunkter och erfarenheter.

Om de övriga förslagen angående handelspolitiken från planeringskommissionen har emellertid inte hörts någonting. Kommissionens ordförande har tagit dem med sig till regeringen, och det är därifrån vi nu vänta att få höra, hur man tänker sig att ordna med dessa frågor.

Vid denna min hänvändelse till handelsministern skulle jag också vilja återkomma till ett önskemål som jag framfört vid upprepade tillfällen, nämligen att näringslivets representanter, i första rummet de centrala organisationerna, få deltaga i förberedelserna för handelsavtal, biträda vid förhandlingarna om dessa och kanske framför allt vid det praktiska genomförandet av dessa frågor. De handläggas nu av representanter för departement och ämbetsverk. Jag erkänner gärna, att det sker med stor skicklighet. Mina erinringar äro alltså inte av personlig art i något avseende, utan det är mot själva systemet som jag vill framföra mina betänkligheter. De bästa resultaten, vill jag påstå, kunna inte nås utan att de personer, som skola praktiskt genomföra varuutbytet med utlandet och besitta de levande erfarenheterna, också få deltaga i handläggningen av dessa frågor. Jag har under våra dagliga meningsutbyten påtalat detta, men hitintills har resultatet dess värre blivit klent. Det har vidtagits vissa justeringar, och därigenom ha en del påtagliga missförhållanden kunnat läggas till rätta, men i den principiella inställningen har jag ännu inte sett någon ändring. Från regeringshåll har man visserligen vid upprepade tillfällen förklarat sig villig till samverkan, och därför hoppas jag också, att man verkligen går in för ett sådant samarbete. Det är en verkligt stor sak det gäller. En samverkan kan bjuda oss mycket, men utan en sådan kunna vi förlora stora värden.

I samband med att jag nu på detta område efterlyser en bättre ordning, vill jag också bringa på tal en del andra förhållanden, som jag finner föga tillfredsställande och föga rekommenderande för staten, som ju ändå borde vara den föredömlige organisatören. Det gäller remisserna av förslag och kommittébetänkanden och infordrande av yttranden från myndigheter och organisationer. Inhämtande av olika synpunkter och anlitande av sakkunskap genom ett rätt utnyttjande av remissinstitutet skulle ju kunna vara av ett betydande värde. Som det nu är, tillvaratar man inte dessa möjligheter, även om det inte alltid

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

blir så, som det enligt vad det sagts, var vid en länsstyrelse, som i december månad fick 6.5 kg statliga betänkan den på över 2 500 sidor att yttra sig över under december och januari. Det förekommer dock ofta och kanske oftast, att man begär yttranden inom 8, 10 eller 14 dagar om förslag som under flera år varit föremål för utredning och som behandla stora och svåra frågor rörande vårt samhällsliv. Hur verkligt betänkliga man ut i landet anser dessa förhållanden vara, framgår av att jag t. ex. från min hemstad fått höra, att man där hoppas att få den aktuella skolfrågan på remiss, då man har sina synpunkter och en viss erfarenhet, som man vill framföra, varför man gärna vill vara med och få pröva en sådan betydelsefull fråga, men att man redan på förhand säger ifrån, att »förutsättningen givetvis måste vara, att vi få mer än en vecka på oss att yttra oss om frågan».

Här kommer jag också in på en sak, som efter min uppfattning sammanhänger med det jag nu har anfört angående det forcerade arbetet och med den bristfälliga arbetsordning som följer av det. Utformningen av budgeten tar jag också som ett uttryck för detta. Det är många äskanden, som inte alls äro utformade däri, och hur knapphändigt och ofullständigt finansavsnittet i budgeten är utformat, har ju förut framhållits. Det vill jag därför nu inte gå in på. Jag skulle emellertid vilja framföra mina betänkligheter inför utsiktterna till att riksdagen till följd av vad jag nu framhållit också kommer att sammanträda varje höst. Det har t. ex. sagts att skolfrågan skall framläggas för en höstriksdag 1947. Det skulle alltså innebära, att det redan skulle vara bestämt, att det skall bli en höstsession det året, och det tyder väl kanske på en höstsession i år också. Detta skulle betyda ett klart avsteg från vad som förut har gällt. Under kriget har riksdagen sammanträtt under höstarna, därför att det har rätt särskilda förhållanden, men kriget är ju slut nu, och vi borde väl försöka att komma över i ett lugnare arbetstempo. Det synes mig vara högeligen på tiden, att man om detta alls skall anses vara nödvändigt, rationaliserar både regeringens och riksdagens arbetsmetoder. För de riksdagsmän, som i likhet med mig inte syssla uteslutande med politiken, blir det eljest praktiskt taget omöjligt att ägna sig åt riksdagsarbetet. Under den tid, som riksdagen varar, kräver ju dock riksdagsarbetet sin man, och det kan ju inte vara meningen, att riksdagsmännen alldeles skola släppa sina andra arbetsuppgifter, som även de ta tid och krafter i anspråk i kanske lika stor utsträckning som arbetet här i riksdagen. Meningen skall väl ändå inte vara att riksdagen skall bestå uteslutande av yrkespolitiker.

I anslutning till statsverkspropositionen synes det mig, att det skulle vara av värde att få ett uttalande angående de bedömanden rörande konjunkturpolitiken, som ägt rum i samband med utarbetandet av propositionen. Dr Nordenson har ganska ingående varit inne på samma fråga. I efterkrigsplaneringskommissionen sysslade vi med detta spörsmål i hög grad. Det var ju den centrala frågan där. Det har sagts, att vi nu befinna oss i en utpräglad högkonjunktur, och sannolikt blir den väl också bestående, om vår försörjning med importerade råvaror kan utvecklas gynnsamt. De faktorer, som påverka konjunkturlöppet och sysselsättningen, äro ju exporten och investeringarna. Utsiktterna för exporten bedömas bli goda under vissa förutsättningar, exempelvis att bränsletillförseln kan ordnas så, att inte våra avverkningar i skogarna uteslutande skola användas för bränsleändamål. — På investeringsområdet råder det stor livaktighet. Handelsministern tog ju i sitt uttalande i går de omfattande investeringsplanerna inom industrien som ett uttryck för tillförsikt, och det är givetvis så. Företagarna tro att företagsamheten skall visa, att effektiviteten blir bäst tillgodosedd med den företagsform som finns. Vi se inte faran i att man vill pröva effektiviteten hos det enskilda näringslivet, utan vi känna, att

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

faran ligger i om man av andra skäl vill öka det statliga inflytandet eller införa andra driftsformer. Risken ligger givetvis också i den tunga skattebördan som företagsamheten har att bära. Vi ha ju i allmänhet dubbelbeskattning av företagsamheten i detta land, i det att aktiebolagsformen är den vanligast förekommande. Vägar man vad som blir över, i händelse verksamheten lämnar överskott, mot de risker, man ikläder sig i all ekonomisk verksamhet, finner man att proportionerna däremellan inte äro rimliga. Därtill kommer, att det råder stor ovisshet om hur skattebelastningen i fortsättningen kan bli utformad.

Handelsministern berörde också i går aktiekurserna och anförde dem som bevis för den tillförsikt, som ändå råder bland företagarna, och bland dem som äro intresserade i industrien. Jag vill bestrida, att de nuvarande aktiekurserna utgöra något direkt bevis för en sådan tillförsikt. Tvärtom skulle jag vilja påstå, att de nuvarande höga aktiekurserna äro dikterade av den osäkerhet som råder med avseende på penningvärdet.

Det är sagt i statsverkspropositionen att den nuvarande livliga konjunkturen inrymmer påtagliga risker av penningpolitisk art. Vi ha helt visst ännu inte övervunnit kristidens materialknapphet. Bränsleanskaffningen är ett utomordentligt svårt problem, och vidare vill jag peka på att t. ex. transportapparatens i mycket stor utsträckning är tagen i anspråk för bränsletransporterna och därigenom hårt ansträngd. Det är alltså fråga, om våra resurser skola räcka till för att både tillfredsställa en export och möjliggöra de stora investeringarna. En viss återhållsamhet med avseende på investeringarna torde därför vara välbetänkt. Jag förutsätter, att innan statsverkspropositionen har blivit avfattad, de allmänna investeringarna ha varit föremål för en allvarlig omprövning med hänsyn till angelägenhetsgraden och till produktivitetens främjande.

Jag skall inte gå in på några detaljer. Jag vill endast peka på en sak, nämligen att det förvånar mig att vid avvägningen av investeringarna flygplatsbyggandet kommit så i skymundan. Det synes mig kunna leda till en ganska betänklig utveckling med hänsyn till den rustning, som ägt rum på detta område på annat håll, delvis med annan insyftning men ändock delvis på ett sådant sätt, att flygplatserna nu kunna utnyttjas för civila ändamål.

I planeringskommissionen inriktas ju uppmärksamheten och arbetet omedelbart på konjunkturpolitiken, och de alternativ, som man då närmast ägnade sig åt, gingo ut på att söka säkerställa sysselsättningen vid en väntad arbetsbrist och vid ett köpkraftsbortfall. Nu har situationen blivit en annan, nu ha vi att taga ställning till högkonjunkturalternativet. Då gäller det ju att fortsätta med denna politik och att kunna vidtaga åtgärder för att skära av den topp som eventuellt inte blir önskvärd. En konjunkturutjämnande politik kan ju inte bestå endast i att man fyller ut vågdalarna, utan den måste också bestå i att man skär ned topparna. I främsta rummet skulle ju denna beskärning åstadkommas genom att det allmänna investeringar skulle begränsas i konjunkturutjämnande syfte. Jag skulle nu vilja ställa frågan: har detta ägt rum, och i vilken utsträckning? Är man beredd att, om de hittills vidtagna begränsningarna icke skulle visa sig vara tillfyllest, beakta de av mig nu anförda synpunkterna?

Risken för en ytterligare penningvärdesförsämring är enligt min uppfattning påtaglig, och ett ständigt aktgivande på detta förhållande synes mig vara angeläget. Jag skulle därför vilja peka på ännu en sak, som verkar i samma riktning som det jag tidigare anförde.

I proposition nr 3 föreslår finansministern en omprövning av frågan om de provisoriska lönetilläggen till statstjänstemännen. Det är inte på detta förslag i och för sig jag vill gå in, utan jag vänder mig mot ett uttalande, som

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

finansministern gör i det sammanhanget. Han ifrågasätter, att när det gäller annan statsanställd personal, d. v. s. sådan personal som t. ex. den kollektivanställda, skall det inte i princip möta hinder att företaga jämkningar i löneställningen, vilka kunna finnas på kallade och förenliga med de allmänna riktlinjerna på löneområdet. Häremot synas mig allvarliga erinringar kunna resas. De kollektivanställda få ju sina villkor fastställda genom kollektivavtal, och deras intressen bli tillgodosedda vid de därom förda förhandlingarna. Men här tänker sig tydligen finansministern att man för dessa anställda skall kunna reglera lönerna både vid avtalsförhandlingarna och i samband med regleringar för annan personal, alltså genom att tillerkänna sådan personal reglering i samband med provisoriska lönetillägg för tjänstemännen. Vid bedömandet av denna fråga får man beakta, att det för de kollektivanställda icke råder någon eftersläpning i fråga om lönerna som för tjänstemännen, och vidare ha ju de statligt kollektivanställda kunnat väl följa med i den allmänna löneutvecklingen. Slutligen borde det ju inte komma i fråga att det göres några justeringar av lönerna för denna personal under den tid, då avtalen gälla. Dessa avtal fastställas ju vid fria förhandlingar, och i dem bör det inte förekomma någon onödigt inblandning från statsmakternas sida. De avtalen, som äro ingångna, böra givetvis respekteras av alla parter, och det synes mig angeläget att även från statsmakternas sida avtalens helgd beaktas. Konsekvenserna av ett annat handlingssätt kunna helt säkert eljest bli avskräckande.

Även om finansministern nu har slagit in på andra riktlinjer för den ekonomiska politiken med avseende på löner och priser, vill jag utan att gå in på någon närmare diskussion härom — jag tror ju för min del att det hade varit välbetänkt, om man i större utsträckning än som skett hade fasthållit vid de förut givna direktiven — säga att det dock måste ägnas stor uppmärksamhet åt att man inte vidtager sådana åtgärder, som direkt kunna verka i penningförsämrande riktning. Jag anser att de förhållanden, som jag nu sist berört, äro direkt farliga och att de inte vittna om den återhållsamhet, som helt visst är nödvändig och som från statsmakternas sida också bör iakttagas.

Herr statsrådet **Myrdal**: Herr talman! Herr Wehtje riktade under den första delen av sitt anförande, vilken jag dess värre inte hade tillfälle att personligen åhöra, två frågor till mig. Jag har fått dem refererade för mig och skall försöka besvara dem.

Den första frågan gällde, om jag förstått saken riktigt, vilka planer regeringen har för fortsättningen av handelskommissionens arbete, i den mån dess praktiska uppgifter minskas och i den mån det kan bedrivas under andra former och för andra syftemål. Rätter man att från regeringsbanken svara på den frågan skulle vara statsrådet Gjörös, men eftersom han är sjuk i dag, känner jag mig ha desto bättre samvete, om jag nu svarar även på hans vägnar.

Jag vill nämna att vi hade denna fråga uppe till diskussion inom handelspolitiska rådet för ett par veckor sedan. Vi diskuterade igenom dem rätt grundligt och kommo till en allmänt delad uppfattning, att den utveckling, som nu försiggår, är den riktiga och är den, som betingas av omständigheterna. Vad som sker är ju, att i den mån handeln växer och blir mera fri, de direkt administrativa uppgifterna för handelskommissionen minskas. Vi kunna avveckla importförbud. Samtidigt sker också en förskjutning av de motiv, utifrån vilka handelskommissionen arbetar. Försörjningsskålet minskar i vikt, medan å andra sidan de handelspolitiska synpunkterna bli av större betydelse. Vi ha ju redan i två omgångar kunnat släppa licensgivningen i fråga om en hel del importvaror, och kvar ha vi egentligen bara textilvaror och handelsjärn — det är de två stora huvudgrupperna. I fråga om dessa är försörjningssitua-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tionen ännu sådan, att man inte utan vidare kan avveckla licenssystemet, men handelskommissionen är inriktad på att så snart som möjligt släppa även dessa kontroller och att under tiden söka finna former som göra att det hela kan skötas på ett enklare sätt.

Exportlicenserna äro ju till en viss grad motiverade av försörjningsintresset. När det gäller varor, i fråga om vilka råder knapphet i vår försörjning, kunna vi inte utan vidare tillåta fri export. I den mån detta motiv faller bort, bli emellertid de exportpolitiska synpunkterna de viktigaste. Dessa synpunkter ha ju allmänt den innebörden, att vi under sådana förhållanden, varunder den internationella handeln nu arbetar, måste vara i tillfälle att kontrollera att främmande stater icke inrikta hela sin köpkraft på varor, som det råder stor knapphet på i världen, medan de inte finna någon användning för vår reguljära export av varor, som inte i samma grad äro knappa. Här handlar alltså handelskommissionen i exportpolitiskt intresse, inte minst i industriens exportpolitiska intresse.

Frågan om vad som skall hända med handelskommissionen, när vi ha kommit ännu längre i den utveckling jag antytt, är ännu inte på något sätt slutdiskuterad; diskussionen har knappast ens börjat. Det förefaller mig emellertid ganska självklart att, när de inre försörjningspolitiska synpunkterna inte längre existera och hela regleringen kommer att skötas utifrån handelspolitiska synpunkter, handelskommissionen eller det organ, som träder i dess ställe, kommer att inordnas i den administrativa apparat som Sverige har för handelspolitikens handhavande. Det kan tänkas att dessa uppgifter lämpligen böra handhas av kommerskollegium eller ett organ som är nära anknutet till det. Det kan också tänkas att det såsom hittills blir ett fristående organ, och då närmast ett som står under handelsdepartementets ansvar.

Den andra frågan, om jag förstod referatet riktigt, gällde, huruvida regeringen är intresserad av att vid handelspolitikens planläggning hålla en mycket nära kontakt med näringslivets män. Jag vill säga att herr Wehtje från våra tidigare diskussioner inom planeringskommissionen vet, att vi båda i princip ha alldeles samma inställning, nämligen att det är ett viktigt intresse, inte bara för den svenska industrien, utan för hela landet, att näringslivets män på ett så tidigt stadium som möjligt bli noga informerade om vad som händer i handelspolitiken och om de planer regeringen har och att de på ett lika tidigt stadium också bli i tillfälle att framlägga sina intressen och sina synpunkter på handelspolitiken. Vi ha ju fått ett organ för dessa fria överläggningar i det handelspolitiska rådet, som under den tid det har varit i verksamhet arbetat mycket flitigt — vi ha haft sammanträden en hel eftermiddag var fjortonde dag, och vi ha där genomgått gebit efter gebit av den svenska handelspolitiken och haft tvångsfria diskussioner, där representanter för näringslivet ha fått lägga fram sina synpunkter och ställa sina frågor och där de, som handha regeringens handelspolitik, ha fått lämna informationer och lägga fram de allmänna grunderna för vad vi här göra. Det har varit min grundsats vid detta arbete, som jag själv har lett, att detta samarbete skall skötas med fullaste uppriktighet från regeringens sida. Jag har haft den känslan, att ett land som Sverige i denna tid, när vi gå emot, om inte fred så i varje fall ett tillstånd som inte är krig, inte har några hemligheter av den mörka och sinistra karaktär, att korten inte kunna läggas på bordet inför ansvariga representanter för vårt näringsliv. Jag har också haft den känslan, att näringslivets representanter i detta handelspolitiska råd ha varit tacksamma för denna inställning och ha svarat på ett sätt som gjort, att arbetet här förlöpt under mycket stort förtroende och varit till mycket stort gagn inte minst för oss, som skola leda och ha ansvaret för den statliga handelspolitiken.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Jag är inte blind för att man kan tänka sig ännu andra former för att så att säga få detta samband levande. Sålunda kan det tänkas att man från detta handelspolitiska råd, som för närvarande är ganska stort, därför att det svenska näringslivet är rikt differentierat, så att en representation för näringslivet blir månghövdad, kan komma fram till ett mindre, arbetande utskott, som ännu mera kontinuerligt än det handelspolitiska rådet skall följa handelspolitiken och där ledamöterna kanske kunna sätta av en större del av sin tid till ett verkligt arbete med problemen. Kunna några praktiska förslag sättas i syftets tjänst, så är åtminstone jag varmt intresserad av att söka förverkliga dem. Jag tror att man allmänt kan säga att vi för närvarande ha mera av direkt fruktbarande kontakt mellan regeringen i handelspolitiken å ena sidan och näringslivets män å den andra än man sannolikt har i de allra flesta länder, vilket inte betyder att man inte måhända skulle kunna ha ett ännu livligare samarbete. Jag har emellertid i detta sammanhang alltid velat understryka — jag har sagt det ofta i handelspolitiska rådet — att herrarna måste ha fullständigt klart för sig att ansvaret inte bara vilar på regeringen: det är inte bara vi, som skola komma med informationer och ge uppslag till diskussioner, utan initiativ från näringslivets sida äro välkomna. De äro nödvändiga, om man skall nå de resultat man vill nå.

Därmed har jag svarat på herr Wehtjes frågor, men eftersom jag ändå har ordet, kanske det tillåtes mig att bara i förbigående beröra några andra saker som herr Wehtje var inne på under den senare delen av anförandet, den del som jag själv åhörde.

Herr Wehtje konstaterade — och i det hänseendet är jag ense med honom — att de stora investeringsplaner, som den svenska industrien för närvarande lägger fram, visa att industrien arbetar med tillförsikt. Han ville gentemot mig hävda, att å andra sidan aktiekursernas nuvarande höjd i och för sig icke äro uttryck för ett sådant förtroende, utan för någonting annat. Jag vill bara i förbigående säga, att jag i går inte menade, att just aktiekursernas höjd var ett tecken på förtroende till regeringen från riksdagens sida, utan vad jag åsyftade var det faktum att, medan aktiekursernas rörelse avspeglar händelser utomlands — tal och handlingar av presidenten i Amerika, diskussioner i brittiska parlamentet eller annat som händer ute i världen — så kan man inte spåra minsta ryckning i aktiekursernas utveckling, som markerar något slags misstroendereaktion från näringslivets sida när det kommer en socialdemokratisk regering eller när denna regering tar det ena eller andra steget för att förverkliga sitt regeringsprogram, som ju är arbetarrörelsens efterkrigsprogram.

Positivt sade herr Wehtje någonting, som jag tror är mycket viktigt och som jag gärna vill ta fasta på. Han sade, att när det gäller den s. k. socialiseringsfrågan, alltså närmast dessa utredningar som regeringen nu sätter i gång på det ena näringsområdet efter det andra, är industriens inställning icke, att den vill vända sig emot att staten och statens organ intressera sig för effektivisering och rationalisering av näringslivet. Jag gissar att han är beredd att ge mig rätt i att ett särskilt skäl för ett sådant intresse är, att vad som ofta brister i fråga om rationalitet i näringslivet inte gäller de enskilda företagen utan gäller vad vi bruka kalla företagsstrukturen i hela näringen. Herr Wehtje säger, att där har industrien icke ett motsatt intresse mot regeringen, utan den kommer till mötes med ett delat intresse, och jag är tacksam för detta ord. Han säger emellertid, att industrien är misstrogen, därför att den förmodar, att det rationaliseringsintresse, som ådagalägges från den socialdemokratiska regeringens och regeringspartiets sida, syftar till andra mål än de utsagda, alltså till andra mål än en stegring av den svenska industriens

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

produktivitet. Härvidlag kan jag försäkra att så inte är fallet. Det är visserligen sant att vi vilja genomföra mycket, som vi sammanfatta under benämningen demokratisering av näringslivet, men detta är ju också strävanden, där industrien har haft en mycket positiv inställning på sistone, och i alla dessa rationaliseringsutredningar är ju syftet i alla händelser uteslutande rationalisering.

Jag ser i herr Wehtjes ord här en bekräftelse på den optimistiska känsla som jag har, att när man går från ideologiska diskussioner till det praktiska arbetet, nå vi alltid en mycket god kontakt med företagsledarna på varje område. När man kommer till de konkreta frågorna, får man en fruktbar diskussion och ett fruktbar samarbete till stånd. Det har varit min erfarenhet i planeringskommissionen och ävenledes under den korta tid jag har haft till uppgift att lägga upp en del utredningar på skilda industriområden. Jag misströstar alltså icke om ett gott samarbete med industrien icke minst vad beträffar det stora frågekomplex, som här har kallats socialiseringsfrågan.

Låt mig här också taga upp några frågor och kritiska synpunkter, som framfördes av herr Nordenson. Han sökte precisera skillnaden mellan sin inställning och min inställning — regeringens inställning, arbetarpartiets inställning — så, att industrien också vill ha ett samarbete, men att den vill ha ett samarbete under fria former. Låt mig därtill svara, att den, som inte är intresserad för byråkrati, och det är t. ex. inte jag, utan tvärtom, han kan naturligtvis inte annat än vara gladare, ju mera en samhällelig ledning av näringslivets utveckling kan ske i dessa fria former. Och låt mig här erinra om, när herr Nordenson säger att industrien vill genomföra den industriella demokratin genom fria överenskommelser mellan parterna på arbetsmarknaden, att detta också är arbetarrörelsens efterkrigsprogramms ståndpunkt. Det står där uttryckligen, att helst böra dessa reformer genomföras genom avtal mellan parterna på arbetsmarknaden, och bakom detta ligger naturligtvis det självklara förhållandet, att om man når det resultat, man vill komma fram till, utan statsingripande, skall man vara glad och tacksam för det. Det är bara i den mån man inte kan nå dessa resultat genom sådana överläggningar som staten och lagstiftningsmakten griper in i de frågor som nu äro aktuella, precis på samma sätt som det har varit på många andra områden som ha reglerats t. ex. på arbetsmarknaden.

Ett annat exempel, som kan illustrera saken, är den investeringsplanering, som herr Nordenson också var inne på. Vi äro överens om att vi behöva en total och central planering av investeringsverksamheten åtminstone i två viktiga hänseenden. Vi behöva få en bättre geografisk lokalisering av de nya investeringar som ske i industrien, och vi behöva få en utjämning av investeringarnas konjunkturkurva.

Då menar herr Nordenson, att detta resultat skall nås genom samhälleliga organ, där staten och näringslivet gemensamt diskutera saken och nå överenskommelser vid bordet. Jag delar helt och fullt denna herr Nordensons uppfattning. Jag känner mig tämligen optimistisk och anser, att sådana överenskommelser böra bli möjliga i ganska stor utsträckning, om saken skötes rätt. Eftersom denna planering av investeringsverksamheten, som jag här talar om, förvisso ligger icke bara i samhällets, utan även i industriens eget intresse. Men jag måste ju säga mig att man, därest det inte är möjligt att nå sådana överenskommelser, måhända i vissa fall blir nödsakad att — av hänsyn till samhället och, herr Nordenson, av hänsyn till den svenska industrien, som är vår industri — tänka sig ingripanden, som beslutats i detta hus och som genomföras under sanktion av offentliga myndigheter.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Jag tror att meningsskiljaktigheterna inte heller på denna punkt, om man resonerar igenom sakerna, behöva framställas såsom alltför starka. Det behövs inte visas upp en sådan ideologisk klyfta, som ofta sker i den offentliga debatten. Vi ha båda samma utgångspunkt, att man om möjligt bör lösa viktiga frågor utan att engagera staten, och vi ha väl också, när det kommer till kritan, samma uppfattning om att man, då det gäller viktiga rationaliserings- och planhushållningsintressen och det av ena eller andra skälet visar sig omöjligt att få alla parter att samarbeta på det sätt, som är önskvärt, i vissa fall kan bli tvungen till regleringar. Jag gissar, att herr Nordenson måste gå med även på den sista satsen. Riksdagen, och även herr Nordensons parti, har faktiskt oavbrutet gått med på den i praktiken, i och med att regleringar av denna typ ha skett.

Låt mig till slut tacka herr Nordenson för de vackra ord han sade om det arbete, vi gemensamt utförde inom planeringskommissionen. Jag delar, som han väl vet, den känsla han gav uttryck åt, att vi arbetade under mycket angenäma former och att vi lärde mycket av varandra, liksom att vi, något som ju också är för alla uppenbart, i många viktiga frågor nådde resultat i form av en gemensam inställning, även där vi kanske från början hade den känslan, att ett sådant resultat inte skulle vara möjligt att ernå.

Om jag förstod herr Nordenson rätt — för övrigt har han tidigare privat meddelat mig samma sak — var för honom arbetet inom planeringskommissionen så framgångsrikt med hänsyn till de allmänna samhällssynpunkterna, att han gärna skulle sett att det hade fortsatt, och han riktade här en kritik mot regeringen, kanske i första hand mot mig, för att jag inte tagit till vara möjligheten att göra planeringskommissionen till en mera beständig institution för diskussion av våra stora ekonomiska problem. Planeringskommissionen representerade, menade han, utan tvivel ett litet kapital av undangjord preliminär diskussion; vi hade kommit att förstå varandra och fått vissa möjligheter att arbeta oss fram till gemensamma lösningar.

Jag vill till det svara, att jag dock tror att det under de förändrade förhållanden som råda, när för det första kriget har slutat och för det andra samlingsregeringen har avlidit och efterträtts av en partiregering, var rimligt att planeringskommissionens arbete övertogs av andra organ. Låt mig påminna om att planeringskommissionens arbete ju ingalunda har stoppats eller avslutats, ävenom planeringskommissionen själv har upphört att existera. Som herr Nordenson påpekade fortsätter vår elfte delegation, finansdelegationen, under ordförandeskap av finansministern, och någon rimligare fortsättning av det arbetet än just i den formen kan jag näppeligen tänka mig. Det arbete, som vi bedrev i vår delegation för handelspolitik, kan sägas fortsätta i det handelspolitiska rådet, som verkar under mycket likartade former och i samma angenäma anda av samarbetsvilja. Och vad slutligen gäller den tolfte delegationen, som vi skämtsamt brukade kalla socialiseringsdelegationen, där vi sysslade just med industriens strukturrationaliseringsproblem, som herr Wehtje var inne på, har jag i handelsdepartementet varit i tillfälle att upptaga åtskilliga av de frågor, vi där diskuterade, och överlämna dem till utredningar av olika slag, och det arbetet har jag för avsikt att fortsätta.

Det kapital, som planeringskommissionen menar sig ha skapat i det inbördes samförståndet mellan dess olika ledamöter, är heller icke spolerat i och med att planeringskommissionen upphört att existera. Ty även om kommissionen upphört, leva dock herr Nordenson, herr Wehtje och jag och alla de andra av våra ärade kolleger, och vi äro ju med just i detta samarbete, som nu har grenat ut sig i andra organ. Kapitalet finns alltså kvar där. Det

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

är min uppfattning, att detta har varit en lycklig utveckling och att det var den utvecklingen man kunde förutse, när kriget var slut och vi i rask följd hade levererat våra allmänna betänkanden över de stora frågorna, att de återstående problemen skulle komma att upptagas till behandling av särskilda organ.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7.30 eftermiddagen.

Herr **Wehtje** erhöll ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag beklagar, att statsrådet Myrdal inte hörde inledningen av mitt anförande. Däri uttalade jag min tillfredsställelse över tillkomsten av det handelspolitiska rådet, som jag tror fyller en uppgift såsom ett kontaktorgan mellan staten och näringslivet, ett kontaktorgan, som kan bli av stort värde.

Vad jag efterlyste var att näringslivets representanter skulle tillkallas vid utformningen av handelsavtalen och vid uppdragandet av riktlinjerna för varuutbytet med olika länder. I handelspolitiska rådet kan ju inte något detaljarbete tänkas komma i fråga, utan där måste det mera bli fråga om diskussion av allmänna riktlinjer.

Jag har vid upprepade tillfällen framfört detta önskemål, men det har inte blivit tillgodosett. Det behövs inte några särskilda organ för detta ändamål, utan endast att man kallar på dem, som äro sakkunniga rörande olika marknader och branscher. Och jag kan påvisa påtagliga olägenheter av att man inte har utnyttjat den erfarenhet, som finnes inom näringslivet.

Vad sedan angår rationaliseringsarbetet skulle jag bara vilja uttala, att jag inte tycker det är befogat att säga, att man först nu finner näringslivet ha en positiv inställning till rationaliseringen. Det är väl dock så, att näringslivets allra viktigaste uppgift är att följa med utvecklingen, och det näringsliv, som inte gör detta, är dödsdömt. Detta har näringslivets män tydligt insett.

Undersökningar motsvarande dem, som bedrevos inom delegationen för strukturrationalisering, göras sedan tidigare också inom näringslivet, och jag tror inte att man inom förvaltningen behöver ha så stora bekymmer för den saken.

Herr statsrådet **Myrdal**: Herr talman! Jag är ledsen att jag missförstod herr Wehtjes första fråga, och jag skall tillåta mig att säga några ord i anledning av den klarhet jag nu har vunnit om vad han egentligen åsyftade.

Han menade, att sakkunniga personer inom näringslivet borde på ett mera systematiskt sätt rådfrågas vid förberedelserna till de olika handelsavtalen och före våra handelsöverläggningar med olika stater. Låt mig erinra om att detta sker i så stor utsträckning som man, jag höll på att säga, orkar, genom att ju alltid de olika kriskommissionerna, i första hand industrikommissionen och livsmedelskommissionen, få yttra sig beträffande de intressen, som göra sig gällande i de olika handelsöverläggningarna. Dessa organ bestå som bekant till stor del av representanter för näringslivet, och det får antagas att de hålla nära kontakt med detta. Men dessutom blir ju exportföreningen regelbundet tillfrågad, och den är som bekant till för att hålla denna kontakt.

Jag betvivlar icke, att herr Wehtje har rätt, när han dock framhåller att han kan peka på fall, där viktig sakkunskap icke rådfrågats. Jag kan i det sammanhanget bara göra två deklARATIONER. Den ena är, att därest detta har hänt, så må man, när man anmärker på det, i någon mån komma ihåg under vilket jäkt våra förhandlande organ fått arbeta det sista halvåret, då vi förhandlat med praktiskt taget hela världen på en gång, medan naturligtvis den apparat, som står till vårt förfogande, inte är oändligt stor. Det är en förklaring, men

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

inte en ursäkt. Min andra deklARATION är, att jag vill göra allt som står i min makt för att tillse, att herr Wehtjes exempel skola bli allt fåtaligare och fåtaligare.

Jag vill i det sammanhanget säga, att det har varit min avsikt, att handelspolitiska rådet också skulle åtminstone mera allmänt diskutera de svenska ekonomiska intressena inför förestående förhandlingar, och jag har tänkt mig, att detta skulle bli en bestående ordning. Även på denna punkt menar jag att svaret icke uteslutande ligger på regeringen.

En svårighet som den, som bär ansvaret för handelspolitiken, utan tvivel ställes inför när det gäller att rådföra sig med det svenska näringslivet är, att detta näringsliv ju är rikt differentierat och att där finnes en mängd olika fack, som icke kunna sig representerade av personer tillhörande ett annat fack. Det svenska näringslivet har icke ännu skapat den handelspolitiska topporganisation, om jag så får säga, som skulle göra det möjligt för regeringen att tillkalla exempelvis tio personer såsom representanter för näringslivets intressen. Jag vet dock, att man på industrihåll är mycket angelägen om att lösa denna fråga.

Ordet lämnades härefter för kort genmäle till herr **Nordenson**, som yttrade: Herr talman! Statsrådet och chefen för handelsdepartementet tog upp frågan om formerna för samarbetet mellan staten och näringslivet och ville göra gällande, att det inte fanns någon större skillnad mellan hans och min inställning.

Även vi måste, menade statsrådet, medge att man måste tillgripa lagstiftning, om det inte går att komma någon vart genom fria förhandlingar. För min del tror jag dock, att det finns en viss nyansskillnad mellan våra bägge ståndpunkter. Det kan inte bli riktigt fria förhandlingar, om man från de maktägandes sida låter förstå, att man kommer att genomdriva sin vilja med lagstiftningens hjälp, om det inte blir resultat av de fria förhandlingarna. Detta blir ett hot, som har mycket stor släktskap med metoden att börja förhandlingar på det sättet, att den ena parten lägger en revolver framför sig på bordet. Vad jag menar med fria förhandlingar är däremot, att man i första hand fritt söker komma till resultat och i andra hand undersöker, om vi kunna *ena om* att gå fram på lagstiftningsvägen. Skillnaden mellan dessa metoder är väsentlig, herr Myrdal.

Statsrådet Myrdal underströk sedan att det arbete, som planeringskommissionen sysslade med, delvis har fortsatt. Detta är alldeles riktigt. Både investeringsrådet och handelspolitiska rådet ha ju tillsatts för att fortsätta kommissionens arbete. När det gäller de ekonomiska problemen konstaterade herr Myrdal med tillfredsställelse, att diskussionen om dem försätter i budgetutredningen. Det gläder mig att han delar min uppfattning, att denna diskussion bör fortsätta, men jag vill framhålla, att denna utveckling är ett resultat, icke av planhushållarnas, utan av den enskilda företagsamhetens initiativ.

Herr **Ström**: Herr talman! När man i går hörde början på remissdebatten, fick man den uppfattningen, att denna remissdebatt skulle sluta som ett shake-speareddrama med åtminstone tio eller tjugو aktörer liggande på valplatsen. men sedan man i går kväll hade sett herr Linderot falla i statsministerns armar och i dag upplever den underbara försoningsfesten mellan herrar Myrdal och firman Nordenson & Wehtje, får man ju den uppfattningen, att även denna remissdebatt kommer att sluta såsom i allmänhet de goda bondbröllopen i Sverige slutade, med frid och försoning och en god måltid.

Det är kanske synd att störa denna idyll, som bjuder på sådana enastående tablåer, men jag måste i alla fall göra det, även om jag erkänner, att jag i visst avseende skulle kunna instämma både med herr Linderot i hans skildring av

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

den allmänna ekonomiska och sociala världsutvecklingen och med de ärade representanterna för den lärda ekonomien i deras gyllene rosendrömmar. Men det är något som jag finner saknas. Det är riktigt, att vi genomgå en världsrevolution av både ekonomisk, social och andlig natur — något som vi inte alltid beakta — och det är alldeles riktigt, att denna revolution kan genomföras på olika sätt. Alla ha vi nog också den uppfattningen, till och med herr Linderot såsom vi hörde i går, att det hela helst bör försiggå fredligt och lugnt och så, som denna remissdebatt nu på slutet ger en bild av.

Det jag måste störa denna idyll med är några frågor, som jag skulle vilja ställa till statsministern, först frågan om den kommunala självstyrelsen, samt några reflexioner därutöver.

Alla reformer, som genomföras på det sociala området, äro synnerligen välkomna. Dessa liksom en mängd andra visa dock tendenser till ett kringskärande av den kommunala självstyrelsen. Den kommunala självstyrelsen är ett uråldrigt begrepp, som i vårt land konstituerar själva kärnan i demokratien, och varje tendens att förvandla den kommunala självstyrelsen till en tjänarinna åt staten är att förgripa sig på kärnan i denna urgamla, låt vara i många avseenden konservativa demokrati. Den utgör ett av de stora och goda arv, som vi ha kvar av den gamla konservativa uppfattningen om samhället, som innehöll mycket också av liberalism och mycket av solidaritet, sådan som arbetarrörelsen sedan utformat den inom sina ramar. Skulle man inte kunna tänka sig, att det vore möjligt att åstadkomma reformer utan att kringskära den kommunala självstyrelsen?

Vi veta, hur oerhört kort tid de kommunala myndigheterna få till sitt förfogande för att avge yttranden om de mest betydelsefulla statliga reformförslag. Nu vill jag visst inte säga annat än att det behövs en bättre fart på remisskvarten och att man många gånger kan undvika en hel del remisser, men när det gäller stora och väsentliga ting är det för kort tid som bjuds kommunerna, isynnerhet när utredningskommittéerna haft åratals och åter åratals på sig för att framlägga sina förslag. En hel del uppdrag, som det allmänna pålagt kommunerna, överföras ofta mer eller mindre direkt på statens organ, vanligen en tjänsteman, under det att kommunerna, som äro uttryck för det levande och pulserande medborgerliga livet, sätts ur spelet.

Jag tror också, att det är ett misstag från regeringens sida, och inte bara denna regerings sida — visst inte — utan från många tidigare regeringars sida, att åstadkomma en dubbeluppsättning av tjänstemän för att vara riktigt säkra på att statsmaktens intentioner i varje detalj tillgodoses. Kommunerna ha — utom lekmannarepresentanterna — egna tjänstemän, som man måste säga i allmänhet äro mycket väl kvalificerade och som ha stor personlig erfarenhet, ty de ha med mindre enheter att göra. Kan det då vara rimligt att lägga ut massor av pengar för att tillsätta en mängd tjänstemän, som skola kontrollera kommunerna och *deras* tjänstemän, vilka sistnämnda ha minst lika höga kvalifikationer som statens tjänstemän? Jag tycker, att det är att gå för långt i fråga om dyrbart kontrollväsen, och det är olämpligt att på detta sätt diskreditera kommunerna. Därför skulle jag vilja fråga statsministern, om inte regeringen tänkt på möjligheten att i stort sett nöja sig med kommunernas kontroll även i de fall, då statsbidrag utgå, och därmed göra en jättelik besparing åt statskassan genom att undvika dubbelkontrollen?

Sedan skulle jag vilja ställa en fråga, egentligen till riksdagen själv, om inte riksdagen skulle kunna finna en möjlighet att reformera sin egen tågordning. Det går ganska sakt att få ett protokoll, det går ganska sakt för utskotten att bli färdiga. Delvis ligger skulden härför även hos regeringen, som ibland kommer med väl sent framlagda propositioner, men det har också visat sig

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

vara ganska svårt att få riksdagen att företa reformer i sina egna arbetsmetoder. Jag tror ändå, att det skulle kunna vara möjligt att, genom samarbete mellan regeringen och riksdagen, dels förkorta riksdagsarbetet, som nu tenderar att räcka året runt, och dels sammanpressa resultatet av papperskvarnens arbete. När vi kritiserar ämbetsverken och regeringen för att deras papperskvarnar mala sakta och långsamt, måste vi även kritiserar oss själva, ty arbetet i riksdagen går sedan långa tider mycket sakta och i gamla fåror. Här tycker jag, att vissa reformer borde kunna vidtagas.

Även på ett annat område borde riksdagen kräva reformer, nämligen när det gäller att hävda riksdagens rättigheter gentemot Kungl. Maj:t. Alla erkänna, att under kriget all makt var lagd i Kungl. Maj:ts händer. Man försvarade detta med att det var en tillfällig följd av omständigheterna, men att man så snart kriget var över skulle återgå till en annan mera demokratisk ordning. Men riksdagens rättigheter kringgås alltjämt ganska väsentligt. Jag vill bara nämna, att för konstitutionsutskottet, som jag varit medlem av i många år, är det nästan omöjligt att från utrikesdepartementet få någonting annat än en tunn kapprock, där sillen består av resekostnader och löner för konsulttjänstemännen. Allt det väsentliga är det omöjligt för konstitutionsutskottet att få ta grundlig del av — vad orsaken nu kan vara. Det står ändock i grundlagen, att det är konstitutionsutskottet som beviljar dechargen, och det är orimligt att begära att man skall kunna ta upp dessa frågor till allvarlig prövning, om man inte får del av alla handlingar.

Jag vill yttra några ord också om de föreliggande socialreformerna. Jag skall nöja mig med att framföra ett tack och en gratulation till regeringen, främst till socialministern, som nu framlagt dessa efterlängtrade och mycket försenade reformförslag. Man måste hoppas, att socialministern fortsätter med all kraft på den väg han slagit in på och inte låter hejda sig av några jämmerrop från dem som voro med om — och det vore vi väl alla — att bevilja hur många miljarder som helst, och det med rätta, till landets försvar under det stora kriget men som nu inte vilja vara med om att ge rättvisa åt de gamla, åt de sjuka eller åt barnen.

Jag har fattat konservatismen såsom kulturkonservatism, innebärande en viktig uppgift i samhället, när det gäller att bevara gångna traditioner och kulturella intressen inom vårt folk, men inte såsom en grind, som stänges för de sociala reformerna. Jag trodde att högern hade passerat den tiden för länge sedan och blivit mera modern, men när jag hör, hur ängslig man på det hållet är för att vi inte skola rå med dessa reformer, tycker jag, att det är, som om bakom de finansiella bekymren dölde sig en viss avoghet mot reformerna som sådana. Har jag tagit fel, vill jag med glädje ta tillbaka denna kritik och uttala min tillfredsställelse med att högern kommit in på nya och bättre vägar.

I ett avseende har dock verkligen högern på socialreformernas område gått förbi de andra partierna, nämligen när man lagt fram alternativ 3 med avseende på folkpensionerna. Det är verkligen bedrövligt att kring alternativ 1 och 2 samlar sig vänstern, således kring denna gamla förlegade behovs- och fattigvårdsprincip, som man vill slå fast såsom någonting nödvändigt, därmed bevarande klassmärkena och klassinstinkterna i landet. Kunna vi inte komma ifrån denna föråldrade syn på tingen? Låt Olivia Nordgren, som har ett slags helig kärlek till dessa behovsprinciper, behålla dem, och låt oss ta av oss hatten för henne, när hon älskar dem, men låt oss bryta ner dem och gå en egen väg! Låt oss försöka skapa en verklig reform och inte en sådan halvmesyr som alternativ 1 eller 2 innebär!

Så vill jag också säga ett par ord om monopolen. Det finns en massa mo-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

nopol, men jag har inte hört, att de borgerliga tagit upp dem till belysning, exempelvis färghandlarmonopolet, möbelhandlarmonopolet, järnhandlarmonopolet och en rad andra, som göra, att ingen, som inte håller de priser och köper av de företag ett monopolbolag eller en trust är herre över, har någon möjlighet att börja driva en affärsrörelse.

Jag tycker inte om statsföretag, ty det är inte socialisering, det är inte socialism — det är statskapitalism, och det finns ibland inga värre företag att ha att göra med än statsverken. Jag har hellre att göra med enskilda verk, när det gäller att försöka få en rättelse på ett eller annat, som är fel, än jag går till ett statsverk, där det sitter en massa höga herrar, som aldrig lyssna till vad man säger och som tro, att de äro gudar i Olympen. De känna sig åtminstone som mycket högre herrar än både herrar Nordenson och Wehtje och Myrdal.

Hur kan man med någon effekt vända sig mot denna statsförgudning, om man försvarar dessa privata monopolier, som finnas överallt, understödda av köpmannaförbundet och andra centraldirigerande sammanslutningar, som bidra att pungslå och utsuga medborgarna så oerhört som sker? Ni kunna inte ana vad det kostar arbetare, bönder och medelklass att köpa hos dessa monopolinnehavare! Hade vi inte Kooperationen här i landet, hade vi inte kooperativa förbundet, skulle det vara omöjligt att leva i detta land på grund av de privata monopolerna. Därför hoppas jag, att när statsrådet Myrdal nu räcker handen till företagen, han gör liksom biskop Brask: smugglar in en liten lapp, att härtill var han nödd och tvungen för att få arbetsro för högerns eviga tal och domderande på alla håll och kanter om socialiseringsfaran, men att han inte syftade till att tolerera någonting sådant som dessa enskilda monopolier.

Ingen människa vill väl förstatliga handeln eller småindustrien eller ens den större industrien. Jag är för min del tveksam, om man överhuvud taget bör förstatliga industrier. Naturrikedomar kan man förstatliga, men industrier tror jag inte vi äro mogna för att förstatliga. Skola vi emellertid i undantagsfall göra det, böra vi i varje fall tillse, att vi förstatliga industrier, som det är någon behållning för staten att övertaga, såsom fallet var då staten övertog tobaksmonopolet, vilket ju skedde för att kunna finansiera folkpensionerna. Detta förstatligande voro alla partier med om, liksom alla i dag äro med om ett förstatligande av kommunikationerna såsom en samhällsviktig nödvändighet.

När högern ställer sig så avvisande till ett planmässigt ordnande av näringslivet, skulle jag vilja fråga vad den vill sätta i stället för det kaos, som nu råder. En planmässig samverkan mellan det allmänna och de enskilda på frihetens grundval är väl någonting som varje förnuftig medborgare måste finna tilltalande, men det behöver inte ovillkorligen leda till statskapitalism. Statsrådet Myrdal har i sitt sista anförande på ett utmärkt sätt klargjort vad som kan åstadkommas genom en dylik frivilligt ordnad, planmässig samverkan för ett bättre tillstånd inom näringslivet.

Jag vill också säga ett par ord om ett demokratiskt försvar. Det är alldeles uppenbart, att det stundar hårda tider för försvaret i detta land, men vi måste tillse, att vi inte begå samma fel som år 1925. Vi veta inte vilka tider som kunna komma. De kunna bli hårdare än vi i dag tänka oss. Vi behöva därför inte vara några svartskådare eller några pessimister. Vi måste tvärtom samla alla goda krafter för att söka göra det bästa möjliga av vad som nu ligger i ruiner. Men det vore mycket olyckligt, om de sociala reformerna och andra reformer skulle uteslutande eller till större delen finansieras genom att man på ett oriktigt och orimligt sätt skär ned försvaret. Vi måste naturligtvis se

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

till att minska de stora kostnader, som försvaret dragit under denna krigstid, men vi få samtidigt se till, att det inte nedskäres så att vi göra ont värre.

Den andra frågan jag skulle vilja ställa till herr statsministern lyder: när kunna vi förvänta en demokratisering av försvaret, en verklig demokratisering, så att vi få ett demokratiskt försvar, uppbyggt av alla samhällsklasser, uppbyggt även i fråga om officerskåren av arbetare och bönder lika väl som av medelklass och av de ekonomiskt bättre situerade klasserna? Det är av en oerhörd vikt, att denna demokratiska reform genomföres. Jag kan emellertid inte se, att den kan genomföras utan att man samtidigt skapar bättre ekonomiska möjligheter för dem, som utgå ur de fattigare samhällsklasserna men som vilja ägna sig åt officersbanan, än för närvarande är fallet.

Jag har hört talas om att statsrådet Vougt har under beredande vissa åtgärder för att nå en bättre demokratisk ordning och bättre ekonomiska förhållanden för dem, som skola bära upp försvaret såsom officerare och underofficerare. Jag skulle gärna vilja höra av herr statsministern, hur långt denna utredning fortskridit och om den kan väntas föreligga inom något år till riksdagens behandling.

Jag måste även, herr talman, motionera en käpphäst, som jag ofta fört fram här i riksdagen, nämligen frågan om förhållandet mellan arbetare och bönder. När man märker den avoghet mellan företrädarna för arbetsidan och för bönderna som kommer till uttryck i debatterna här i kamrarna, blir man inte glad, säkerligen inte heller statsministern, som i denna fråga alltid haft en mycket klar blick för realiteterna. Denna samverkan störes då och då. Den stördes i fjol genom att RLF:s Föhrer opåkallat lade sig i metallkonflikten, och i år störes den av att bonderepresentanterna på ett alldeles för tidigt stadium ställa sådana villkor och låsa sig fast vid sådana utgångspunkter, att de uppkalla andra klassers representanter, hela samhället till motstånd. Skulle man inte ändå här kunna finna en utjämnande faktor för att få ur världen denna motsättning mellan arbetare och bönder eller i varje fall göra den mindre markant? Det kan inte vara rimligt, att småbondeklassen och den klass, som ligger mellan småbondeklassen och storbönderna eller godsägarna, inte skola få sådan betalning för sina produkter, att de kunna skapa ett fast och bärkraftigt jordbruk utan att behöva slita ut sig och sin familj! Vi måste undvika, att de unga lämna jordbruket, därför att de inte kunna erhålla sin försörjning på det.

Jag tror, att om man satte RLF:s ledare vid Gamaliels fötter, vid August Lindbergs eller någon annan van fackföreningsmans fötter, och han finge lära abed i hur man skall föra sådana strider som bönderna nu föra, skulle det säkerligen i ganska hög grad mildra sammanstötningen mellan de båda parterna.

Jag lyssnade som jag alltid gör med stort nöje till herr Jones Erik Andersson, som ju är en urtyp för den svenska bonden. Jag frågade mig under hans anförande, om man inte för att skipa rättvisa skulle kunna tänka sig en väg som tillgodosåg både de småbönder, som ha verkligt behov av och rätt till att få en bättre levnadsställning, och de större jordbrukarna, om dessa läto sina arbetare, lantarbetarna, få den andel som konsumenterna kunde vara villiga att ytterligare lämna. Det finns faktiskt ingen annan möjlighet, vare sig det gäller intresse tvister eller det gäller politiska tvister av rättsnatur än att förfara rättrådigt. Gör man det, vinner man alltid ett gott resultat.

Jag skulle vilja hemställa till regeringen att ur alla synpunkter noggrant pröva denna fråga och undersöka, huruvida det inte vore möjligt att bereda konsumenterna lättnader i andra avseenden, därest man låter bondeklassen få en del och en avsevärd del av vad den begärt. Jag har sagt mig många gånger hur orimligt det är att vi skola betala mycket mer för en flaska öl eller en flaska vichyvatten eller vilken läskedryck som helst än vi betala för en liter mjölk,

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

som drar en så stor framställningskostnad. Skulle det inte vara möjligt och rimligt att härvidlag tvinga ner priserna på de förra varorna? Jag skulle vilja fråga herr Bergvall, som ju representerar ett parti, som mycket starkt motsätter sig en förbättring av mjölkpriset — kanske inte bondehalvan, men i varje fall stadshalvan — om han inte såsom en framstående ledamot av priskontrollnämnden skulle kunna medverka till att pressa ner priserna på läskedrycker och pilsner för att på den vägen möjliggöra en kompensation åt konsumenterna.

Till bönderna måste jag säga, att om de skola ge sig ut i en strid i denna fråga, böra de inte handla så oklokt som de nu göra, när de säga, att barn och sjuka inte skola få mjölk, i varje fall inte barn över två år. Det skulle samla hela svenska folket, oavsett uppfattningar i övrigt och oavsett skillnaden i klasshänseende, på en linje emot bönderna. Det går inte att föra strider, som medföra skadliga verkningar för barn, sjuka och äldre, och tro, att man skall kunna vinna seger. Bönderna ha säkerligen andra och effektivare medel att ta till för att hävda rättmätiga intressen.

Till slut skulle jag endast vilja framhålla, att när vi nu snart gå in i Förenta Nationernas krets — på inbjudan vill säga, ty vi komma väl inte att tränga oss på, om man inte vill ha oss med! — måste vi där föra en verkligt självständig politik, inte vara rädda för att modigt gå vår egen väg utan att blicka vare sig åt den ena eller andra sidan. Då kunna vi göra en insats, och om vi inte taga hänsyn blott till intressena, utan främst, ja allenast till rätten och rätträdigheten, komma vi att få en mycket stark position. Det skulle göra det möjligt för oss att, om inte samla de små staterna på en enig front, så i alla fall gemensamt hävda de små staternas, på rättvisa grundade, berättigade intressen och frihetens idé. Vi få inte gå i något slags ledband eller göra springpojksärenden åt stormakterna eller handla så att vi komma ur den kurs, som är den enda värt land bör slå in på, nämligen en absolut fri och åt alla sidor obunden kurs, även internationellt.

Herr **Domö**: Herr talman! Jag ber att först få säga några ord i baltfrågan i anledning av statsministerns uttalande omedelbart före middagspausen i går. Jag har inte haft någon möjlighet att få ordet tidigare. Jag begärde ordet vid 1-tiden i går och får det först nu, således efter 27 timmar. Det är anledningen till att jag inte har sagt någonting i frågan. Det är inte rädsla, som har varit orsaken till dröjsmålet.

Med allt skäl har frågan om utlämnandet av de balter, vilka som tysk militärpersonal flydde hit i samband med den tyska kapitulationen och internerades, vållat intensiv diskussion. Det har därvid framhållits, att den nuvarande regeringen blivit absolut bunden genom samlingsregeringens beslut på försommaren 1945.

Jag vill här i korthet motivera min uppfattning i dagens läge, då jag är medansvarig i samlingsregeringens beslut — liksom *alla* dess medlemmar — men inte delar den nuvarande regeringens mening om nödvändigheten att tillsammans med den egentliga tyska militärpersonalen utlämna de i denna personal inräknade balterna, oavsett om de tvångsenrollerats eller om de av andra särskilda skäl (enligt förut tillämpad asylrättspraxis) tills vidare borde få kvarstanna i Sverige.

Det har med rätta sagts, att junibeslutet icke beaktade de särskilda omständigheter, som kunde gälla de i den tyska militärpersonalen ingående balterna. Jag vill inte på något sätt fritaga mig eller andra nu avgångna regeringsledamöter från solidariskt ansvar för junibeslutet, men jag vill framhålla de omständigheter, som rädde, då detta beslut fattades.

Vid tiden för vapenstilleståndet och även vid tidpunkten för vårt utläm-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ningsbeslut räknade man helt naturligt med att förhållandena i krigsländerna relativt snabbt skulle ordnas genom segrarmakternas gemensamma åtgärder. Man räknade också med möjligheten, att militärpersonal, som utlämnades, skulle omhändertagas av en interallierad kommission.

Allteftersom tiden gick syntes de framtida förhållandena för det fåtal balter, som ingick i den förutnämnda tyska militärpersonalen, ganska oroande; särskilt oroade vissa ryska radioutsändningar. I det läget framförde jag före den 26 november en vädjan till statsministern, att regeringen på grund av de nya omständigheter och synpunkter, som framkommit, måtte ta frågan om baltarnas utlämnande under förnyad omprövning. I december 1945 upprepade jag å mina meningsfränders och egna vägnar nämnda vädjan till statsministern och framhöll, att särskilda skäl syntes föreligga för ett nytt ställningstagande i frågan och att asyrrätt borde lämnas åt den, som enligt tillämpad praxis kunde erhålla sådan.

Jag beklagar junibeslutet och min underlåtenhet att hålla mig underrättad om modaliteterna för verkställandet av detta beslut. Jag beklagar också djupt, att regeringen efter denna omprövning, som nu ägt rum, ej ansett sig kunna undantaga ifrågakvarande balter från utlämnandet.

Ett beslut innebärande viss överenskommelse med främmande makt är ju i regel av den natur, att det inte ensidigt kan ryggas. Men om det visar sig, att överenskommelser innebära inte förutsedda konsekvenser, är det ju inte ovanligt, att man söker få överenskommelserna hävda. Inte heller är det ovanligt, att ändrade förutsättningar eller nya lägen leda till förnyad omprövning och nya beslut.

Jag förstår väl regeringens svårigheter. I detta fall gäller det framför allt att avväga mänskliga och humanitära synpunkter mot rent utrikespolitiska, och i det valet måste jag sätta de förra i första rummet.

Herr talman! Jag ber nu att få fortsätta med att ta upp till granskning en del uttalanden, som gjorts här i kammaren i går och i dag, och att något få kommentera dem.

Statsministern visade sig i går inte särskilt förtjust över att jag framställt så många frågor och begärt besked på punkter av central betydelse för landets framtida politik. Men då nu regeringen framlägger en statsverksproposition, som inte är mycket mera än ett utkast, äro vi utan tvivel hänvisade till att mera tala om vad som kommer än vad som hittills kommit. Och just därför är det nödvändigt att ställa frågor och begära besked. Regeringen har själv orsakat detta.

Nu säger statsministern, att hur många besked man än ger, så frågas det ständigt, om det är det rätta beskedet och hur länge det gäller. Ja, detta beror väl därpå, att socialdemokratiens besked ofta varit så svävande, att svaren framkalla nya frågor. I dag ställas vi inför spörsmålet, om statsministern i remissdebatten lämnat ett klarare besked än vad vi äro vana vid.

Jag finner knappast att så är fallet. Statsministern säger visserligen, att regeringspartiet inte önskar »socialisering i den vanliga meningen» och inte framför krav på »långtgående förstatligande». Men då han omedelbart tillägger, att det inte skall bli *omfattande* socialiseringar under de närmaste åren, är det i varje fall tydligt, att regeringspartiet syftar till *partiella* socialiseringsåtgärder. Detta kan låta anspråkslöst. Vi måste emellertid ta hänsyn till att om man socialiserar en eller flera sektorer inom näringslivet, medför detta återverkningar och rubbningar över hela fältet. Detta kan vara nog så allvarligt, och det är nödvändigt att känna till detaljerna i dessa begränsade socialiseringsplaner för att få en föreställning om den framtida utvecklingen. Det är dessutom en gammal erfarenhet, att det ena ingreppet lätt drar med sig det

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

andra och att det sålunda är svårt att veta, vart man kommer, då man väl en gång har börjat. Den begränsade målsättning, som statsministern uppställer i sitt tal, är alltså ingalunda så lugnande som man kunde tro vid ytligt påseende.

Jag måste också erinra om vissa i mitt tycke påtagliga motsägelser i statsministerns svar till mig. Han säger, att socialdemokratien först och främst vill ha samarbete med de arbetande krafterna inom folknäringarna och att näringslivet skall få allt det utrymme det förtjänar. Men samtidigt jämför han det tidsskede, som vi nu uppleva, med skråsamhällets slutskede. Om det verkligen skall vara någon mening med denna jämförelse, måtte regeringspartiet planera långt större förändringar än vad som framgår av statsministerns svar i övrigt, ty det moderna näringslivets genombrott under 1800-talet var ju en av de största ekonomiska omvälvningarna i vår historia.

Trots statsministerns besked finner jag alltså att stor ovisshet fortfarande råder om regeringens avsikter. Kanske var det symptomatiskt att han förbigick den synpunkt i mitt anförande, som för mig är särskilt väsentlig, nämligen att folknäringarna måste få klara uppgifter om den kommande regeringspolitiken för att kunna planera för framtiden.

Statsministern säger att han inte utan vidare kan gå med på att de sociala reformerna skola beräknas efter vad samhället just för ögonblicket kan åstadkomma. Ett socialt behov, säger han, kan vara så trängande, att andra utvägar måste sökas. Jag förnekar visst inte detta. Men ett är säkert: man får inte söka sådana utvägar, som leda till att de sociala förhållandena bli sämre. Vi måste hålla det sociala arbetet inom en sådan ram, att folknäringarna förmå förbättra sin produktivitet och att penningvärdet inte ytterligare försämrans. Reformpolitik inom denna ram är nyttig. Men vad därutöver är måste jag anse vara av ondo och skada oss alla.

Statsministern frågade mig, om jag anser, att staten och det enskilda näringslivet endast skola samarbeta i kristider. Frågan tycks mig onödig, eftersom statsministern själv konstaterade, att de borgerliga gå med på konjunkturpolitik. Det är självklart, att en sådan politik förutsätter ständig och livlig kontakt mellan stat och näringsliv och förtroendefullt samarbete; och åt den uppfattningen att så bör vara gav jag uttryck i en kort replik till statsministern redan i går. Jag kan däremot inte gå med på att detta är liktydigt med planhushållning, ty med planhushållning måste, såvitt jag förstår, menas statlig tvångsdirigering av näringslivet uppifrån. Under andra förutsättningar lär det inte vara möjligt att upprätthålla egentlig planmässighet. Vi inom högern tro fortfarande inte att staten är i stånd att effektivt sköta en sådan planhushållning. Det gäller i stället att åstadkomma frivillig samordning genom inbördes information om framtidsplanerna på olika områden, och jag hälsar med glädje det meningsutbyte i denna sak, som nyss försiggick här i kammaren mellan statsrådet Myrdal och herr Nordenson, även om det av detta också tydligt framgick, att det är åtskilliga differenser i uppfattningarna om hur det skall gå till.

Statsministern säger, att socialdemokratiens slutliga mål är ett demokratiskt samhälle där folket bestämmer över gemensamma tillgångar. Han säger också, att detta är liktydigt med ett *socialistiskt* samhälle. I ett annat avsnitt av sitt anförande sade han emellertid, att regeringspartiet inte hade några aktuella socialiseringsplaner. Av detta skulle man kunna dra slutsatsen, att det inte var aktuellt för socialdemokratien att skapa demokrati, och så menar statsministern säkert inte. Man ser här faran av att använda ordet socialism i allt för många betydelser och att sammanblanda det med demokrati. För vår del tro vi, att en genomförd ekonomisk socialisering inte leder till ökad politisk

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

demokrati. Tvärtom äro vi övertygade om att socialistisk tvångsdirigering är en fara för demokratin, medan däremot folknäringsarnas frihet är dess styrka.

Vi böra dock inte betrakta vad statsministern sade i går som något fristående. Vi böra se det i samband med hans regeringskollegers meningsyttringar. Resultatet av en sådan jämförelse är rätt förbluffande.

Statsministern yttrade, att det inte fanns några aktuella socialiseringsplaner: närmast ville socialdemokratien bara samarbete med näringslivet för att sedan överväga om andra former av företagsamhet kunde behövas. Här gäller det alltså ett slags tågordning, som i det tidigare skedet i varje fall inte skulle medföra socialiseringsshot.

Hos statsrådet Myrdal mötte vi däremot såväl i går som i dag andra synpunkter. Han talade om det förstatligande av enstaka industrier, som kan komma i fråga de närmaste åren. Redan detta strider betänkligt mot statsministerns försäkringar om att det just nu inte är någon fara.

Men det blir ännu värre, om man sammanställer statsministerns yttranden med vad finansministern i går meddelade andra kammaren. Jag ber att få citera statsrådet Wigforss ordagrant efter TT:s pressreferat. »Vi vill», sade finansministern, »inte binda oss vare sig för omfånget av eller takten i den samhällsprocess, som sker inför våra ögon.»

Här frågar jag statsministern rent ut: hur vill han göra detta yttrande förenligt med sina egna? Då hans kollega varken vill binda sig för omfånget eller takten i socialiseringen, förbehåller herr Wigforss alltså regeringspartiet rätt att gå fram hårt och snabbt, om det finner det önskligt. Här är knappast fråga om några lugnande förklaringar, och man undrar, om socialdemokratiens högra hand i första kammaren inte vet, vad den vänstra gör i andra kammaren.

Statsrådet Myrdal har försökt övertyga oss om att talet om effektivisering av näringslivet inte är detsamma som socialisering. Fördomsfri prövning utlovas. Socialisering skulle alltså inte vara ett ovillkorligt krav, där effektivisering önskas. Detta har jag heller inte påstått. Men jag tycker, att statsrådet väljer egendomliga exempel för att bevisa sin tes. Han läste upp direktiven för försäkringsutredningen, som ger de sakkunniga möjlighet att undersöka många olika alternativ, alltså inte bara de socialistiska. Men vad står det då i arbetarrörelsens efterkrigsprogram? Jo, att försäkringsväsendet skall förstatligas! Och nu undrar jag, vad det i så fall tjänar till att försöka använda försäkringsutredningens direktiv som bevis för fördomsfrihet, då vi ändå veta, vad socialdemokratien har i sikte. Tror statsrådet Myrdal, att sådana exempel minska allmänhetens misstro mot regeringens avsikter? Eller menar han, att regeringspartiet skulle kunna tänkas frångå efterkrigsprogrammets bestämda krav? Hur stämmer i så fall detta med den mening, som statsrådet också gav uttryck åt sitt tal, nämligen att regeringspartiet aldrig ändrar mening under opinionens tryck?

Min slutsats är, att vad än statsministern och statsråden Wigforss och Myrdal ha sagt — inte ha de skapat klarhet. Alltför många oförenliga uttalanden ha förekommit. Det är mot denna bakgrund vi böra se samtliga tre regeringsledamöters försäkringar om att oppositionen först och främst vill misstänkliggöra! Då man hörde dem tala i går, kunde man få intrycket att oppositionen är den elaka gossen Ruda, som irriterar den vördiga överheten med illasinnade upp-tåg. Jag tror inte det är lyckligt att regeringen intar denna hållning. Mångtydigheten visar, att det sällan varit mera berättigat än i denna remissdebatt att oppositionen frågar och begär besked!

Men vi svara också själva gärna på frågor. Statsrådet Myrdal undrade, varför vi inte tycka om socialiseringsutredningarna. En del av svaret har jag redan givit, då jag lämnade exempel på vad som kan dölja sig bakom rege-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ringspartiets fördomsfrihet. Men det finns också andra skäl. Utredningar av det slag, som det nu ofta är fråga om, verka hämmande på berörda företag. Det skulle inte förvåna mig, om t. ex. oljebolagens arbete med utökande av service- och förrådsanläggningar till någon del skjutes på i väntan på oljeutredningens resultat. En företeelse av denna art kan mycket väl utnyttjas av herrarna i socialiseringsfrämjandet som ett bevis på att förstatligande måste ske. I själva verket ha ju i ett sådant fall socialiseringsplanerna i hög grad vållat svårigheterna.

Regeringspartiet och dess företrädare åberopa ofta, att arbetarrörelsens efterkrigsprogram godkänts av väljarna. Socialisering efter receptet i detta program skulle alltså utan vidare kunna äga rum. Nu visar en Gallupundersökning, att endast 8 procent av vårt folk läst efterkrigsprogrammet, 10 procent ha ögnat på det och inte mindre än 63 procent ha aldrig hört talas om det. 19 procent veta om att det finns men känna inte till någonting om innehållet. Jag tillmäter inte denna undersökning alltför stort värde, men den stämmer ungefär överens med vad man trott. Siffrorna få mig emellertid att erinra om mitt förslag från höstriksdagen om folkomröstning i socialiseringsfrågan. Det är nog som jag ofta sagt: vårt folk önskar en allmän framstegs- och reformpolitik — men inför socialisering står det tämligen främmande, lika väl som i vanliga fall för själva innebörden i socialismen härutöver.

I går talade vi också åtskilligt om handelspolitiken. Jag frågade statsrådet Myrdal om hans uppfattning angående avvägningsproblemen för export- och hemmaindustri samt jordbrukets och trädgårdsskötselns ställning i hans handelspolitiska beräkningar. Herr Myrdal gav intet egentligt svar, utan frågade i stället mig om min uppfattning i handelspolitiken och sökte uppkonstruera motsatser i oppositionens åsikter i den allmänna handelspolitiken.

Jag har icke, som det sagts i något tidningsreferat, uttryckt oro för herr Myrdals frihandelsvänlighet. Men jag vill gärna veta, vad handelsministerns *organiserade* frihandel innebär i fråga om nämnda problem och hur regeringen tänker inpassa det gränsskydd för jordbruket, varom herrar Sköld och Sträng tala på de informationsföredrag de hålla om jordbrukets rationalisering, och om det stöd staten avser att lämna näringen för förbättrad lönsamhet.

Min uppfattning om vår allmänna handelspolitiska linje har jag uttalat vid remissdebatten i höstas, då jag framhöll angelägenheten av friare handelsförbindelser med andra länder, enär varuutbytet spelade en stor roll för vår ekonomiska utveckling.

Vad som är viktigt i detta sammanhang är icke att få min utan herr Myrdals åsikt i handelspolitiska frågor — det är ju han som vill organisera och leda, och då bör han väl ej draga sig för att tala om vad han har för uppfattning: hur han vill organisera.

En fråga, som säkert många göra sig, är den: ha vi varit väl generösa, när vi exporterat trä och andra viktiga varor utan att ens ungefärligen ha fått fastslaget leveranstid, kvantiteter och priser för i utsikt ställda utbytesvaror. Vi ha exporterat så mycket virke, att vi själva fått känna på svårigheter, men fått skäligen litet i utbyte.

Avser handelsministern inte, att man bör vara mera bestämt fordrande, när det gäller compensation, t. ex. kol och koks för virke?

En annan fråga som många göra sig är, huruvida praktiska affärsmän i erfordrerlig utsträckning anlitas vid uppgörande av export- och importaffärer.

Vi hörde för en stund sedan i kammaren, hurusom i handelsdepartementet göres allt för att få handelsfrågorna belysta, innan man kommer till förhandlingar och avtal, och jag tror, att det ligger till på det sättet. Men frågan

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

är, om man sedan vid påbörjandet och fortsättandet av avtalsförhandlingar verkligen inkopplar den praktiska sakkunskapen. Jag är inte säker på det. Jag skulle tro, att det oftare går till så, att den får komma i andra hand, när frågorna på sätt och vis äro principiellt bundna och när det är mycket svårt att komma fram till reella förhandlingar och avtal i fråga om speciella varuslag, och jag tror mig ha anledning att fästa handelsministerns uppmärksamhet på detta förhållande.

Debatten här både i går och i dag har ju i stor utsträckning rört sig om rikets finanser och vad som hör ihop med budgeten. Tyvärr ha vi inte fått höra, hur finansministern ser på dessa frågor. Det skulle ha varit intressant att få höra finansministerns framställning om möjligheterna att genom priskontroll hålla priserna nere under lönestegringarnas pressning av kostnader och därmed på prinsnivån. Han lär ha talat om det i andra kammaren, men tyvärr tycks inte hans tid eller intresse räcka till för att under denna tvådagarsdebatt i första kammaren låta oss få höra sin uppfattning i de frågor, vi ha debatterat. Enligt min mening stå vi inför mycket svåra avväganden av penningpolitisk art här i landet. Det finns säkerligen ganska ringa rum för lönehöjningar utan att priserna pressas i höjden. Det kan vara gott och väl med en priskontroll, men svårigheterna för priskontrollen att behärska tillräckligt område, att kontrollera kalkylerna och att i vissa situationer motstå kanske samfällda ansträngningar från fabrikant-, handels- och konsumenthåll torde vara stora.

Jag har förut en gång uttalat en varning för att alltför mycket lita på att det går att släppa lönerna i höjden i förlitan på att priskontrollen skall kunna hejda en prisstegring. Jag har ingen anledning att motsätta mig lönehöjningar där de äro särskilt befogade, men jag vill mana fram i synfältet sambandet mellan de olika förhållanden och faktorer som på berörda område göra sig gällande.

I sitt gårdagstal berörde statsministern endast flyktigt de socialpolitiska planeringsfrågorna. I andra kammaren var finansministern däremot betydligt utförligare. Jag har fäst mig vid ett par synpunkter i hans resonemang.

Tydligen var han inte förtjust över att oppositionen begärt socialpolitiska planer för betydligt längre tid än ett budgetår. De reformer, som regeringspartiet annonserat, skola emellertid såvitt man vet förverkligas under en följd av år, och därför är det högst naturligt, att vi fråga efter flerårsplaner. Finansministern är ju dessutom inställd på att framlägga sådana planer, fastän han inte är färdig med dem i dag. Att oppositionen talar om dem bör alltså i och för sig inte förvåna honom.

Den väsentliga skillnaden mellan finansministern och oss är att vi hade velat se planerna för socialpolitikens finansiering redan nu, medan finansministern finner det naturligt att vänta. Vi tycka för vår del att detta är högst onaturligt, därför att regeringen redan bundit sig för att snabbt förverkliga en rad reformer och då också borde veta något om finansieringen. Om finansministern är villig att erkänna, att han i dag inte är säker på om vi ha råd, hur kan han då vara med och binda regeringen? Jag måste upprepa den fråga jag ställde i går och som jag anser ha central betydelse: om de nu pågående utredningarna visa, att det är bäst för alla med en mindre hastig social reformtakt än den, regeringen redan utlovat — tänker regeringen då retirera?

Jag tror, att statsrådet Wigforss här kommer att invända, att det inte är rimligt att begära en finansieringsplan för inkomsterna, innan utgiftsplanen är fullständigt utarbetad. Detta har han ofta sagt, och varje gång har jag funnit det lika egendomligt. Finansministerns tillvägagångssätt kan möjli-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

gen vara användbart i ett läge, där statsutgifterna äro små och sparmarginalerna hos folket stora. Då kan man ju utan alltför stora risker höja skatterna för att täcka de på förhand planerade utgifterna. Men vi befinna oss inte i detta läge! Finansministern visar själv i statsverkspropositionen hur ansträngd situationen är och hur svårt det är att klämma in nya stora utgiftsposter. Vårt skattetryck är utomordentligt högt och betungande och marginalerna för utgiftsökning begränsade. Därför är det nödvändigt att i god tid ägna stor uppmärksamhet åt de sociala planernas såväl inkomst- som utgiftssida. Vi anse, att den regering, som vill bygga de sociala reformerna på fast grund, bör ha klara begrepp om dessa utgifter och deras finansiering, innan den ger sina löften. Det är annars fara värt, att folket utsättes för besvikelser och bakslag: därför måste vi ställa kravet på ordning och reda i planeringen i förgrunden under denna remissdebatt.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Innan jag går in i den polemik, som kan vara motiverad, vill jag göra en påpekan med anledning av det missnöje, som kommit till uttryck i herr Domös tal, över att icke finansministern uppträtt i första kammaren. Jag hörde, att en liknande anmärkning i andra kammaren framställdes mot en annan minister, och det kanske i andra kammaren även förekommer, att någon förebrår mig att jag inte har uppträtt där. Jag har faktiskt valt att sitta i första kammaren, liksom jag vid debatten under höstriksdagen valde att sitta i andra kammaren. Jag har nämligen funnit, att det är nästan ogörligt att deltaga i två jämlöpande debatter. Man kan visserligen komma in i en kammare, där man inte har suttit, och där få ett kort referat, men man kan inte på ett rimligt sätt upptaga diskussionen, om man inte själv har haft tillfälle att följa den, och därför blir det rätt naturligt, om man väljer att föra diskussionen i den ena kammaren och överlåter åt kolleger att sköta den i den andra. Från detta kan naturligtvis göras det undantaget, om det riktas en speciell fråga till något särskilt statsråd, att denne underrättas därom och då går över från den ena kammaren till den andra, men jag har, som sagt, gjort den erfarenheten, att skall man deltaga i den allmänna debatten på ett rimligt sätt, får man välja att vara antingen i den ena kammaren eller i den andra.

Därefter skall jag till granskning taga upp några punkter i debatten.

Jag vill inte i onödan förlänga debatten om balterna. Jag vill emellertid säga, att när herr Ekströmer här med stor aplomb citerade en notis ur en smålandstidning, hade han inte bekymrat sig om att taga reda på vad det var fråga om. Kammaren fick säkerligen det intrycket, att regeringen här lät transportera interner från sjukhus till läger utan att de kunde ens sitta under transporten. Jag har låtit undersöka vad denna notis avsåg. Den avsåg en transport från sjukhus till sjukhus. Vi ha haft åtskilliga interner inlagda på sjukhus. Då det visat sig, att antalet efter hand har minskats, har det ansetts önskvärt att koncentrera sjuklingarna till ett och samma sjukhus, och den transport, som här är i fråga, ägde rum från Växjö till Hässleholm i en militärambulansbuss med åtföljande sjukvårdspersonal. Jag kan inte tänka mig, att någon kan ha ett intresse av att inför riksdagen framställa sakerna i en så fullkomligt felaktig dager som skett genom detta citerande av en notis — jag tror inte det var herr Ekströmers avsikt, men det hade varit hans skyldighet att göra sig underrättad om vad det var fråga om.

Till herr Domös förklaring skall jag endast göra några påpekanden. Hans förklaring innebär, att han tar sitt ansvar men gör undanskyllanden.

Jag vill då påpeka, att det första beslut, som regeringen fattade i denna fråga, fattades redan i maj och avsåg principiellt ett avvisande av all militär

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

personal, som kom hit, utan någon sortering. Jag vill vidare påpeka med anledning av herr Domös åberopande, att man tänkt sig att ett överlämnande till en interallierad kommission skulle kunna ske, att när samlingsregeringen fattade sitt beslut, var det redan klart att denna utväg inte stod öppen och att samlingsregeringen därför tillmötesgick den ryska framställningen om utlämning till Ryssland. Detta är två rätt väsentliga omständigheter att beakta i detta sammanhang.

Härtill vill jag bara foga, att jag har fört ständiga samtal med partiledarna i denna sak. Vi ha också diskuterat den i utrikesnämnden. Man har icke kunnat under dessa samtal anvisa en rimlig utväg att komma ur det läge, för vilket herr Domö nu, med reservationer, tar sitt ansvar.

Sedan skall jag gå över till trevligare ting och fortsätta diskussionen om socialiseringen. Jag sade redan i min replik till herr Domö i går, att jag inte räknade med någon särskilt stor effekt av mina bemödanden att ge besked. Jag väntade att man, när man fått beskedet, skulle fortsätta att fråga, om det beskedet var det sista etc., etc., och att man skulle — som nu också har skett — på alla möjliga sätt försöka misstänkliggöra beskedets allvar.

Jag skall inte upprepa beskedet. Herrarna må läsa det stenografiska referatet av vad jag har sagt — jag ber er därom, eftersom det kan vara nyttigt för kommande debatter — och jag skall sedan gärna ägna både privata och offentliga samtal åt att ytterligare markera, vad som där har blivit fastställt.

Belysande för hur man nu gör, när man får det begärda s. k. beskedet, är herr Domös försök att ställa andra regeringsledamöters uttalanden mot mina. Men det mest betecknande var i alla fall att herr Ivar Anderson inte kunde finna någon annan utväg än att åberopa det omdöme en kommunist i andra kammaren hade fällt om våra avsikter. Han kunde inte åberopa någon socialdemokrat, men eftersom han naturligtvis inte kunde vara till freds med beskedet, åberopade han en kommunist. Och nu vill tydligen herr Ivar Anderson, att jag skall förklara, att denne kommunist har fel; och när jag har gjort det, hittar han antagligen en annan kommunist att åberopa. På det viset kan han ju fortsätta i det oändliga med att säga, att man inte fått ett slutgiltigt besked.

Herr Domö gick en annan väg och hänvisade till ett yttrande av herr Wigforss, som enligt vad han sade var ett ordagrant citat ur tidningsreferatet. Herr Domö känner nog till, att tidningsreferat inte alltid äro fullt ordagranna. Även om han har citerat direkt ur tidningsreferatet, är det därför inte säkert, att det ordagrant återger vad herr Wigforss sagt.

Jag har nu inte kunnat hitta denna passus i den tidning, som jag fick, men om jag hann någorlunda riktigt anteckna citatet efter herr Domös anförande, skulle herr Wigforss ha sagt: »Vi vilja inte binda oss i fråga om omfånget eller takten av den *omdaning*, som nu pågår inför våra ögon.» Ja, som herrarna märkte översatte herr Domö i sitt anförande talet om omdaning med socialisering, och därmed fick han fram den verkan, han önskade. Men att detta är en mycket egendomlig översättning, bör ju även den, som är ganska litet bevandrad i vår terminologi, begripa.

I den tidning jag fick har jag däremot hittat ett annat yttrande av herr Wigforss, som jag skall citera efter referatet. Enligt detta sade herr Wigforss: »Statssocialismen är inte något dominerande inslag inom socialdemokratien. Socialdemokraterna vill inte ha fler statliga företag än vad som är absolut nödvändigt.» Jag skulle tro att herr Domö, om han jämför detta med vad jag har sagt, skall finna att överensstämmelsen är ganska god, även om ordvalet ju måste bli varierande. Ni kunna ändå inte begära, att vi vid varje tillfälle skola använda samma ord; jag gör det inte ens för egen del, därför

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att jag tycker att det skulle bli alltför tråkigt, om jag skulle ha på förhand skrivna formuleringar till allt jag hade att säga.

Men det är ju inte så mycket att göra åt detta. Herrarna komma att fortsätta att fråga, och jag skall då och då fortsätta att svara, även om jag vet att det inte tjänar mycket till.

Jag skall nu nöja mig med att konstatera, att jag dock har fått ut en vinst av detta frågande och svarande, och det är att representanter för högern och för industrien ha fastslagit, att det tydligen icke från socialdemokratiens sida är frågan om något allmänt förstatligande, någon allmän socialisering. Detta tycker jag är en icke ringa vinst av resonemanget här, och jag skulle vilja rekommendera de herrar, som nu ha konstaterat detta, att — om de ha några förbindelser till P. H. M. — påpeka för denna av kapitalister finansierade propagandaorganisation, att man är ute på fel väg, när man driver satsen att socialdemokratien vill ett allmänt förstatligande.

I detta sammanhang har jag anledning att anknyta till vad herr Nordenson yttrade om frågan, hur man skall komma till tals med varandra. Herr Nordenson sade — och även herr Domö var inne på detta — att man inte kan vara med om något, som innebär tvång, men att man däremot mycket väl kan vara med om ett långt gående samarbete under största möjliga frihet, som herr Nordensons ord föllö. Herr Nordenson ville nu veta, vilka våra intentioner i detta avseende äro. Som herr Nordenson känner till tog finansminister Wigforss under åren strax före kriget initiativ till förhandlingar mellan den fria företagsamhetens män och representanter för regeringen i avsikt att finna vägar för ett närmare samarbete mellan staten och den enskilda företagsamheten. Vi tänkte oss väl då närmast ett samarbete på det område, som man nu betecknar såsom konjunkturpolitik, men under de diskussioner vi förde kommo vi också ut på vidare fält. Genom kriget blevo diskussionerna avbrutna, men jag har vid ett par tillfällen offentligen förklarat, att det är vår avsikt att återupptaga dessa överläggningar. Om herrarna studera efterkrigsprogrammet, skola ni där också finna det tydligt uttryckt, att den kontroll och det samarbete, som man åstundar, är någonting i vilket staten, det enskilda näringslivets folk, företagens representanter, arbetare och tjänstemän — parter som alla äro intresserade av den effektiva produktionen — deltaga. Det är inte vår avsikt att innan dessa överläggningar ha kommit till stånd fastställa några oomkullrunkeliga regler, och det är inte vår avsikt att vid dem presentera någonting som ens liknar ett ultimatum. Vi skola komma till dessa diskussioner fullkomligt öppna för andras synpunkter, men samtidigt beslutna att driva våra.

Det är vår förhoppning, att man genom dessa överläggningar skall finna de bästa formerna för den översyn och — jag upprepar det förargliga ordet — den kontroll, som blir nödvändig, om man vill få garantier för det effektivaste resultatet vid användningen av produktionsmedlen. Jag tror, att man kan komma mycket långt redan med rådgivande institutioner, och det är alldeles säkert att mycket kan rättas till, när man upptäcker någonting vrångt, genom ett påpekande och ett råd. Men det kan säkerligen också bli nödvändigt med ingripanden av annan art, som då också böra baseras på den ordning, man gemensamt kan komma överens om.

Jag vet inte, om herr Nordenson finner det beskedet tillräckligt i dag. Jag skulle inte tro att han hade uppskattat om jag sagt, att vi ha våra planer klara, och nu skola vi bara höra, vad ni tänka. Jag hoppas han uppskattar att jag säger som det verkligen förhåller sig: att våra intentioner äro att träda i en fullkomligt öppen kontakt och diskussion med alla de parter som kunna beröras härav.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Jag glömde när jag polemiserade mot herr Domö att ta upp en annan invändning, som också är karakteristisk för hur ett yttrande användes. Jag talade i går om att vi betrakta samhället som en fortlöpande organisatorisk utveckling och att det därför inte är möjligt för oss att säga, att så och så skola vi göra på alla de olika stadier, som kunna komma att inträda. Gent emot kraven på att vi skulle, som det tidigare har hetat, ange slutmålet, ställde jag den frågan till herr Wehtje, därför att mina ögon händelsevis föllo på honom, vad han skulle ha svarat, om han levat i det gamla skråsamhället vid tidpunkten för övergången till den kapitalistiska ordningen och någon hade frågat honom: »Hur långt tänker kapitalismen och industrialismen gå?» Jag hade hoppats, att herr Wehtje skulle ha svarat mig på detta i dag, men jag förstår ju att hans svar helt enkelt skulle ha blivit: »Vem kunde säga det? Det fanns ju ingen som kunde överskåda den utvecklingen.»

Jag har alltså fastställt, att det under utvecklingen inträder nya stadier, som vi inte kunna överskåda. Men vad säger herr Domö? Jo, han säger att nu har statsministern förklarat, att vårt samhälle med hänsyn till den framtida utvecklingen befinner sig i ett läge, som motsvarar skråsamhällets — det är alldeles tydligt, att statsministerns hänvisning till skråsamhället och den kapitalistiska utvecklingen måste innebära, att han avser samma kolossala omstörtningar som kapitalismen medförde i förhållande till skråsamhället! Min käre vän, inte skall man citera varandra på det sättet! Det måste ändå ha varit uppenbart för herr Domö, att jag inte har yttrat mig om någonting annat än det jag då resonerade om, nämligen omöjligheten att på ett visst stadium säga, vad som skall hända under evinnerlig tid.

När jag talar om dessa ting kan det vara riktigt att också dröja något vid herr Herlitz', som någon kallade det, intressanta akademiska föreläsning om demokratien. Vad han sade innehöll en del saker, som jag tror man har anledning att observera och övertänka. Jag hoppas att herr Herlitz skall tro mig, då jag säger att jag inte bara är öppen för, utan angelägen om all den utvidgning av samarbetet mellan regering och riksdag, som kan vara möjlig. Men jag undrar, om ändå inte herr Herlitz något för mycket tänker i gamla banor och inte tillräckligt har observerat, att under den demokratiska utvecklingen framkommit andra former för utövande av den demokratiska kontakten, än man tidigare i vanliga fall räknade med. Det låter ibland som om han menade, att det demokratiska förhållandet mellan riksdag och regering inte kan finna uttryck på annat sätt än genom att regeringens ledamöter så ofta som möjligt uppträda i riksdagen och ge meddelanden. Men vi ha ju ändå fått ett utvecklat partiväsen, som redan det betyder, att kontakterna äro större än de varit tidigare. Vi ha nu återupplivat en institution, som fanns före samlingsregeringens tid men som fick träda tillbaka i det ögonblick, partiledarna ingingo i samlingsregeringen, nämligen regelbundna sammanträden mellan representanter för regeringen, i regel stats- och utrikesministrarna, och de riksdagsmän, som i vardera kammaren äro utsedda att företräda respektive partier. Vi hålla sådana sammankomster varje onsdag under de allra friaste former med möjligheter för varje deltagare att framställa frågor och upptaga diskussion. Kan man överhuvud taget komma längre i förtrolighet mellan regering och riksdag än när regeringens representanter regelbundet sätta sig i veckosamtal med representanterna för oppositionen? Man skulle ju tycka, att om det funnes någon ovilja inom regeringen mot en alltför långtgående demokratisering, skulle regeringen sträva att hålla oppositionen så okunnig som möjligt om vad som händer och sker. I stället inleda vi som sagt öppna och fria samtal i tanke att upplysningarna genom partiledarna skola förmedlas till grup-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

perna och att riksdagen på det viset, även om inte alla ting behandlas och diskuteras vid dess sammanträden, skall hållas underkunnig om vad som händer och om regeringens avsikter.

Sedan är det en annan sak, om man kan finna bättre arbetsformer. Jag påpekar en anordning, som delvis har tillkommit på herr Herlitz' föranledande, nämligen det meddelande om regeringens planer i avseende på propositioner, som nu vid varje riksdags början överlämnas till talmännen vid sidan om statsverkspropositionen. Jag tror att herr Herlitz medger att den form, vi till sist funno, var bättre än någon föreskrift, att detta meddelande skulle intagas i riksdagstrycket. Det överlämnades i år, vill jag minnas, under onsdagen till talmännen och har alltså funnits tillgängligt för kammarens ledamöter strax före remissdebatten.

Jag tycker att allt sådant tyder på att det inte finns någon önskan att minska kontakten mellan riksdagen och regeringen, och jag upprepar vad jag tidigare sagt: regeringen, och i varje fall jag för min del, skall med största glädje motaga alla uppslag, som kunna leda till ökad kontakt.

I det sammanhanget bör jag kanske säga ett ord till herr Fredrik Ström. Jag tänker inte följa honom på hans mycket långa genomgång av en hel del mellan himmel och jord, men han talade om den kommunala självstyrelsen och ville ha ett besked på den punkten. Denna fråga hör onekligen i högsta grad samman med frågan om demokratien. Där kan jag säga detsamma som jag har sagt om förhållandet mellan regeringen och riksdagen. Regeringen har ingen lust att i onödan begränsa den kommunala självförvaltningen eller självstyrelsen. Men var och en som sysslar med dessa frågor har väl funnit, att om man skall genomföra betydande ting, som statsmakterna anse nödvändiga, måste man inte bara anlita de kommunala organen, utan också ha vissa garantier för att dessa arbeta i den takt och anda för att genomföra reformerna som regeringen önskar.

Jag kan inte tänka mig, att Fredrik Ström förordar en ordning som skulle betyda, att viktiga ting, som statsmakterna anse nödvändiga för hela landet, skulle förstöras genom en kommunal självstyrelse, som vägrade eller försummade att sätta det beslutade i verket. Tvärtom ville tydligen Fredrik Ström, att man bara skulle förtroendefullt överantvarda åt kommunerna att handha, i fråga om sociala omvårdnader till exempel, de medel som staten expenderar. Jag skulle vilja se den riksdag, som gick med på att staten utan kontroll skulle låta sina pengar gå ut till kommunerna. I stället möter man rop på ökad kontroll av vad staten ger ut.

Jag tänker inte närmare ta upp frågan om demokratiseringen inom försvaret. Jag har yttrat mig en gång i den frågan på en partikongress och sagt, att demokratiseringen kommer i samma ögonblick som alla samhällsgrupper positivt intressera sig för försvaret även på det sättet, att de äro villiga att träda i dess tjänst. Så länge vissa samhällsgrupper — låt oss gärna säga vissa åskådningar — ha betraktat det mera som ett tvång att delta i militär utbildning och avhållit sig från att ta tjänst vid krigsmakten, så länge skola vi inte tala så mycket om demokratisering. I sådana liksom i de flesta andra avseenden åstadkommes nämligen demokratisering inte genom former, utan genom människor, och i den mån människor ur olika samhällsgrupper söka sig till de militära tjänsterna, kommer demokratien också där att breda ut sig på ett naturligt sätt. Jag är tveksam om huruvida man skall använda den utväg som herr Ström tyckte rekommendera, nämligen särskilt höga löner. Jag tror ju inte, att det är precis på det sättet man får de bästa demokratiska krafterna att tjäna försvaret.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Utöver detta vet jag knappast, om jag behöver säga någonting, men jag har inte kunnat underlåta att sammanställa yttranden, som ha fällt om en bättre kontakt mellan regeringen och riksdagen, med den klagan, som har hörts över att riksdagens arbete blir alltför mycket utsträckt. Herr Wehtje klagade över utsikterna till en höstsession i år och nästa år. Det har ju redan sagts, att löne-regleringen för statstjänstemännen inte kan komma upp till värriksdagen, men måste beslutas under årets lopp. Redan det tyder på att vi måste ha en höst-session, och frågan är ju, om vi överhuvud taget kunna undkomma den.

Man bör observera, att mängden av arbete hos statsmakterna har oavslåttligt ökats. Jag ser det bara på regeringens konseljlistor. När jag kom med i regeringen första gången, var det tämligen vanligt med 400 å 500 ärenden i veckan; kommo vi upp till 700 å 800, var det en stor konselj. Nu är det vanliga upp emot 1 000 ärenden. Jag vill inte påstå, att det är en riktig ordning. Tvärtom, arbetet bör kanske decentraliseras åtskilligt, men siffrorna äro ett bevis för hur arbetsmängden växer. På samma sätt växer arbetet för riksdagen. Även där kan måhända utsortering ske, men jag misstänker, att riksdagen skulle bli ganska ovillig, om man sade, att en hel del av de ting, som riksdagen nu sysslar med, kan överlåtas åt Kungl. Maj:t att avgöra. Strävandet går i stället ut på att riksdagen skall få ännu mera makt över vad som göres, och det är väl ganska svårt att vinna den rätta balansen. Även i det avseendet är jag öppen för alla rimliga resonemang.

Det senaste förslaget till omläggning av riksdagsarbetet tror jag inte skulle ge mycket, och jag antar, att vi få tänka oss in i att, allteftersom samhällets allmänna uppgifter ökas, riksdagen också får ökat arbete. Detta är beklagligt ur många synpunkter. Jag förstår, att herr Wehtje har rätt, när han säger, att det för många är svårt att förena de uppgifter de ha — till exempel i produktionslivet — med ett riksdagsmannakall, och det skulle vara mycket beklagligt, om riksdagens sammansättning på det viset skulle bli mindre mångsidig än den nu kan vara. Men det hjälper ju inte med klagomål, utan vill man komma någon vart, får man göra praktiska förslag. Det var det jag mest tänkte på under Fredrik Ströms tal: tänk hur nyttigt det skulle vara, om en del av den tid han använder för att tala användes för att få fram några förslag om hur man kan göra det bättre.

Herr **Domö** erhöll nu ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag är fullt ense med statsministern om att man inte skall allt för mycket lita på referat, men man tror ju mest på TT:s, och jag kan bara säga, att jag har konstaterat, att det uttryck jag tillskrev herr Wigforss återfinnes i TT:s referat.

Det är en stor fördel, om vi ha kommit ett stycke på väg och klargjort målen såtillvida, att det inte skall bli fråga om något allmänt förstatligande under de närmaste åren. Det kan emellertid vara en särskild fördel för majoritetspartiet, att den stora allmänheten får den uppfattningen, ty då är ju fronten sprängd. Några mena, att socialiseringen inte kan gälla dem, och därför ta de det hela mer eller mindre likgiltigt. Men det är klart, att faran för denna omdaningsprocess i syfte att låta staten få grepp över näringslivet inte är förbi i och med att allmän socialisering undanskjutes över någon tid, ty det går lika bra att få till stånd ingående kontroll genom statlig dirigeringsom genom överföring i allmän statlig ägo, d. v. s. ett allmänt förstatligande.

Vi skola väl inte leka för mycket med ord. Det är ju påtagligt, att socialisterna syfta till en mycket stor omändring i samhället, och då är det ganska viktigt, att vi få klart för oss, hur långt man syftar. Jag förstår inte, varför socialdemokraterna inte tycka om att vi förutsätta, att de skola genomföra socialismen. Man menar väl socialism, när man säger socialism.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Senast i går talade jag om för herr Domö vad jag menar med socialism. Jag hänvisar till det stenografiska referatet.

För övrigt vill jag bara säga till herr Domö, när han talar om den omdaning, som han är så rädd för: den omdaning som pågår. Den kan han inte göra någonting åt. Det är för oss alla bara fråga om att göra det bästa av den omdaning som sker.

Herr **Björck**: Herr talman! Jag skall tillåta mig att i största korthet beröra några poster i årets statsverksproposition.

Vad först angår åttonde huvudtiteln noterar jag med tillfredsställelse, att statsrådet föreslår ökat anslag till nordiska museet, visserligen helt blygsamt, men dock ökat. Jag hoppas, att statsutskottet ställer sig välvilligt till detta. Förlidet år motionerade jag tillsammans med några andra riksdagsmän om höjning, men utan resultat. Det förhåller sig nu så, att varje höjning av anslaget till nordiska museet avlastar Skansens bekymmer för museets ekonomi, enär det till största delen är med överskottsmedel från Skansen, som nordiska museet finansieras. De senaste åren har museet från Skansen fått över 400 000 kronor årligen. Dessutom får museet något över 200 000 kronor från riksdagen och cirka 100 000 kronor från Stockholms stad. Det är ju beklagligt, att nordiska museet sedan flera år går med en förlust på över 700 000 kronor om året, och man förstår statskontoret, när det säger, att det ej kan tillstyrka ett förhöjt anslag, enär redogörelse för nordiska museets ekonomiska förhållanden saknas.

Att Skansens styresmän i viss mån äro bekymrade för de stora summor, som museet årligen kräver, framgår av deras uttalande år 1941, då de ingåvo sina anslagsäskanden till Kungl. Maj:t. De framhöllo då, att om Skansen ensam skall ansvara för nordiska museets ekonomi, »löper Skansens karaktär av kulturanstalt fara att förvanskas». Det är denna förvanskning som vi, som önska en höjning av ifrågakvarande anslag, vilja söka avvärja och förhindra.

Vidare se vi i åttonde huvudtiteln, att anslagen till nykterhetens främjande något höjts, vilket vi hälsa med tillfredsställelse. Det hade dock varit önskvärt, att motorförarnas helykterhetsförbund beviljats den blygsamma höjning, 6 000 kronor, som förbundet begärt. Med den väldiga expansion, som biltrafiken visar och som man har all anledning vänta kommer att fortsätta, är det högst önskvärt, att man gör vad som kan göras för att stävja rattfylleriet, som redan ökats oroväckande. Jag tror därför, att den begärda anslagsökningen skulle vara en hjälp för de helyktra bilförarnas organisation i deras propaganda för nykterhet vid ratten. Då vi så gott som dagligen numera se tragiska exempel på onyktra bilförare framfart, tillåter jag mig fästa regeringens uppmärksamhet på detta förhållande, som torde tarva vidtagande av åtgärder så snart ske kan.

Det har för många blivit en besvikelse, att förhoppningen om vissa skattelättnader inte kunnat infrias. Framför allt hade många väntat, på grund av vissa uttalanden från auktoritativt håll, att omsättningsskatten skulle upphöra vid detta budgetårs utgång. Nu hoppas vi emellertid, att finansministern i enlighet med sina uttalanden i statsverkspropositionen låter denna impopulära skatt försvinna nästa år.

På tal om skatterna skulle jag vilja framhålla, att det finns ett område, där man gärna må bibehålla, ja, om så kräves höja beskattningen. Jag menar rusdrycksbeskattningen. När man ser de väldiga summor som vårt folk årligen ger ut för rusdrycker, blir man mer än betänksam. Enligt av myndigheterna företagna uträkningar, som nyligen publicerats i pressen, ger vårt folk ut för rusdrycker och skattebelagda nöjen ca 870 miljoner kronor årligen. Det är i

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

dessa tider en beklämmande siffra. Det synes ej betyda något att rusdryckerna stå högt i pris. Mången resonerar tydligen som en arbetare och känd spritkund för en tid sedan gjorde. Han yttrade, enligt en tidningsnotis, när man frågade hur han hade råd att ständigt köpa ut sin ranson: »Brännvinet är inte dyrare nu än för 50 år sedan, litern kostar en dagspenning nu som då.» Otvivelaktigt hade han rätt. Jag ber finansministern ta sig en funderare på detta förhållande.

När vi se på elfte huvudtiteln, konstatera vi med tillfredsställelse, att vederbörande statsråd på sitt område söker avveckla kriskommissionerna så mycket som möjligt och att rätt avsevärda besparingar kunna föreslås. Emellertid vore det högst önskvärt, att man även inom andra departement sökte inskränka och minska på den väldiga organisation, som växt fram under kristiden och som på vissa områden synes arta sig till att bli kvar, även sedan kristiden upphört. Det är nödvändigt, att man söker avveckla dessa organisationer, inte minst med hänsyn till den brist på arbetskraft och personal, särskilt kvinnlig, som råder inom affärs- och kontorsbranscherna, en brist, som man dragits med i flera år, men som man hoppats skulle upphöra, då krisen nu synes vara övervunnen.

Om vi återgå till elfte huvudtiteln, finna vi en post, inför vilken vi ställa oss en smula frågande. Statsrådet föreslår där en ökning på hela 2 miljoner kronor. Det gäller rubriken Statlig lagerhållning m. m. På tvenne poster sänker man anslagskravet med ca 2 miljoner kronor för vardera, nämligen när det gäller omkostnader vid statlig lagerhållning samt omkostnader i samband med inköp och inlösen av ved. Men när det gäller punkt 25, omkostnader för statlig inköps- och försäljningsverksamhet, ökar man anslaget med 2 miljoner kronor; trots att man både år 1944 och år 1945 nöjt sig med 6 miljoner, begär man i år 8 miljoner kronor. Nu motiverar man visserligen detta med att man under förra budgetåret behövde över 7 miljoner kronor för denna verksamhet, men vi får väl ändå antaga, att vi under nästa budgetår, som inte börjar förrän den 1 juli i år, kommit in i så pass normala förhållanden, att denna affärsverksamhet så småningom kan avvecklas. Man kan därför inte annat än något förvånas över denna höjning av ifrågavarande anslag med hela 2 miljoner kronor.

Slutligen ser jag i nionde huvudtiteln, att jordbruksministern ämnar framlägga proposition till årets riksdag om trädgårdsundervisningens ordnande. Den har varit föremål för utredning under rätt många år, och vi trädgårdsodlare komma att hälsa propositionen med tillfredsställelse. Vi hoppas, att förslaget skall motsvara tidens krav och de önskemål vi inom fackkretsar ställa på detsamma, även när det gäller den ekonomiska trädgårdsodlingen.

Vad trädgårdsodlingens efterkrigsproblem beträffar, se vi helt naturligt, såsom också herr Domö framhöll, med en viss oro mot framtiden. Vi hoppas emellertid, att statsmakterna skola ta hänsyn även till denna näringsgren, då det gäller handelsavtal, importfrågor etc. Vi kunna som känt ej konkurrera med sydligare belägna länder, som i klimatiskt hänseende äro mera gynnade än vi på våra nordliga breddgrader. Likaså torde det dröja — det måste man ta med i beräkningen — innan arbetstid och arbetslöner komma upp till den nivå — åtminstone vad de europeiska länderna beträffar — där vårt land för närvarande står även på trädgårdsodlingens område. Vi hoppas därför, att regeringen söker kontakt med trädgårdsodlingens organisationer och i samförstånd med dessa söker lösa hithörande problem.

Herr Holmberg: Herr talman! Jag har begärt ordet huvudsakligen för att beröra en fråga, som jag har sysslat med redan vid tidigare riksdagar, men som jag nu har särskild anledning att taga upp igen.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Innan jag gör det, skulle jag emellertid vilja framföra ett par synpunkter på frågan om de statsägda krigs- och krisindustriernas övergång till fredsproduktion. Vad som närmast föranleder mig därtill är den pressdebatt, som under någon tid har varit i gång kring skifferoljeverket vid Kinne-Kleva. Å ena sidan hävdar styrelsen för verket, att man möjligen skulle kunna upprätthålla en mindre omfattande produktion av stenull, som skulle ge sysselsättning åt de arbetare vid företaget, som ha skaffat sig egna hem, medan övriga måste avskedas, å andra sidan mena arbetarna, att man skall kunna sätta i gång en produktion av kalksten och cement, som skall ge sysselsättning åt hela arbetarstammen inklusive den tekniska personalen. Jag vet inte vem som har rätt men jag måste säga, att jag är mycket böjd för att tro, att arbetarna ha rätt. Varför skulle man inte kunna producera cement vid Kinne-Kleva, när man kan göra det vid det inte så långt därifrån belägna Hällekis, som tillhör cementtrusten?

Tittar man på styrelsens sammansättning, kan man inte värja sig för miss-tanken, att vissa enskilda intressen kanhända inverkat på styrelsens ställningstagande. Ordföranden i Svenska skifferoljeverkets styrelse är en av dessa herrar, vilka här i dag ha omtalats såsom näringslivets män, d. v. s. de som äga och dirigera näringslivet. Bland alla de stora industriföretag han har kontakt med är också Skånska cementgjuteriet, där han är styrelseledamot. Man skulle alltså kunna tänka sig, att cementtrustens intresse av att undvika konkurrens i viss mån inverkat på styrelsens ställningstagande. Enligt min mening skulle det inte alls skada, om cementtrusten ifrån ett statligt företags sida fick känning av den fria konkurrens, som man alltid hyllar i ord, men som cementtrusten i praktiken för sin del har utrotat genom att slå under sig de flesta cementfabrikerna i landet och sluta prisöverenskommelser med de övriga. Om minsta möjlighet finnes att sätta i gång en produktion, som ur samhällets synpunkt måste vara både behövlig och nyttig, tycker jag inte, att det skulle vara riktigt, att man av hänsyn till vissa stora enskilda företagares intressen skulle låta kapital, som har investerats i ett statligt företag, ligga oanvänt eller realisera det för en spottstyver och kasta ut arbetarna i arbetslöshet. Enligt min uppfattning bör linjen, när det gäller de statliga krigs- och krisindustriernas övergång till fredsproduktion, vara den, att man såvitt möjligt skall, även om det måste ske med hjälp av nyinvesteringar, utnyttja det kapital man har investerat och bereda arbetarna och teknikerna sysselsättning. Om man därigenom bereder en del monopolföretag i landet den konkurrens, som deras vapendragare i politik och propaganda ständigt prisa så högt, och om man samtidigt får en möjlighet att visa den statsägda industriens förmåga att hävda sig vid sidan av den privatägda, är det ju bara bra.

Jag vill uttala förhoppningen, att regeringen och alldeles särskilt statsrådet Ericsson, som väl närmast har med saken att göra, tar all möjlig hänsyn till arbetarnas och teknikernas synpunkter, vilkas bärkraft de äro så säkra på, att de förklarar sig villiga att driva företaget i egen regi, om detta skulle vara den enda möjligheten att upprätthålla driften. Att sådan hänsyn tas är betydelsefullt, inte minst därför, att skapande av industriell demokrati är en viktig punkt i regeringsprogrammet. Vill man ernå en sådan, kan man inte gärna låta en styrelse, i vilken vissa kapitalistiska intressen äro ganska starkt representerade, få ett större inflytande på avgörandet av en dylik fråga än man vill tillerkänna arbetare och anställda.

Jag hade i följet det ganska minimala nöjet att tala litet om säkerhetspolisen och bland annat dess s. k. tjallare, d. v. s. de civila, som fungerade såsom angivare och provokatörer. Polisrapporterna och referaten från ett pågående spionmål ha nu inför hela landet presenterat en av dessa figurer, som under krigsåren skulle föreställa det svenska samhällets beskyddare, nämligen den för stöld

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

dömde och för utpressning och spioneri tilltalade provokatören Tore Hansén, en herre som bara för något år sedan åtnjöt rätt stort förtroende i de militära kretsar och poliskretsar, som voro ivrigast att kräva åtgärder emot de radikala arbetarna.

Vid sidan av honom stå som bekant inför domstolen kriminalkonstaplarna Hellström och Nordh. Den förstnämnde representerar ett ganska intressant fall. Sedan han så att säga debuterade genom att anställa förhör med statsrådet Möllers hustru hemma i hennes bostad angående en beskyllning för passförfälskning, till vilken förfälskning statsrådet själv genom stöld skulle ha anskaffat materialet har han på olika sätt gjort sig bemärkt såsom nazist, så att till och med den hasselrotska kommissionen, som sannerligen inte hade lätt för att upptäcka sådana, lyckades finna honom vid sina undersökningar år 1942. Men det enda som hände denne kriminalkonstapel var, att han efter kommissionens undersökningar sattes under telefonövervakning, som pågick i sex månader. Jag och många andra med mig ha stått under övervakning i åtskilliga års tid. Min telefon övervakades, så länge sådan övervakning överhuvud taget förekom, och jag funderar ibland, om det inte fortfarande sker. Min post kontrollerades likaså. Men den här nazisten övervakade man bara i sex månader, och eftersom man inte lyckades komma på honom med att han under den tiden talade om något brottsligt, upphörde övervakningen och allt var bra. Nu får man bara hoppas, att det inte var en annan nazist, som närmast hade hand om övervakningen, d. v. s. hade till uppgift att avlyssna det stålband, på vilket samtalen på den övervakades telefon togos upp. Något annat skedde inte. Man undersökte inte ens varifrån den vidunderliga anmälan kom, som föranledde förhören med statsrådinnan Möller. Nu har det blivit bekant, att denna anmälan hörrörde från en annan tysk agent, den ökände redaktör Molund i Dagens eko.

Jag har många gånger grubblat över hur det kunde komma sig, att polisen här i landet, särskilt den s. k. säkerhetspolisen, under krigsåren kunde tillåta sig sådana övergrepp, som förekommo mot både svenska och utländska antifascister, utan att de ansvariga högsta myndigheterna reagerade. Nu förstår jag det litet bättre; när till och med en ledamot av regeringen utan att röra ett finger kunde finna sig i att polisen tog upp de mest vanvettiga beskyllningar mot honom och hans hustru och anställde förhör med henne i deras hem om saken, vad skulle då en vanlig enkel människa kunna vänta sig från polisens sida? Hur maktfullkomlig skulle inte denna polis känna sig och hur uppmuntrade speciellt polismän av typen Hellström och Nordh? Man menar kanske, att Hellström och Nordh inte tillhörde säkerhetspolisen. Det är demagogi, när man resonerar på det viset, ty säkerhetstjänsten har aldrig haft några fasta gränser. Där ha polismännen vandrat ut och in; vid vissa tillfällen, när större aktioner ha varit i gång, såsom när man gjorde razzian mot det kommunistiska partiet 1940, tillhörde faktiskt hela kriminalpolisen åtminstone i Stockholm och Göteborg säkerhetstjänsten, och dessutom hörde en del civilklädda ordningspolismän dit. Det har gång på gång inträffat, att kriminalpolitistjänstemän — också Hellström och Nordh; det är för resten konstaterat vid domstolen — dragits in till tjänstgöring i säkerhetspolisen.

Jag hörde i går i andra kammaren sägas, att man inte kunde göra någonting mot denne Hellström. Han kunde avskedas endast om han bleve dömd för brott, som föranledde straffarbete, och så länge han fanns kvar, måste man sysselsätta honom i kriminalpolisen. Jag må säga, att det är en märkvärdig brist på initiativkraft, som i vissa fall under de här åren har karakteriserat de ansvariga. När det gällde aktioner mot medlemmar av det kommunistiska partiet eller andra antifascister, spårade man sannerligen ingen brist på initiativkraft. Ville man göra någonting, så fanns det alltid möjlighet. Statsanställda

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

antifascister deporterades exempelvis från Luleå och Boden ned till småplatser i landet, där de sattes i tjänstgöring. Andra kallades in i militärtjänst och fingo fullgöra den på de s. k. arbetskompanierna. Inte alla voro så lyckliga som jag, att de kommo ifrån dessa kompanier efter två månader. Men när det gällde en sådan typ som Hellström, kunde man inte hitta på någonting. Han måste få tjänstgöra vid kriminalpolisen. Om man verkligen inte kunde göra någon-ting, skall jag be att få fråga: vilket syfte tjänade i så fall den Hasselrotska kommissionen, till vars få upptäckter Hellström hörde? Avsåg tillsättandet av denna kommission inför valet 1942 bara att inbilla folket, att samlingsregeringen skulle företa sig någonting mot fascisterna inom poliskåren och på andra håll, eller hade den verkligen till uppgift att inleda något slag av aktion? Om det sistnämnda var fallet, varför vidtogs ingen dylik aktion?

Fallet Nordh är ännu intressantare, inte minst på grund av det ljus det kastar över säkerhetstjänstens arbetsmetoder. Nordh var organiserad nazist. Han var känd som sådan hos polisen. Säkerhetstjänstens postcensuravdelning hittade redan 1941 ett brev, som han skrivit till en svåger någonstans nere i landet och vars innehåll jag antar, att alla här ha kännedom om, eftersom det har publicerats i pressen. Om detta vet man alltså, att det avslöjar karlen som antisemit och nazist och ger grundad anledning tro, att han utnyttjat sin tjänsteställning som kunskapare för nazisterna. Trots dessa upptäckter lyckades inte den Hasselrotska kommissionen upptäcka kriminalkonstapel Nordh. Om det beror på bristande samarbete mellan kommissionen och säkerhetstjänsten eller på att den senare hade hemligstämplat sitt vetande för kommissionen, är en sak, som jag inte kan yttra mig om. Jag kan emellertid konstatera, att säkerhetstjänsten senare fann anledning att varna för Nordhs användande i ömtåliga politiska uppdrag. Varningen torde emellertid bara ha utfärdats så där på skämt, ty den hindrade inte kriminalkommissarie Lönn i säkerhetstjänsten från att ta Nordh och hans vän »tjallaren» Hansén i sin tjänst. Och som kammarens ärade ledamöter ju känna till genom pressen, var Nordh så pass betrodd inom säkerhetstjänsten, att han hade tillfälle att vandra omkring däruppe och stjäla den hemligstämplade rapporten i Kleenaffären för att sedan överlämna den till tyskarna. Nordh och Hansén utrustades av kommissarie Lönn med papper, som säkerhetstjänsten hade förfalskat och som bland annat avsågo att göra troligt, att de voro norska flyktingar. De sändes sedan ut på uppdrag av skilda slag. Ett av dessa uppdrag bestod i att de båda herrarna skulle nästla sig in i det kommunistiska partiet för att skaffa bevis för en historia, som de hade dukat upp, att kommunisterna samlat stora vapenlager för framtida sabotagekupper. Det uppdraget kom av sig vid starten på grund av det kommunistiska partiets vaksamhet gentemot skumma element. De båda juvelerna i säkerhetstjänstens krona kommo aldrig in i det kommunistiska partiet. Men om de hade kommit in, och om de hade lyckats vinna det förtroende, som de voro ute och fiskade efter, hur tro herrar kammarledamöter, att det då hade gått? De hade alldeles säkert i sådant fall hittat ett vapenlager. Hade inte säkerhetspolisen levererat det lika villigt som den stod till tjänst med förfalskade papper, så hade tyskarna nog inte haft någonting emot att lämna sitt bidrag, ty båda voro ju ackrediterade i spiontjänst hos tyskarna, samtidigt som de tjänstgjorde i den svenska säkerhetstjänsten.

Deras andra uppdrag lyckades emellertid litet bättre. De bestodo i spionage- och provokationsverksamhet bland norska flyktingar. Där vunno de resultat, som ur deras synpunkt säkert kunna betecknas såsom rätt goda. Sålunda lyckades Hansén locka flera norska patrioter att enligt planer, som han lade upp, försöka återvända illegalt till Norge för att där deltaga i sabotageverksamhet mot tyskarna. Då dessa norrmän efter att ha utrustats av Hansén skulle gå

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

över gränsen till Norge, grepos de på den svenska sidan av säkerhetstjänsten efter angivelse av Hansén och dömdes småningom till straff här i landet för illegal verksamhet. Sådan, mina herrar, ser faktiskt en del av verkligheten ut bakom de ord, som statsrådet Möller yttrade, då han i ett interpellations-svar till herr Wagnsson den 5 juni 1943 sade bland annat följande: »De avslöjanden, som gjorts, visa, att främmande makter genom egna agenter eller genom svenska medborgare, som ha lånat sig härtill, utnyttja de fredliga och skyddade förhållandena i vårt land för sin underrättelsetjänst, för sabotageförberedelser och för konspirationsverksamhet.» Allt sådant var ju grovt brottsligt vid denna tid, innan säkerhetstjänsten och statsrådet Möller på grund av krigslyckans växlingar själva börjat biträda frihetsrörelserna i Danmark och Norge i deras konspirationsarbete. Och statsrådet Möller kunde naturligtvis just då inte veta, att en god del av brotten hade planerats och provocerats av säkerhetspolis-kommissarie Lönnns hemliga agenter Nord och Hansén. Men det dröjde inte så länge, förrän meddelande om saken ingick till både regeringen och andra myndigheter.

En av de norska patrioter, som gingo i Hanséns fälla och som dömdes till fängelsestraff här på grund därav, Harald Sæle, kom så snart han hade råkat fast underfund med sammanhanget och skrev till regeringen om det. Han skrev också till JO och till socialdepartementet, och i sina skrivelser till dem berättade han hela historien om provokationen och anklagade Nordh och Hansén för att vara spioner och provokatörer inte bara i säkerhetspolisens tjänst utan också i tysk tjänst. Vad blev resultatet därav? Ingenting. Ingen intresserade sig för Sæles anmälningar. Den enda, som visade honom ett visst intresse, var säkerhetstjänsten, som då han skulle ut från fängelset försökte placera honom på Beckomberga. Att man inte reagerade på högsta håll är för mig oförklarligt, och jag skulle gärna vilja veta sammanhanget.

När Paulsonkommissionen med anledning av Sæles anmälan mot Hansén och Nordh och hans uppgifter om deras verksamhet o. s. v. börjar röra i saken, inträffar det, att säkerhetstjänsten plötsligt kommer underfund med vad de där två herrarna äro för ena fula fiskar. Först då avslöjandet hotade från kommissionens sida, ingrep säkerhetstjänsten emot sina och tyskarnas trogna tjänare. Det ger anledning till vissa funderingar över hurdant tillståndet inom denna säkerhetstjänst som helhet egentligen har varit och är. Jag tycker nog, att Paulsonkommissionen inte borde nöja sig med att konstatera, vad som har skett i fallet Sæle, utan eftersom den har fullmakt därtill, borde den också titta litet på kommissarie Lönn och hans sätt att anställa folk, som arbetade som provokatörer för att föra norska patrioter i fängelse.

Man borde vidare — men det kan ju Paulsonkommissionen tyvärr inte — begära besked från JO och regeringen om varför de inte reagerade och varför inte JO företog en undersökning i anledning av Sæles anmälan. Då hade Hansén och Nordh suttit inom lås och bom för länge, länge sedan och inte först nu. Hittills har faktiskt upprensningen här i landet varit en fars mer än någonting annat. När Paulson råkade fast, skrev nuvarande försvarsministern i Arbetet, att en man som denne borde sitta på den nedersta pinnen på det understa steget i Dantes Inferno. Och var sitter Paulson nu? Jo inte ens i ett svenskt fängelse. Han är på fri fot. Och en rad andra, vilkas verksamhet uppenbarligen borde granskas och undersökas, gå fullständigt fria. Man måste fråga: vem är det, som skyddar dessa herrar? Vem är det, som håller igen och bromsar? Herr Branting antydde i sitt anförande i går en del av svaret, och det som återstår därav, torde man väl få fram, om man går in för en effektiv utrensning.

Jag tycker, att riksdagen av vad som nu har kommit fram i Paulsonaffären,

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

beträffande konstaplarna Nordh och Hellström, »ljallaren» Hansén o. s. v. borde se, att man måste företa en mycket grundlig undersökning, även om den skulle leda till att högt uppsatta herrar komprometteras och måste draga sig tillbaka. Ty om man inte rensar ut dessa ruttna element, som under en för Sverige mycket allvarlig tid arbetade på ett sätt, som skadade demokratiens intressen och tjänade dess värsta fiender, hur skall man då kunna tänka sig, att man skall kunna säkerställa genomförandet av exempelvis en sådan sak som arbetarrörelsens efterkrigsprogram?

Man borde enligt min uppfattning utvidga Paulsonkommissionens fullmakter och även kommissionen själv för att verkställa en sådan undersökning. Det skulle vara intressant att veta, om regeringen har tänkt på den saken alls. Det vore för resten kanske riktigare, att riksdagen beslutade att tillsätta en kommission för undersökning av ett område, som är ännu mera omfattande än det som Paulsonkommissionen har fått sig anvisat. Ty det är inte bara polisen man har anledning att titta på. När herr Branting i går talade om nazisterna och fascisterna här i landet, sade han, att de samlade sig kring tronen, altaret och penningpåsen. Samlingen kring altaret trädde ju för en tid sedan fram till beskådande i baltkampanjen, då en del av statskyrkans präster och biskopar — de som moltego, när nazisterna mördade judar och bedrev klappjakt på demokrater i de flesta av Europas länder — plötsligt funno sig böra uppträda som humanitetens och människokärlekens speciella talesmän här i landet. Det kan naturligtvis inte falla mig in att neka de kristna eller några andra och än mindre de kristna prästerna att ha vilken uppfattning de vilja om olika problem, men när statskyrkans präster och biskopar utnyttja sin ställning såsom statens ämbetsmän och förkunnare till att förvandla kyrkorna till agitationshårdar för reaktionen, måste man säga stopp. Det är nämligen inte för att de skola deltaga i lömska anfall på en av folkmajoriteten stödd regering och dess åtgärder, som folket betalar dessa präster och biskopar och ställer kyrkorna till deras förfogande. Dylikt uppträdande från deras sida aktualiserar det gamla kravet på att kyrkan skall skiljas från staten. Biskoparna och prästerna skulle säkert inte vilja se det kravet förverkligat, men vilja de inte det, så böra de ju försöka lägga band på sin böjelse att förväxla en viss intressegrupps politiska kampanjer med förkunnelsen av den kristna religionen. Kunna de inte det, bör det vara fullt klart för dem, att det inte behövs så värst mycket till, innan en biskop Björkquist, en kyrkoherde Södergren och en domprost Rhedin och alla deras politiska meningsfränder inom kyrkan ha lyckats samla hela arbetarklassen till aktion för att ställa både dem och deras kyrka på jämställd fot med friförsamlingarna och dessas präster.

Slutligen ett par ord om en fråga, som herr Branting också var inne på i går. Han berörde Sveriges stöd åt det spanska folket i dess krav på demokrati. Jag behöver inte för mitt partis räkning förklara min anslutning till honom i den frågan, ty vi befinna oss sedan länge på samma linje. Det är också vår uppfattning, att en demokratisk stat som Sverige har moralisk skyldighet att genom sin utrikespolitik stödja andra folk i deras strävan att få till stånd en demokratisk regim och att, som det i detta fall gäller, göra slut på ett av fascismens sista nästen i Europa. Jag förstår mycket väl regeringens talesmän, som säga, att Sverige naturligtvis inte kan företa en sådan aktion som avbrytandet av förbindelserna med Spanien på egen hand, utan att andra stater också göra det. Men man skulle från svensk sida exempelvis kunna ta initiativ just i den frågan. Man skulle kunna diskutera med andra stater, huruvida inte de anse, att det är riktigast, att man ger det spanska folket den hjälp att bli av med Franco, som ligger däri, att man effektivt

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
både politiskt och ekonomiskt isolerar hans regim från den övriga världen.

Ordet lämnades för kort genmäle till herr **Wehtje**, som yttrade: Herr talman! Mot herr Holmbergs uttalande i första delen av hans anförande kan jag inte underlåta att reagera. Herr Holmberg visade en frigjordhet i ekonomiskt hänseende, som, om den skulle få göra sig gällande i någon nämnvärd utsträckning, vore avskräckande. Det finns inga ekonomiska förutsättningar att driva en cementindustri vid Kinne-Kleva. Jag är alldeles övertygad om att den saktliga prövning, som styrelsen för skifferoljebolaget har underkastat frågan, också har gett ett rättvisande resultat. Det är beklagligt, att de på platsen anställas intressen inte kunna tillgodoses genom att skapa en sådan industri där, men också för en industriell verksamhet i statlig regi gälla de vanliga ekonomiska lagarna. Finns det inga förutsättningar för en enskild att driva en verksamhet där, så finns det rimligen inga för statlig drift heller.

Kanske kan det finnas möjligheter för någon annan industri vid Kinne-Kleva; det får väl undersökas.

För vår del ha vi erbjudit arbetarna vid Kinne-Kleva en överflyttning till andra företag, som vi komma att igångsätta.

Det nu berörda fallet i Kinne-Kleva ger i övrigt en blixtbelysning av det förhållandet att även i statlig drift gälla vanliga villkor för de anställda. Staten kan inte bjuda trygghet eller säkerhet, där denna inte kan baseras på naturlig ekonomisk grund.

Herr **Holmberg** erhöll härefter ordet för kort genmäle och anförde: Herr Wehtje och jag lära väl inte kunna övertyga varandra i denna fråga. Herr Wehtje delar styrelsens uppfattning, och det förstår jag. Jag delar den uppfattning, som arbetare och tekniker ha gjort sig till tolkar för, och det kanske herr Wehtje förstår att jag gör. Jag vågar hävda, att dessa arbetare och tekniker vid företaget ha minst lika stora, kanske större möjligheter att objektivt bedöma denna fråga än åtminstone de ledamöter i bolagets styrelse, som äro mycket intimt förbunda med monopolkapitalet här i landet.

Herr **von Heland**: Herr talman! Jag hann inte tillräckligt replikera statsrådet Sträng under gårdagen, varför jag nu återigen har begärt ordet.

Statsrådet Strängs lilla anfall mot mig i går erinrar mig om vad man kunde få vara med om i ungdomsåren. Två pojkar ha råkat i gräl, så kommer en tredje pojke och säger till dem att lugna sig och inte slåss, men den ene av slagskämparna blir så arg på medlaren, att han glömmer sin antagonist och flyger på medlaren i stället. Nu är jag van vid diskussioner med herr statsrådet, så jag tar inte alls illa vid mig för att herr statsrådet vände sig mot mig i stället för RLF-styrelsens representanter i andra kammaren. Förresten är ju sakfrågan så viktig, att man på alla sätt bör försöka få den avvecklad i lugn.

Min uppfattning är emellertid alltjämt, att jordbrukarnas önskemål äro berättigade och att regeringen för att åstadkomma rättvisa och för att fullgöra riksdagens givna löften snarast bör tillmötesgå dessa önskemål. Jag har i likhet med statsrådet Sträng den uppfattningen, att den industrialisering, som har skett, har varit till fördel för landet, men landsbygdens avfolkning har nu enligt min uppfattning gått så långt, att detta blivit ett allvarligt problem. Statsrådet sade, att det kunde bli ett problem. Jag vågar hävda, att det redan har blivit ett sådant. Nu är det modernt att tala om familj jordbrukens eller 40-tunnlandsjordbrukens förträfflighet. Redan år 1930 voro arbetsförhållandena besvärliga just vid dessa jordbruk, och mellan år 1930 och 1940 minskade

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

des jordbruksbefolkningens antal från 2 170 000 till 1 884 000 eller med i runt tal 300 000. Samtidigt minskades antalet kvinnor där per 1 000 män från 887 till 845. Dessa siffror borde kunna belysa det besvärliga läget. Det är särskilt de nämnda 40-tunnlandsgårdarnas svårigheter att få arbetskraft, som har ökat, och det är upprörande, vad jordbrukarhustrurna i dessa hem få slita.

Nu anser statsrådet Sträng, att lantarbetarförbundet har möjlighet att pressa ut de högre lönerna från de större jordbruken, varför en inkomstförbättring för jordbruket vore onödig. För det första är detta enligt min uppfattning fel, och för det andra är statsrådets resonemang cyniskt. Statsrådets uppfattning leder ju till att de mindre jordbruken få det ännu svårare. Det blir än besvärligare för dem att få arbetskraft, och dessa jordbrukare ha alltjämt den sämsta levnadsstandarden i landet. Men detta kanske är avsikten för att på så sätt lättare få i väg dem från sina jordbruk.

Här talas om rationalisering, men då bör verkligen något sägas om vad som skett inom jordbruket under de senaste tioårsperioderna. Samtidigt med avfolkningen pågår en ständig rationalisering och produktionsökning. Mellan åren 1920 och 1930 ökades produktionen inom jordbruket med 50 à 60 procent, eller i runt tal med 2 à 3 procent per år. Jordbrukarna ha alltså enligt mitt förmenande utfört ett storartat rationaliseringsarbete, varvid produktionen och nationalinkomsten kraftigt ökat.

Till herr Åkerberg önskar jag säga, att vi företrädare för jordbruket varit nog försynta att ej kräva en omedelbar, fullständig rättvisa på andra befolkningsgruppers bekostnad. Jag påpekade redan under gårdagen, att vi ha en gemensam nationalinkomst att fördela. Vid oförändrad nationalinkomst skulle givetvis en större del åt jordbrukets folk betyda en försämring för någon annan grupp. Vi ha dock hittills nöjt oss med att kräva förbättring åt jordbrukets folk i samband med stegring av nationalinkomsten. Andra befolkningsgruppers levnadsstandard borde anses tillräckligt hög intill dess att jordbrukets folk kommit i samma läge. Men i stället göra socialdemokraterna så, att inkomstklyftan får kvarstå. Det är ju den aktionen som nu pågår ifrån landsorganisationen samtidigt som regeringen vill hålla tillbaka en inkomstförbättring för jordbrukets folk. Jag anser sålunda, att socialdemokraterna inte hjälpa utan *stjälpa* lantarbetarnas och jordbrukarnas intressen genom att låta dessa befolkningsgrupper stanna kvar på sin nuvarande standard.

Statsrådet Myrdal har inte svarat mig på min fråga beträffande exportkrediterna. Jag tyder detta så, att statsrådet Myrdal ger mig rätt. Det hade jag också väntat mig efter statsrådets förklaring, att systemet med statliga krediter för att betala en överskottsexport icke överensstämmer med den handelspolitik som skall föras. Jag hoppas alltså, att systemet snarast avvecklas.

Sedan måste jag ge en replik till herr Ivar Anderson. Det är beklagligt men kanske förståeligt, att man från högerns sida inte har sakliga argument att komma med när man opponerar sig mot oss bondeförbundare. Jag tycker, att det är ett fattigdomsbevis, att man ideligen måste gå till personliga angrepp. Nu vet jag ju, att vi bondeförbundare inte äro omtyckta av högern och inte heller av den lilla Dagens Nyheter-gruppen inom folkpartiet, men det borde väl räcka med att man gör sina personliga angrepp i den rikt florerande tidningspressen, och det hör väl inte till första kammarens arbetsuppgifter att vara forum för dylika angrepp. Jag skall därför försöka kammaren från en granskning av herr Ivar Andersons person, även om en sådan granskning skulle kunna bli skrattretande. Herr Ivar Anderson försökte slingra sig undan mitt påpekande av vad som har stått i hans egen tidning genom att påstå att jag citerat fel. Det har ju redan tidigare i dag här påvisats, att man inom högern har svårt att läsa tidningar, men det är ju betänkligt, om till och med

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

huvudredaktören för en tidning har svårt att läsa vad som står i hans eget organ. Jag känner mig därför nödsakad att besvara kammaren med att till protokollet få läsa upp det citat ur tidningen, som jag åsyftade i mitt anförande i går. Tidningen är alltså Svenska Dagbladet för den 3 januari 1946. Som rubrik står med stor stil »Frihandels vännar». Det heter: »Men reformerna få icke inskränka sig till tullarna. Om de göra det, kan det lätt visa sig, att man i själva verket silar myggor och sväljer kameler. Det är andra åtgärder än tullar, som på senare tid ha varit de värsta hindren för den internationella handeln. Det kan vara nog att här erinra om vår egen politik under 1930-talet. Vi voro icke särskilt protektionistiska i fråga om tullarna, men vi ökade skyddet för hemmamarknaden på andra vägar, genom vår valutapolitik och vår jordbruksreglering.» Det förklaras vidare: »Den viktigaste uppgiften för vår handelspolitik är att röja upp med åtgärder av det slaget.» Det torde vara tillräckligt att läsa upp dessa uttalanden. Hela ledaren är ett angrepp på socialdemokraterna därför att de inte äro tillräckligt frihandelsvänliga.

Jag skall, herr talman, inte sluta med en elakhet, även om det skulle vara befogat som svar på herr Ivar Andersons elakhet i går. Jag vill endast konstatera faktum, att jag har citerat Svenska Dagbladet riktigt. Jag har tidningen här i min hand om någon av kammarens ledamöter vill studera hela ledarens innehåll.

På hemställan av herr talmannen beslöt kammaren nu, att den fortsatta överläggningen angående ifrågakvarande kungl. propositioner skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Föredrogs och bordlades Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade proposition nr 20.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 51, av herr *Bergh, Ragnar*, m. fl., om anslag till skjutbanors ordnande inom det frivilliga skytteväsendet;

nr 52, av herr *Bergh, Ragnar*, om uppflyttning i lönegrad för uniformerad personal vid Bodens poliskår;

nr 53, av herr *Persson, Ivar*, m. fl., om ökat anslag till åtgärder till förebyggande och hävande av invaliditet;

nr 54, av herr *Carlström* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag till bidrag till byggande och underhåll av enskilda vägar;

nr 55, av herr *Lodénius* m. fl., om ökat anslag till bidrag till byggande och underhåll av mindre hamnar och farleder;

nr 56, av herr *Andersson, Elon* och herr *Albertsson*, om utredning angående folkhögskolans framtida utveckling och utbyggnad under statens medverkan;

nr 57, av herrar *Söderdahl* och *Lindén*, om beredande av kostpenningar åt fyrpersonalen vid Dämmans och Söderarm—Tjärvens fyrplatser;

nr 58, av herr *Andersson, Birger*, angående förre sågverksarbetaren H. G. Anderssons pensionsförmåner;

nr 59, av herr *Grym* m. fl., om anslag till fraktlindring för frukt till Norrbottens och Västerbottens län;

nr 60, av herr *Lodénius* m. fl., om ökat anslag till gottgörelse till fiskerinäringen för av dess utöfvare erlagd bensinskatt; samt

nr 61, av herr Nilsson, Bror, m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till avsättning till fonden för premielån till egnahemslåntagare.

Kammaren åtskildes kl. 5.08 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Fredagen den 18 januari eftermiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 7.30 eftermiddagen.

Fortsattes överläggningen angående Kungl. Maj:ts propositioner nr 1 och 2.

Statsverks-
propositionen

m. m.

(Forts.)

Herr Andersson, Elon: Herr talman! Årets remissdebatt har varit av en åtminstone för första kammaren osedvanligt stor omfattning. Den omständigheten är ju så mycket underligare, som den statsverksproposition som föreligger till behandling knappast kan påstås innebära något färdigt arbetsprogram och sålunda kunna ge anledning till några mer omfattande reflexioner angående dess innehåll eller utformning. Utan tvivel kan det finnas anledning att något fundera över hur det kan komma sig, att remissdebatten under sådana omständigheter dock har kommit att bli så pass omfattande som den har blivit. Jag skulle för min del inte känna mig överraskad, om detta på något håll uttyddes såsom en strävan från oppositionens sida att med osedvanlig envishet komma regeringen till livs. Jag tror dock att en sådan tydning är oriktig. Här har det, såvitt jag kan erinra mig, i varje fall inte i denna kammare förekommit några anklagelser av mer uppseendeväckande slag emot regeringens politik. Man har riktat en del frågor till regeringen om hur den har tänkt sig framtiden, men att därav utläsa någon tendens att bara för oppositionens egen skull göra remissdebatten till den långt utdragna akt, som den har blivit, tror jag inte är riktigt. Det ligger kanske närmare till hands att tyda remissdebattens och talarlistans längd såsom ett tecken på det stegrade politiska intresset, inte bara inom riksdagen, utan för resten inom hela nationen, inför de stora och betydelsefulla avgöranden, som vi under den närmaste tiden gå fram emot.

Det finns också, herr talman, en annan iakttagelse att göra till årets remissdebatt, som enligt mitt förmenande är av ett visst intresse. Från oppositionens sida har man huvudsakligast ägnat sin tid åt att diskutera regeringens budgetpolitik och de ovissa framtidsutsikter i det avseendet, som de bebådade stora sociala reformerna medföra. Man har således uttryckt sina bekymmer över möjligheterna att inom en ram, som möjliggör uppehållet av en sund statsekonomi kunna placera in de väntade stora utgiftsförslagen. Men det är ganska påfallande — det är givet, herr talman, att jag nu inte kan röra mig med några andra erfarenheter än dem, som debatten i första kammaren har givit — att de ledamöter av regeringen, som ha deltagit i debatten inte ha ådagalagt något nämnvärt intresse för att taga upp de anmärkningar, som i det fallet ha gjorts från oppositionens sida. Man har till synes mycket litet intresserat sig för de centrala ekonomiska frågor, som från oppositionens sida ha berörts, och man har, förefaller det mig, nästan sorgfälligt undvikit att diskutera de propåer, som i det avseendet ha gjorts, och svara på de frågor, som i det fallet ha framställts från oppositionens sida. De av regeringens ledamöter, som ha

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

yttrat sig i denna kammare, ha föredragit att taga upp andra frågor till debatt. Jag vill visst inte bestrida att de problem, som på det sättet ha ställts under diskussion, äro mycket viktiga — de äro kanske i vissa avseenden ännu viktigare än de detaljer som jag nyss har påmint om och som jag för min egen del huvudsakligast har rört mig med — men icke desto mindre förefaller det mig både anmärkningsvärt och egendomligt att man från regeringens sida har visat så litet intresse för de mera näraliggande problem av avgörande betydelse, som debatten har handlat om.

Jag förstår mycket väl den praktiska innebörden i den arbetsfördelning, som hans excellens herr statsministern — jag vill minnas i en replik till herr Domö — erinrade om. Jag förstår den praktiska nyttan av att regeringens ledamöter på det sättet dela upp sig mellan de båda kamrarna för att få tillfälle att följa debatten från början till slut inom var sin kammare. Men nog är det väl ändå rätt egendomligt att i en remissdebatt, som räcker i två hela dagar, den för budgetens utformning närmast ansvarige ministern inte finner anledning att ägna åtminstone någon stund under någon av de båda dagarna åt att även i första kammaren försvara de förslag och diskutera de problem, som oppositionens talare här berört.

Jag har emellertid i den debatt, som man från regeringsbankarna har fört i denna kammare, fått det intrycket, att man från regeringens sida har varit ganska angelägen att skapa vad man säkerligen själv anser vara full klarhet över vissa problem, en lugnande klarhet måhända över de perspektiv, som den i fjol bebådade skördetiden för de socialistiska idéerna har skapat. Jag kan också förstå det ganska angelägna i att inför det avgörande, som skall ske i höst, inför de kommunala valen, vilka visserligen inte direkt men dock indirekt ha en viss politisk betydelse, försöka skapa denna lugnande klarhet ute i landet. Regeringsbankens debattörer ha måhända ansett den saken vara angelägnare i det nuvarande taktiska läget än att taga upp till debatt de problem rörande statsfinansiella förhållanden, som man från oppositionens sida har varit angelägen att resa, inte så mycket för att välla besvär och bekymmer för regeringen som fastmer för att redan nu få en liten smula klarhet om hur man tänker sig den närmaste utvecklingen. Nåja, kammarens ledamöter få ju själva bedöma, i vilken utsträckning regeringen har lyckats skapa denna lugnande klarhet kring de socialistiska perspektiven. För min del skall jag avstå från att ge något omdöme, som skulle kunna tydas som om det omfattade fleras erfarenhet än min egen.

Jag vet nämligen inte, herr talman, om jag är den ende i kammaren som har haft svårt att finna en god och riktig överensstämmelse mellan de inlägg i debatten, i de delar den nu har berört regeringens planer på åtgärder som syfta till en kontroll över det svenska näringslivet, som ha gjorts av statsministern och handelsministern. Men jag tror jag vågar säga att de åtminstone i ett avseende ha sammanfallit ganska nära. Hans excellens herr statsministern klagade i sitt första anförande i går över den benägenhet till misstro och missförstånd, som har karakteriserat den borgerliga oppositionens mottagande av den socialdemokratiska förkunnelsen, och handelsministern beskärmade sig också över betydelsen av den propaganda mot regeringen, som bedrivits av den borgerliga oppositionen och som enligt vad han för sin del menade ingalunda står i upplysningens tjänst.

Jag förbigår nu alldeles den självöverskattning vad beträffar det objektiva innehållet i hans egen propaganda, som skymtar fram ur handelsministerns betygsättning, och nöjer mig med att konstatera att man inom regeringen således synes vara ense om förefintligheten av en borgerlig lust att oberättligt misstänkliggöra regeringens goda avsikter i fråga om skyddet av det

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

fria näringslivets orörda bestånd. Jag hör sannolikt till dem som borde be om ursäkt och tillgift därför att jag har misstänkt att det socialdemokratiska partiet har både vilja och beslutsamhet att genomföra socialismen, men jag skulle till mitt försvar vilja anföra vissa förmildrande omständigheter. Jag har t. ex. ansett det som min skyldighet att taga på allvar, inte bara efterkrigsprogrammet, som visserligen trots sin relativa ungdom redan har hunnit bli införlivat med de heliga skrifterna, utan också den som jag förmodar lika kanoniska skrift som heter det socialdemokratiska partiprogrammet. Alltså vågar jag — jag kan inte hjälpa, om jag därmed vållar herr statsministern någon besvikelse — åberopa den oklarhet, som faktiskt har förelegat i fråga om den socialdemokratiska förkunnelsen och beträffande vilken jag är ännu mer ledsen att behöva säga att den även i denna debatt har varit tämligen märkbar. En människa, som av naturen är mera misstrogen än vad jag själv är, skulle kanske till och med i statsministerns eget uttalande kunna finna en beklaglig ovisshet och nödgas konstatera, att den bestämda försäkran, att några mera omfattande förstatligande planer inte diskuterats och att intet som helst hot för närvarande riktas mot det svenska näringslivets frihet, begränsas inte bara av den reservation, som ligger i orden »mera omfattande förstatligandeplaner», utan också av den tidsangivelse, som finns däri, att några dylika planer icke diskuterats eller planerats »under de närmaste åren», i varje fall, skulle jag således kunna säga, inte före årets val. Jag skall emellertid inte sätta i fråga annat än den ärliga uppriktigheten i det besked, som hans excellens herr statsministern i detta hänseende lämnade och som han i sitt anförande i dag ytterligare underströk genom att konstatera, att man från socialdemokratisk sida ingalunda önskar förstatliga flera företag än nödvändigt. Jag tror att hans ord föll på det sättet, att socialdemokraterna »icke önska några fler statsföretag än som är nödvändigt». Om jag således accepterar denna förklaring från statsministerns sida såsom auktoritativ för regeringens mening för närvarande, vill jag därtill endast lägga den förhoppningen, att det, när man sedan skall gå till den konkreta diskussionen om vad som är nödvändigt eller icke nödvändigt, skall vara möjligt att få diskutera detta i precis samma samförståndsanda, samma mjuka villighet att medge det fria näringslivet allt möjligt utrymme, som hans excellens herr statsministern har ådagalagt i denna debatt.

Jag erinrade om att handelsministern var missnöjd med de borgerliga insatserna i socialiseringsdiskussionen, detta eftersom dessa insatser, denna propaganda enligt hans mening ingalunda stode i upplysningens tjänst. Jag skulle, om det inte anses vara alltför näsvist, vilja fråga handelsministern, huruvida han är alldeles övertygad om att hans egen propaganda, den upplysningsverksamhet som han har bedrivit och som han alltjämt bedriver om det fria näringslivets sätt och förmåga att fullgöra sin viktiga funktion, verkligen grundar sig på en strävan att ge en objektiv upplysning om förhållandena eller huruvida man inte från den borgerliga oppositionens sida, i varje fall från det fria näringslivets sida, skulle kunna sätta i fråga att det även i den finns en viss portion av lust att misstänkliggöra. Jag tror inte att man skall ställa alltför stora krav på det objektiva upplysningsinnehållet i en debatt, som har till syfte inte endast att ge objektiv upplysning, utan också att propagera för trossatser. Det lär inte kunna undvikas, vare sig från den borgerliga oppositionens eller från handelsministerns sida, att det i denna propaganda måhända kommer in ett och annat, som inte gör sig så särdeles bra, om det väges på den verkligt sakliga och objektiva upplysningens guldväg. Men under sådana omständigheter tycker jag att det knappast finns något skäl för herr handelsministern att angripa den borgerliga oppositionens in-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

satser i socialiseringsdiskussionen såsom alldeles särskilt grundade på en lust att misstänkliggöra, medan han för sina egna insatser åberopar den upphöjda objektivitet, som skulle göra propagandan till upplysning och ingenting annat än upplysning.

Det har i dagens debatt, förekommit en replik som synes mig skulle kunna belysa denna övertro från handelsministerns sida. Han tillät sig uttala den förhoppningen — och jag förstår att det för honom var en mycket stor glädje att kunna omfatta den tron — att den svenska industrien har samma tilltro till den svenska regeringspolitiken som regeringen själv har. Det har i dagens debatt förekommit en replikväxling mellan handelsministern, doktor Nordenson och herr Wehtje som, såvitt jag kan döma, i varje fall inte gav det intrycket, att man från det fria näringslivets representanter hade samma tilltro till den svenska regeringspolitikens avsikter — i varje fall så långt de avsikterna tolkats av herr Myrdal — som regeringen och herr Myrdal själv ha. Jag anför detta som ett tecken på att handelsministerns uppfattning om sin egen ståndpunkts upphöjda objektivitet måhända inte är så särdeles stark.

Vad som alldeles särskilt har intresserat handelsministern och även statsministern i deras debatt om socialisering eller icke socialisering har varit nödvändigheten av att genom statliga åtgärder höja näringslivets effektivitet. Jag tycker att det skulle ha varit ganska intressant, om man i samband med dessa effektivitetskrav hade fått några konkreta besked om i vilka avseenden det fria näringslivet för närvarande brister i effektivitet. Alla, som ha yttrat sig i denna debatt, ha konstaterat, att det svenska näringslivet för närvarande arbetar under en så pass markant högkonjunktur, att alla människor ha sysselsättning, att det snarare råder brist på arbetskraft i stället för brist på arbete, och det förefaller mig således, som om man ur den fulla sysselsättningens synpunkt inte för närvarande skulle ha anledning att resa några beskyllningar mot det svenska näringslivet för bristande effektivitet. Detsamma kan väl också sägas beträffande dess lönsamhet. Näringslivet har haft möjligheter att i rätt betydande utsträckning bereda sina anställda bättre ekonomiska förmåner. Man kan således knappast klaga över att det heller i detta avseende brister i effektivitet.

Det skulle ha varit intressant med några konkreta jämförelser. Det skulle vara intressant att från handelsministern t. ex. få besked om huruvida Norrbottens järnverk fungerar effektivare än, låt mig säga Sandviken, Domnarvet eller Uddeholm, huruvida det statliga företaget är mera effektivt i sitt sätt att verka och fungera än de privata. Jag föreställer mig att handelsministern skulle säga, att det inte är den saken det rör sig om, att man inte från regeringens sida har intresse för att undersöka effektiviteten just hos dessa stora verk eller utöva någon kontroll över dem, och vidare skulle han kanske också säga att det enligt regeringens inställning inte är fråga om att plocka ut enskilda företag, utan att det är fråga om att så småningom göra en översyn av hela den svenska industriens sätt att verka. Någoting dylikt uttryckte handelsministern verkligen i ett av sina tal, och jag såg däri ett erkännande av att hans lust att effektivisera inte bara begränsar sig till vissa dåliga företag, utan att hans effektivitetssträvan gärna vill ompänna hela den svenska industrien, hela näringslivet. Jag tycker för min del också att det är ett rätt pikant utslag av handelsministerns effektiviseringslusta att till de företagsområden, som i första hand skola underkastas en effektivitetsgranskning och en rationalisering, hör försäkringsväsendet. Jag kan inte hjälpa att jag tycker detta är ett ganska dåligt betyg åt den statliga kontrollen. Det är knappast någon företagsgren som har en så stark statlig övervakning som försäkringsverksamheten har, och det är ju som sagt rätt märkligt att man under sådana omständigheter skall anse just den arbete under

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

så ineffektiva förhållanden, att den måste underkastas en utredning och rationaliseringskontroll.

Handelsministern hade även några andra beskyllningar att rikta mot den borgerliga oppositionen. Han förklarade i ett av sina anföranden, att det var ledsamt att man på borgerligt håll var så doktrinär; man ville på borgerligt håll inte medge det lämpliga och nyttiga i att man bredvid den privata företagsverksamheten också skulle kunna få undersöka alternativet med statsdrift. Man skulle således enligt hans mening från borgerligt håll vilja bestrida det lämpliga i att privata och statliga företag inom samma företagsområde arbeta sida vid sida. Jag kom att erinra mig en sak, som gjorde, att jag fann denna handelsministerns klagan något underlig. För några veckor sedan förekom det en radiodiskussion, som var rätt uppmärksam. I denna diskussion medverkade utom handelsministern även folkpartiets ledare, professor Ohlin, och de båda herrarna kommo därvid att tala om detta problem och om de statliga och privata företagens arbete sida vid sida. Jag erinrar mig mycket tydligt att herr Ohlin i den debatten rekommenderade handelsministern att vid sidan av de statliga företag, som han förmodades vilja skapa på olika företagsområden, skindustrien och andra, också låta privata företag finnas kvar, så att det skulle kunna visa sig vilka som skulle vara de mest konkurrenskraftiga, de bäst funktionerande ur effektivitetssynpunkt. Jag fick det intrycket att herr Myrdal då var föga tilltalad av uppslaget; i varje fall tog han inte upp det med något större intresse. Jag noterar emellertid med mycket stor tillfredsställelse, att handelsministern nu å sin sida är varmt intresserad av att på det sättet åstadkomma en verkligt konkret konkurrens, åstadkomma möjligheter till verklig jämförelse mellan de statliga och de privata företagens möjligheter och sätt att verka, och jag förmodar att det intresset skall yttra sig inte bara på det sättet, att han menar att den borgerliga oppositionen, det fria näringslivet, skall acceptera tanken att låta statliga företag verka vid sidan av de privata, utan att handelsministern också är intresserad av att låta privata företag verka vid sidan av de statliga. Om handelsministern är villrädig om huruvida det finns några aktuella problem i det fallet, skulle jag vilja ge honom ett litet tips — jag vet inte, hur mycket det är värt, men jag kan nämna det, eftersom jag vet att det intresserar ganska vida kretsar. Kunde inte handelsministern låta Bergslagsbanan fortsätta som privat järnväg liksom hittills, så att det blir en välbehövlig konkurrens till det statliga kommunikationsnätet? Jag tror jag vågar säga rent allmänt, att det fria näringslivet ingalunda skulle frukta en dylik konkurrens, under förutsättning att den kunde få bedrivas från samma utgångspunkter och under samma förhållanden som den statliga verksamheten på samma företagsområden.

Jag har, herr talman, ett par ord att säga till herr andre vice talmannen, vilken i går påpekade det alldeles riktiga förhållandet, att såväl folkpartiet som högern under de senaste två å tre decennierna flyttat fram sina positioner åtskilligt, när det gäller det sociala reformarbetet. Jag fick den uppfattningen, att herr andre vice talmannen i detta förhållande mest såg en sorts syndabekännelse från folkpartiets och möjligen även från högerns sida om att man tidigare hade varit alltför reaktionär och att man således vore beredd att be om förlåtelse för sina föregående och nu inrikta sig på en mera radikal och rimlig ståndpunkt. Men det är väl ändå på det sättet, herr andre vice talman, att om folkpartiet har kunnat flytta fram sina positioner, beror detta allra främst därpå, att samhällets bärkraft nu har blivit en helt annan än vad den var förr. Produktionens omfattning har ökat, nationalinkomsten och därmed också möjligheten att öka de sociala åtagandena har stigit, och jag föreställer mig att herr andre vice talmannen mycket väl uppfattade, att detta helt och

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

hållet sammanfaller med den utvecklingslinje vi också nu förorda. Vi tillerkänna varken sparandets betydelse eller självansvarets ideella styrka mindre värde nu än vi gjorde förr, men de ökade ekonomiska resurserna lämna nu möjligheter både till sparande och till vidgade samhällseliga åtgärder. Vi fästa fortfarande lika stort avseende vid nödvändigheten av att näringslivet får tillräcklig tillgång till kapital för en fortsatt ökning av de produktiva möjligheterna, men även härvidlag lämnar ju den ökade nationalinkomsten större utrymme både för nyinvesteringar och för ökade sociala utgifter.

Vårt sociala program av i dag är mindre en bekännelse av gamla synder än en anpassning till de ökade möjligheter, som den ekonomiska utvecklingen har öppnat, och detta program vilja vi realisera och ytterligare utbygga, i den mån de ekonomiska möjligheterna därtill komma att förefinnas. Om herr andre vice talmannen och jag kunde träffas här om ytterligare ett par tiotal år, skulle vi säkerligen ha anledning att konstatera, att våra nuvarande ställningar, både hans och mina, ha kunnat avsevärt framflyttas under de två decennierna, utan att vare sig herr andre vice talmannen eller jag därför skulle vara benägna att erkänna, att vi i dag inta en reaktionär attityd. Nu ha vi möjligheter, som vi inte ägde för ett par, tre decennier sedan, och om vi i framtiden få ännu större ekonomiska möjligheter, skola vi sannolikt också på samma sätt som nu har skett med ledning av våra erfarenheter kunna avsevärt flytta fram våra positioner. För folkpartiets del är detta i varje fall inte någonting som är främmande för den utveckling som vi tänka oss. Hela vår sociala politik bygger på den stigande linjen. Det är en progressiv politik som vill använda de ekonomiska resurser, som samhället äger, för att skapa de sociala nyttigheter som vi anse nödvändiga för medborgarna. Det är bara det, att vi i det avseendet ha samma uppfattning som tidigare, nämligen att framstegen böra baseras på en sådan grund, att de finansiella värdena, som också äro av en viss betydelse för medborgarna, inte alltför mycket råka i fara.

Jag skall, herr talman, bara säga ett par ord till herr Fredrik Ström, som överraskade mig med att skriva en ny programpunkt för folkpartiet. Han gjorde gällande, att herr Bergvall och således även jag tillhör det parti, som är fientligt mot mjölkprisets höjning. Jag vet nu inte, varpå herr Fredrik Ström grundar den uppfattningen. Möjligen är det på det förhållandet, att en betydande del av folkpartiets riksdagsgrupp och även av folkpartiet hellre dricker mjölk än pilsner och således skulle vara intresserad av att mjölkpriset hölls nere för att förbilliga deras speciella levnadskostnader. Därest herr Fredrik Ström varit inne i denna kammare nu, skulle jag ha försäkrat honom, att några sådana omständigheter inte spela in och att jag för min del, som ju dock borde något bättre än herr Ström känna till folkpartiets program, inte har någon aning om att folkpartiet vare sig i fråga om sitt nuvarande eller kommande program har fört några diskussioner om hur partiet skall programmatiskt ange sin uppfattning om mjölkpriset.

Herr andre vice talmannen erhöll ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Herr Elon Andersson sade att anledningen till att folkpartiet har flyttat fram sina positioner från 1930-talet inte var att man erkände, att man hade orätt den gången. Det är ingen syndabekännelse, såsom han uttryckte sig, utan det berodde på att samhällets bärkraft har ökat.

Jag vill fråga honom, om detta inte också kan vara ett skäl för oss socialdemokrater att flytta fram våra positioner. Den där anpassningen till ökade möjligheter, som folkpartiet enligt herr Elon Andersson stöder sig på, kan ju vara ett lika gott alibi även för oss. Vi lågo ju före den gången, och då hette det att våra ståndpunkter voro ägnade att fördärva hela samhället.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Det visade sig vara fel, det var ju alldeles tvärtom. Kan det inte misstänkas, herr Elon Andersson, att förhållandet är detsamma i dag, d. v. s. att vår ståndpunkt är den riktiga, trots att den är djärvare, och folkpartiets oriktig, trots att den är försiktigare?

Ordet lämnades härefter för kort genmäle till herr **Andersson, Elon** som anförde: Herr talman! Jag vill förvisso inte förmena vare sig herr andre vice talmannen eller socialdemokratiska partiet att också flytta fram sina ståndpunkter. Jag skulle bara till hans senare resonemang vilja säga, att det skulle kunna tänkas, att om socialdemokratiska partiet på den tiden hade fått alla sina då resta krav förverkligade omedelbart och i ett sammanhang, den ekonomiska utvecklingen i samhället, d. v. s. samhällets bärkraft, inte stått bi för den påfrestning som det hade inneburit.

Herr **andre vice talmannen** erhöll ånyo ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag tror att jag kan erinra herr Elon Andersson om att de krav, som det socialdemokratiska partiet reste den gången, i det hela blevo förverkligade.

Herr **Olsson, Oscar**: Herr talman! Jag begärde ordet, när min länskamrat herr Ivar Anderson i riksdagsdiskussionen återinförde frågan om överlämnandet av den tyska militärpersonalen i överensstämmelse med den föregående regeringens avtal med Sovjetunionen. Jag hade verkligen i likhet med vad herr Holmbäck sade i dag trott, att den frågan inte för närvarande på något sätt skulle vara aktuell eller komma upp i riksdagsdiskussionen. Herr Ivar Anderson och, som det tycktes, också högern ha varit av en annan uppfattning, och det var inte minst på grund av det sätt, på vilket denna uppfattning framfördes, som jag kände behov av att begära ordet.

Det är ju inte på alla områden som den borgerliga oppositionen mot beslutets fullföljande och regeringspartiet stå i motsatsförhållande till varandra. I en punkt förklarade statsministern vid detta tillfälle utan förbehåll, att han var enig med herr Ivar Anderson och medtänkande, nämligen i fråga om den djupa medkänsla, som vi allesammans ha för de under ett hårt olycksöde levande tusentals människorna under dessa hårda tider. Likaledes äro vi alla överens med herr Ivar Anderson om att, såsom det kanske allra bäst uttrycktes i den av herr Holmbäck i dag givna formuleringen, det är av ett stort kulturellt värde för vårt folk, att vi svenskar äro så genomträngda av den stora betydelsen av asylrättens hävdande. Men även i dessa stycken vill jag fästa uppmärksamheten på att vid alla tillfällen, när denna försäkran framhäves, sker det av herr Ivar Anderson och övriga på hans sida i debatten deltagande på det sättet, som om regeringspartiet och regeringen i det fallet skulle med skäl vara misstänkta för att inte stå på samma ståndpunkt i dessa frågor. Det är en ganska väsentlig punkt även realiter i den debatt som här av herr Ivar Anderson ånyo har uppdragits.

Vad asylrätten beträffar blev jag ändå något förbluffad, då talarna på den kanten ville vindicera, att denna asylrätt inte var av samma höga värde för det svenska folket, när det gällde de olika kategorierna av den militärpersonal det var fråga om, utan i dess allra finaste del borde reserveras för en liten grupp, nämligen balterna. Jag skall emellertid inte längre uppehålla mig vid denna från min synpunkt sett något konstiga uppfattning om den saken.

Beträffande den starka medkänslan inte minst med balterna vill jag dock fästa uppmärksamheten på att i det fallet har arbetarpartiet i Sverige betydligt

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

längre än de borgerliga partierna visat prov på äkta medkänsla. Jag vill betona i hur intensivt hög grad det skedde, när Hitlerregimens värdige medspelare i Lettland, Ulmanis, där uppträdde som arbetarbödel gentemot det landets arbetare på ett sätt, som i mycket hög grad påminde om, för att inte säga efterapade det, varpå herr Hitler — för att använda hans ivriga idealistiska anhängares uttryck — redan vid början av regimen var sysselsatt med att rensa upp bakgårdarna i det tyska samhället, något som vi svenskar lyckligtvis inte behövde göra här i landet. Det var en upprensning således, som även i Lettland föregavs gälla bakgårdarna i samhället, och de, som där skulle rensas bort, voro vad man också efter tyskt mönster kallade bolsjeviker och kommunister såsom en sammanfattande beteckning för det värsta avskrap som tänkas kunde, ehuru det i Lettland visst inte var fråga om någon fara från kommunismen gent emot den demokratiska lettiska republiken.

Jag hade tillfälle att umgås med arbetarna i Riga under den tiden, och sällan har jag träffat på en både socialt och allmänt kulturellt mera högtstående arbetarbefolkning än detta hjärtliga, upplysta, goda och vänliga folk. Jag var också i Lettland, sedan Ulmanis' diktatur hade börjat gå fram, och såg skillnaden, och jag såg också, tack vare att jag hade tillfälle att personligen göra jämförelser, likheten mellan denne diktators hejdukars förtryck och förhållandena i Tyskland. Tonen hos dessa hejdukar skilde sig i ingen mån från tonen hos hejdukarna omkring nazistregimen i Tyskland.

När det gällde medkänslan med den lettiska arbetarbefolkningen fick man i den svenska borgerliga pressen se en motsvarighet till den råhet, som visades när det gällde samma systems genomförande av österrikiska arbetarklassens bödel, Dollfuss. Ännu under kriget kunde man i svenska högers tidskrift få läsa om Ulmanis såsom den siste försvararen av den *demokratiska* lettiska republikens självständighet. I det fallet torde man således ha synnerligen starka bevis för att medkänslan just med balterna här i landet hela tiden har varit betydligt djupare rotad på andra håll än hos den borgerliga åskådningens representanter.

Återigen anfördes i dag den synpunkten, att oppositionen emot samlingsregeringen i fråga om dess avtal med Sovjetunionen i denna fråga hade väckt till liv en folkopinion, för att inte säga en folkstorm. Det har redan anförts, att man inom vissa begränsade kretsar kan tala om en stark opinion i det fallet, men om vederbörande hade haft någon aning om hur stämningen hela tiden har varit och utvecklats sig i svensk arbetarklass under den tid oväsendet i denna fråga har pågått, skulle man kanske ha funnit, att det kan bli en verklig folkstorm av, i fall det länge skall fortsätta enligt de metoder, som här i så rikt mått ha kommit till synes.

Det har sagts i det sammanhanget, att denna fråga inte kan vara en partipolitisk fråga, utan står höjd över partierna. Ja, det är just på den punkten det kan bli en folkstorm och en synnerligen svår inrikespolitisk fråga. Det blir det i den mån man fortsätter med försöken att använda denna starka medkänsla med lidande människor, som även finns inom arbetarpartiet, som en sorts camouflag för att försöka misstänkliggöra den nu sittande regeringen, därför att den vill hålla det avtal, som svenska samlingsregeringen ingick.

Denna starka indignation, som i allt högre grad har kommit till uttryck inom arbetarrörelsen, har naturligt nog intensifierats genom det framprovocerande av »spontan» hysteriska uttryck, som i sin spontanitet voro synnerligen omsorgsfullt och omtänksamt planlagda och igångsatta, låt vara av vad herr Ivar Anderson kallade extremare kretsar även inom hans parti. I den »sansade» högers press har jag emellertid inte kunnat lägga märke till någon starkare reaktion emot det sätt, varpå dessa uppträden ha satts i gång och dirigerats.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Det är också för mig ganska egendomligt, att trots att herr Ivar Anderson djupt beklagar de sakerna, tar han själv genom att i riksdagsdebatten återupptaga denna diskussion ett steg, som nödvändigtvis måste medföra, att dessa av honom beklagade tillställningar komma att fortsättas och ytterligare skärpa och intensifiera stämningen här i landet. Om det hade varit den allra ringaste tanke på att ett sådant uppträdande skulle gagna dessa olyckliga människor, skulle jag ha förstått det, men det är väl ingen människa, som kan tänka sig, att den makt, som har bestämmanderätten i detta fall, skulle bli mera böjd för att ta de hänsyn, som denna opinion önskar, när den går fram på detta sätt. Jag tror visst att den svenska regeringen har en good-will, som visserligen också har använts och som skulle kunna komma att göra verkan, men jag tror att den i någon mån har lidit skada av det sätt, varpå denna sak här har bedrivits.

Det är emellertid något ytterligare, som i detta sammanhang en gång måste påtalas, och det är, att det vid varje tillfälle under mycket stora åthävor påpekas, att den här saken inte kan ha någon betydelse för Sovjetunionen. Den bör inte, säger man, på något sätt kunna störa det goda förhållande till Sovjetunionen, som även talesmännen för denna opinion i dessa dagar i ytterligt hög grad önska och som är av så oerhört stor betydelse för vårt land.

Vi skola tänka något på vad det kan ligga för allvar bakom dessa bedrändan. När frågan först var uppe i interpellationsdebatten, framförde herr Ivar Anderson för första gången något, som väckte en oerhörd harm inom den svenska arbetarklassen. Det var, när han talade om att saken låg annorlunda till, när utrikesnämnden hade tagit ansvaret för detta avtal, vilket han inte precis ville förneka att den på ett förberedande stadium hade gjort tillsammans med regeringen. Saken skulle ha legat litet annorlunda till, emedan det då varit tal om utlämnande av dessa militärpersoner till en interallierad militärkommission. Nu var det ju däremot fråga om att de skulle utlämnas till Sovjetunionen och, som han uttryckte det, »det var en helt annan sak».

Det frågades då från regeringshåll, vad skillnaden var. Vad är skillnaden? Den är helt enkelt den, att om det varit möjligt att överlämna dem till en interallierad militärkommission, hade transportererna naturligtvis fortsatt till Sovjetunionen. Det betänkliga är att understrykandet av den skillnaden betyder, att Sovjetunionen sättes i särklass bland de allierade i fråga om humanitet, kultur och rättfärdighet. Det är tämligen naturligt, att denna antydning om att Sovjetunionen skulle stå på en så att säga mera barbarisk ståndpunkt i kulturhänseende än de allierade i övrigt, väcker indignation bland de svenska arbetarna, men det är ännu naturligare, om den inte väcker någon glädje i Sovjetunionen. Och det var ändå en kränkning, som var av betydligt mindre skärpa än den, som gjordes av herr Ivar Anderson i hans anförande i går och som jag skall komma tillbaka till.

Det är emellertid en sak beträffande denna inställning till Sovjetryssland som en makt av mindre kulturvärde än västmakterna eller de nordiska makterna, som vi borde komma något litet ihåg, nämligen den stora tacksamhets-skuld, i vilken västmakterna och Norden och hela mänskligheten står till Sovjetunionen för dess kamp under större lidanden än som drabbat någon annan nation, för att försvara civilisationen emot de nazistiska barbarhorder, som översvämmade Sovjetunionen och som skulle ha översvämmat hela Europa, om inte Sovjetryssland kastat sig i vägen. Det begriper folk i dessa dagar, och man har ibland sagt, att man begriper det även på det håll som har aktualiserat den baltiska frågan. Men det är andra tecken som tyda på att man inte gjort det.

Det är ännu en sak, som man i det sammanhanget skall komma ihåg, och

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

det är att ingen annan stor nation i världen har visat sig bättre i stånd att, så långt dess välde räcker, på ett lysande sätt genomföra programmet om de »Förenade nationerna». Sovjetunionens förenade nationer stå allesamman fullkomligt fria och oberoende, utan något som helst förtryck på grund av ras, nationalitet, tro och religion. Man borde kanske något ha tagit också detta i betraktande, när man framkastat misstankar om en kulturnivå, som inte skulle kunna anses lika hög som den, vi berömma oss av.

Det finns också ett land, där antisemitismen inte förekommer, och det är just Sovjetunionen. Antisemitismen betraktas där som ett lagbrott. När man läser sista numret av den svenska högerns tidskrift blir man helt plötsligt slagen av en artikelrubrik: »Antisemitismen i Ryssland.» Författaren ger där inledningsvis på en halv sida en något krystad framställning om Ryssland såsom det enda land, där antisemitismen inte tolereras, men utbreder sig sedan på fyra sidor över hurusom de ryska myndigheterna på vissa håll inte alltid kunna hindra försök att ställa till judeförföljelser. Det måste emellertid dock erkännas även av denna i New York utgivna socialistiska tidskrift, som på ett mot Sovjetunionen så försåtligt sätt drar fram dessa saker, att de ryska myndigheterna aldrig tagit parti för sådana aktioner, utan slagit ned på dem, där de förekommit. Anklagelsen gäller därför också, att de inte med tillräcklig kraft skulle ha slagit ned sådana tendenser och att detta är en fara för världen.

Jag tycker verkligen att ett och annat av detta borde ha trängt upp i medvetandet, då man försökt diskriminera denna stat på ett sådant sätt, att det till och med skulle vara en förbrytelse av Sverige att hålla ett med den ingånget avtal.

Men nu kommer jag till det allra värsta, det som särskilt upprörde mig i herr Ivar Andersons anförande. Statsministern efterlyste med skäl, vilka nya omständigheter som tillkommit och som gjort, att saken nu skulle vara i ett annat läge och ett läge av den arten, att svenska regeringen hade allt skäl att vägra fullfölja den överenskommelse, som träffats. Jag har varit mycket spänd på dessa skäl. Vad fick man då veta under debatten och i Svenska Dagbladets referat av denna i dagens nummer? Jo, det nya skälet är, att tillståndet i världen nu är så förändrat, att Sverige inte längre är bundet av detta avtal. Och belägget för detta är, att vi kunde upphäva överenskommelsen om transitering av tysk militärpersonal, när förhållandena blevo sådana, att vi inte längre voro hotade till livet, om vi inte höllo denna överenskommelse.

Detta är en jämförelse, som jag tycker att högern har all anledning att försöka lägga bort i sitt resonemang. Innebörden är, att så länge vi inte våga bryta ett avtal, skola vi hålla det, men när förhållandena bli sådana, att vi våga bryta det, skola vi också vara fria att göra det. Det var ju på detta sätt man resonerade — och hade tvingande skäl att resonera — när det gälde permittenttrafiken. Men anser man verkligen inte, att det är ett kränkande av Sovjetunionen att dra fram denna jämförelse med trycket under det dödliga hotet av världens mest barbariska våldsmakt såsom ett skäl att bryta detta avtal?

Jag var mycket glad, när herr Holmbäck i dagens debatt förklarade — något som också för mig framstått som helt naturligt — att ingenting var att göra och att frågan på detta stadium var slutagerad i och med att de försök hade misslyckats, som enligt utrikesministerns redogörelse gjorts för att få till stånd en jämkning i avtalet. Det skulle vara högst förvånande, med hänsyn till att här talas om svenska folkets heder, dess känsla för humanitet o. s. v., och med hänsyn till det läge, asylrättsfrågan hade, då överenskommelsen träffades, och högst besynnerligt — alldeles bortsett från att man här i Sverige på

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

alla håll kräver ett gott förhållande till Ryssland och att detta goda förhållande inte i onödan skadas — om man inte vid ännu grundligare eftertanke än den, man hittills har ägnat sig åt, kunde komma underfund med att det inte går an för ett land som Sverige att bryta avtal på sådana grunder som man här har anfört.

De synpunkterna borde också ha något att säga, när det talas om att detta inte är och inte kan bli någon politisk fråga. Jo, det kan det visst bli, om man inte far varsammare fram, än man hittills har gjort.

Herr förste vice talmannen: Herr talman! Under remissdebatten dessa båda dagar har människovärdets betydelse framhållits i olika sammanhang och likaså värdet av att friheten för den enskilde bevaras. Efter det långa och svåra kriget är det kanske inte så underligt, att dessa för människorna oföretterliga värden beröras.

Inte minst från socialdemokratiska talare ha dylika synpunkter framhållits. Man hyser även på detta håll, där man talar fritt ur hjärtat, vissa farhågor för att vi kanske äro på väg att skapa ett samhällssystem, där man inte tar tillbörlig hänsyn till människovärdet och där inte heller den individuella friheten ges det rum, den bör hava. Det tillkommer riksdagen att vaka över att inte dessa tillgångar förminskas eller gå förlorade.

Den debatt, som här förts, har i stor utsträckning rört principiella frågor, särskilt i vad det gäller förutsättningarna för samhällsgestaltningen under den kommande tiden och de ekonomiska sammanhang, som höra ihop därmed. Från borgerligt håll ha farhågor uttalats för att reformerna skulle kunna leda till ett system, där man inte i tillräcklig grad beaktar bestående samhällsvärden.

I sitt senaste anförande uttalade dock hans excellens statsministern att den nuvarande regeringen vill slå vakt om det demokratiska styrelsesättet och att den vill ha samarbete med minoritetspartierna och höra deras talesmän innan avgörandet faller i olika frågor. Detta bör man ta fasta på i den mån det till gagn för samarbetet kommer att upprätthållas för framtiden.

I fråga om den framtida gestaltningen på det ekonomiska området försäkrade herr statsministern, att det inte var fråga om en socialisering, utan att vad som planeras inskränker sig till en viss omdaning inom samhället. Men därtill kan man väl säga, att en omdaning av samhället alltid äger rum. Något stillastående gives icke.

På det ekonomiska området och inom produktionen har effektiviteten ansetts såsom en mycket betydelsefull faktor vid denna omdaning. Jag underskattar inte effektiviteten, utan inser mycket väl dess betydelse. Men det får inte bli så att vi glömma människan under ropet på ökad produktion och utveckling. Jag tänkte på detta inte minst under debatten i går, då det talades om landsbygden och dess aktuella frågor.

Det är dessa senare som kommo mig att begära ordet, men dessförinnan skulle jag ändå vilja konstatera att herr statsministern, inte lämnat klart besked om regeringens avsikter beträffande åtskilliga av de frågor, som under debatten framställdes.

Jag övergår nu till en fråga som diskuterades här i går, nämligen prissättningen på jordbrukets produkter. Statsrådet Sträng höll då ett i viss mån uppseendeväckande anförande och betonade därvid när det gäller mjölkpriset, att en prisförhöjning för mjölken endast till en tredjedel skulle tillfalla lantarbetarna, medan två tredjedelar skulle tillfalla jordbrukarna. Detta kan nog till synes vara riktigt. Men man får icke då man bedömer denna sak förbise, att av landets 418 000 jordbruk endast något över 18 000 ha en areal av över

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

20 hektar, medan 400 000 jordbruk äro mindre än 20 hektar, och att arbetet på dessa mindre jordbruk i huvudsak utföres av jordbrukarna själva.

Är det meningen att alla dessa jordbrukare skulle försättas i en sämre ställning än lantarbetarna? De äro i stort sett inte annat än lantarbetare, fastän de på samma gång äro sina egna arbetsgivare. I flertalet fall arbeta dessa mindre jordbrukare under ogynnsammare förhållanden än de större jordbrukarna. I allmänhet kunna de inte heller tillämpa åtta timmars arbetsdag, och hustrun får såväl som mannen utföra ett träget och ofta strängt arbete. Från ekonomisk och jordbruksteknisk synpunkt sett äro dessa mindre jordbruk oftast mycket litet gynnade. Jorden är ofta stenbunden och åkerlapparna små, och man saknar förutsättningar för användande av maskinell utrustning. Allt detta gör, att det blir väsentligt dyrare och mera arbetskrävande att bruka denna jord.

Jag anser därför att det inte bör göras någon åtskillnad mellan dessa mindre jordbrukare och lantarbetarna, utan att de böra vara likställda.

Jag har härmed inte yttrat mig i själva prisfrågan när det gäller mjölken, utan endast om den motivering för sin ståndpunkt, som statsrådet Sträng i går framförde. Referaten av hans anförande i dagens tidningar ge vid handen, att många, som hörde herr Sträng, fingo den uppfattningen, att kanske blott en tredjedel av en prisförhöjning på mjölk skulle tillfalla lantarbetarna, medan det övriga skulle tillfalla arbetsgivarna. Men denna grupp av jordbrukare är ju inte så stor, utan allra största delen av vårt lands jordbrukare äro sina egna arbetsgivare.

En sådan uppfattning som den, vilken förekommer i dagens tidningar, bör inte få stå oemotsagd, och det har därför synts mig påkallat att göra dessa erinringar i anslutning till vad av statsrådet Sträng här yttrades.

Herr Wahlund: Herr talman! Det är ju karakteristiskt för en remissdebatt, att de frågor, som diskuteras, växla. Jag begärde ordet i går efter herr Linderots anförande. Vad jag har att andraga gäller en detaljfråga, men en detaljfråga av rätt väsentlig principiell räckvidd.

Herr Linderot åberopade en tidningsnotis, där det hette, att befolkningsutredningen skulle ha stannat för att föreslå barnbidrag först från och med det andra barnet. Det första barnet skulle alltså bli utan barnbidrag. Denna tidningsnotis är emellertid felaktig. I det betänkande, som i morgon kommer att överlämnas från befolkningsutredningen till socialministern, förordas som huvudalternativ ett *allmänt barnbidrag*, alltså ett bidrag, som utgår till *alla* svenska barn. Befolkningsutredningen har inte undantagit det första barnet, såsom man exempelvis gjort i England enligt Beveridgeplanen.

Jag är emellertid glad över att herr Linderot tagit upp denna fråga. Det ger mig anledning att bestämt hävda vikten av att också det första barnet erhåller sitt barnbidrag och varna för att man faller för frestelsen att av statsekonomiska skäl begränsa barnbidragen till det andra och de följande barnen.

Jag känner inte herr Linderots motivering, varför han vill ha ett allmänt barnbidragssystem. Jag var tyvärr inte inne i kammaren, då herr Linderot talade i går. Men det må tillåtas mig, herr talman, att redovisa *mina* skäl för ett sådant system.

Om det första barnet uteslutes från barnbidrag, skulle därmed de flesta utomäktenskapliga barnen uteslutas. Men vi ha all anledning att ekonomiskt hjälpa de utomäktenskapliga mödrarna, av humanitära skäl, men också ur abortprofylaktiska synpunkter. Jag hänvisar härvidlag till vad jag i gårdagens debatt anförde i denna kammare.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Man skulle visserligen beträffande barnbidragen kunna tillämpa den metoden — vilken i annat sammanhang använts inom efterkrigsplaneringskommissionen — att vi ge barnbidrag från och med det andra barnet och dessutom barnbidrag till ensamstående mödrar med barn. Men den metoden kan jag inte heller tillstyrka. Den skulle innebära, att enbarnsfamiljerna bleve utan barnbidrag. Jag tycker det skulle vara orimligt, att flerbarnsfamiljerna, till och med i de högsta inkomstklasserna, skulle erhålla sina barnbidragspengar, men att de allra fattigaste enbarnsfamiljerna skulle stå utanför systemet och vid fall av ekonomisk nöd behöva vända sig till fattigvården.

Det finns ännu en metod, och den har alternativt övervägts inom befolkningsutredningen. Man ger enligt denna metod barnbidrag till det andra barnet och till de följande samt för det första barnet upp till en viss inkomstgräns. Men detta system skulle ge barnbidragen en viss fattigvårdskaraktär, och det ha vi velat undvika. Systemet blir dessutom krångligt vid tillämpningen och kommer att stöta på stora administrativa svårigheter. Och så en annan sak: om man ger barnbidrag till det första barnet endast i de lägsta inkomstklasserna, föreställer jag mig, att man vill ha kvar ortsavdragen för det första barnet vid beskattningen, och då skulle det uppstå en rätt underlig situation. Beträffande det första barnet skulle de högsta inkomstskikten och de lägsta få en barnsubvention, men de mellersta inkomstskikten skulle ställas utanför.

Jag har, herr talman, med det sagda velat visa, att vi inom befolkningsutredningen noga prövat olika alternativa utformningar av ett barnbidragssystem, men vi ha stannat för att såsom huvudalternativ rekommendera ett *allmänt* barnbidrag, 200 kronor till varje svenskt barn, även det första barnet.

Herr Bergvall: Herr talman! Årets remissdebatt nalkas nu sitt slut. Den har varit lång och innehållsdiger, och riksdagens ledamöter längta säkert till det arbete, som alltid legat dem närmast om hjärtat, nämligen behandlingen av de konkreta fackspörsmålen. Det är knappast möjligt att i detta läge taga upp till diskussion något problem, som icke berörts i den föregående debatten. Ett försök i den riktningen skulle få någonting artificiellt över sig. Det är icke heller lätt att komma med några nya synpunkter på de frågor, som varit debattens huvudämnen. Men det finns ett problem, om vilket jag ändå vill säga några ord, både därför att det för närvarande ter sig som vårt inrikespolitiskt mest betydelsefulla och därför att det ligger mitt dagliga arbete ganska nära.

Den gångna debatten har präglats av enighet i fråga om önskvärdheten, för att icke säga nödvändigheten av att betydelsefulla sociala reformförslag, som fått stå tillbaka under krigstidens tryck, nu måtte tagas upp till lösning. De reserverade tonfall, som förmärkts på vissa håll, kunna icke med fog karakteriseras som försök att camouflera ovilja eller likgiltighet för reformerna bakom en skyddande och mera klädsam fasad. I varje fall gäller vad jag nu sagt, när man från folkpartihåll ifrågasatt, om det på längre sikt och ur vidare synpunkter kan vara klokt och för samhället nyttigt att forcera det sociala reformarbetet i en takt, som är väsentligt snabbare än den, i vilken våra ekonomiska resurser förbättras.

Jag ansluter mig för min del till dem, som äro varmt intresserade av de sociala reformer, som nu bebådats, men delar ändock den nyss antydda betänksamheten mot takt i arbetet. Detta sker ytterst av fruktan för att ett omedelbart förverkligande av alla reformer skulle kunna föra med sig konsekvenser på det statsfinansiella området, som kunde få skadliga efterverkningar av ganska djupgående natur. Det måste komma att erbjuda hart när över-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

stigligen svårigheter att balansera en budget, som på utgiftssidan skall inrymma de mycket betydande summor, som erfordras för detta sociala reformarbete, de belopp, som erfordras för löneökningar, och de belopp, som erfordras för andra utgiftsstegringar, vilka inte kunna avvisas, särskilt som man icke heller kan blunda för att krav på skattelindringar, som te sig välmotiverade och naturliga, när vi kommit ut ur krigets tryck och blivit av med de extraordinära försvarsutgifterna, resas med styrka från olika håll. Det perspektiv, som hägrar, om inte den kritiska betänksamheten åtminstone i någon mån får göra sig hörd, är en budget, underbalanserad med ganska betydande belopp under en klart utbildad högkonjunktur med icke allenast full sysselsättning, utan med en betydande brist på arbetskraft för olika ändamål. Effekten av en budgetpolitik av denna natur karakteriseras på ett sätt, som icke kräver några ytterligare kommentarer, i den promemoria av förre statssekreteraren i finansdepartementet, som finns fogad till statsverkspropositionen.

I och för sig innebär en underbalansering av budgeten i en sådan situation risker för penningvärdet, som icke utan vidare kunna bagatelliseras. Situationen skulle dock te sig måttligt bekymmersam, om det inte utanför det rent statsfinansiella området funnes en serie faktorer, som med sannolikt större kraft verkade i samma riktning, nämligen mot en höjning av prisnivån. Jag skall återkomma till dessa faktorer något senare.

Jag vill emellertid, för att icke utsätta mig för risken av missförstånd, skynda mig att deklarerat, att de svårigheter, som vi för närvarande kämpa med, inte äro sådana att de motivera någon fruktan för prisstegringar av den storleksordning, som man i dagligt tal brukar kalla för inflation. Överdriften i argumentationen i den riktningen skada enligt min uppfattning slagkraften hos dem, som anse sig i nuvarande läge böra mana till försiktighet i utgifts-avseende. Det kan gå med dem, som det gick med flickan i sagan, som så ofta ropade varningsropet »Vargen kommer!» utan att någon varg syntes till, att hon till sist inte blev trodd, när hennes varning för en gångs skull var sanning.

Det måste emellertid, även med denna reservation, väcka allvarliga betänkligheter, om det under de närmaste åren skulle visa sig omöjligt att hålla vår svenska prisnivå. Jag vill erinra om att diskussionerna om penningvärdet, månaderna innan priskontrollen fick sin nuvarande utformning hösten 1942, genomgående rörde sig om i vilken utsträckning man efter kriget borde räkna med en återställelse av förkrigstidens penningvärde. Optimisterna — om jag får använda det uttrycket — räknade med att man skulle kunna eliminera hela eller i varje fall allra största delen av penningvärdets försämring. De mera försiktiga, som speciellt lade tyngdpunkten på de risker i sysselsättningsavseende, som skulle uppstå vid ett alltför starkt prisfall efter kriget, räknade nog ändock med — det framgår av många offentliga uttalanden från den tiden — att man skulle kunna eliminera åtminstone $\frac{1}{3}$ eller $\frac{1}{4}$ av krigsprisstegringarna. Det var mot bakgrunden av denna diskussion, som man hösten 1942 införde det allmänna prisstoppet.

Man var vid den tidpunkten inte särskilt rädd för prishöjningar på grund av kostnadsstegringar vid varornas framställning och distribution, men däremot var man rädd för att en från efterfrågesidan framkallad ytterligare prisstegring skulle kunna sätta lönerörelserna i gång och att man skulle få en utveckling, som skulle kunna karakteriseras som en uppåtgående skruv, vars rörelse bestämdes av en växelverkan mellan prisstegringar, lönestegringar, nya prisstegringar och nya lönestegringar. Prisstoppet skulle bestå, sades det i deklARATIONER från den tiden, så länge faktiskt lönestopp kunde upprätthållas.

Dessa positioner ha för länge sedan övergivits. Lönestoppet, som aldrig va-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

rit och som ingen väntade skulle kunna bli hundraprocentigt effektivt, har uppgivits för länge sedan. Tanken på ett mera betydande prisfall är också övergiven, och parollen är i stället, att man skall hindra en ytterligare försämring av prisnivån, men medge alla de löneökningar, som äro förenliga med bibehållen prisnivå. Jag har för min del tidigare i riksdagen haft anledning att säga, att den sista parollen är en praktisk omöjlighet. Den skulle innebära, att lönerörelserna finge den formen, att löneökningar skulle medgivas t. ex. inom de industrier, där marginalernas storlek är sådan, att löneökningarna kunna bäras utan prishöjningar, medan inom andra grenar av näringslivet, där situationen är en annan och ogynnsammare för företagen, löneökningar skulle avvisas, även om löneläget på dessa områden vore relativt sett lågt eller mycket lågt. I den solidariska lönepolitikens tidevarv behöver man knappast stryka under, att en lönepolitik av den arten icke hör till verklighetens, utan till fantasiernas värld. Effekten har redan börjat inställa sig. Det har visserligen hittills varit möjligt för priskontrollnämnden att hindra prisstegringar på mera centrala områden till följd av inträdda lönestegringar. De fall, där priskontrollen funnit det omöjligt att avvisa en prisstegring, som varit motiverad av en lönestegring, äro jämförelsevis få och röra, åtminstone hittills, mera perifera områden. Det har ju också varit möjligt att hålla levnadskostnadsindex tämligen oförändrad, men jag måste poängtera, att, och det är betänkligare, lönestegringarna på vissa svårkontrollerbara områden, som i vart fall på längre sikt ingalunda sakna betydelse för den allmänna prisnivån i landet, redan utlöst prisstegringar utan att priskontrollnämnden lämnat sitt tillstånd och utan att det varit möjligt för nämnden att på legal väg i erforderlig utsträckning beivra dem. Jag skall inte lämna några exempel härpå, vilket jag mycket väl skulle kunna göra, detta för att undvika en i detta sammanhang ganska fruktlös detaljdiskussion.

Den kritik jag riktat mot den lönepolitik, som för närvarande föres, innebär icke, att jag ställer mig avvisande till det för mig tvärtom självklara förhållandet att alla löntagare, de må vara anställda i enskilda företag eller i offentlig tjänst, böra ha sin skäliga andel av den förbättring, som nationalinkomsten för närvarande utvisar; en förbättring, som vi hoppas skall fortsätta under de år, som komma. Lika självfallet som detta förefaller mig vara för löntagarnas vidkommande, lika självfallet måste det vara, att motsvarande sats skall gälla i fråga om inkomstförhållandena för ekonomiskt svagt ställda grupper utanför löntagarnas krets. Kritiken innebär endast att jag varnar för inkomstförbättringar, som icke korrespondera med nationalinkomstens stegring.

Det finns också skäl att framhålla, att det säkerligen kommer att visa sig omöjligt att i det långa loppet tillbakavisa krav på inkomstförbättringar för grupper, som befinna sig i samma ekonomiska läge som löntagarna under en period av fortgående löneförbättringar. Det finns otvivelaktigt ett visst psykologiskt samband mellan de krav på höjda mjölkpriser, som framställas, och den löneutveckling, som ägt rum under de senaste åren. Jag skall i det här sammanhanget lika litet som när jag behandlade lönekraven ge mig in på något omdöme om de framställda kravens berättigande. Jag bortser då alldeles från den form, i vilken dessa krav förts fram, och den tidpunkt, vid vilken de rests, en synpunkt, som tidigare under debatten fått en ganska gräll belysning. Jag måste emellertid konstatera, att det nog är ganska få som gjort klart för sig, vad en 3-öresförhöjning av mjölkpriset med åtföljande stegring av smör- och ostpriserna betyder för levnadskostnaderna i landet. Jag kan belysa detta genom att konstatera, att detta krav, om det genomföres, innebär att index i 1911 års serie, som för närvarande är 211, skulle stiga med

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

något över 3 enheter, och index i 1935 års serie med 2 enheter. Om storleksordningen av denna stegring får man kanske den bästa uppfattningen, om man jämför den med den indexsänkning, som ett borttagande av hela omsättningsskatten, som inbringar mellan 300 och 400 miljoner kronor till statskassan, skulle innebära. Om detta borttagande skulle kunna hundraprocentigt effektueras i form av prisfall, vilket väl näppeligen är möjligt, skulle index i 1914 års serie falla med 5 enheter och i 1935 års serie med något över 3 enheter. Den ifrågasatta mjölkprishöjningen betyder sålunda i realiteten en indexhöjning, som är större än $\frac{2}{3}$ av den indexsänkning, som omsättningsskattens borttagande skulle innebära.

Det förefaller mig, som om den situation, som jag här skisserat, ger anledning till mycket allvarliga farhågor även för dem, som i likhet med mig själv önska, att alla berättigade anspråk från löntagarna skola tillgodoses och att även andra eftersatta grupper skola få önskvärda inkomstförbättringar. Man kan inte inkomstförbättringsvägen ta ut avsevärt mera — en viss omfördelning kan ju äga rum — än som motiveras av en fortgående höjning av nationalinkomsten. Situationen erinrar i viss mån om den, i vilken vi stodo år 1942. Man var då rädd, att fortgående prisstegringar skulle utlösa krav på löne- och andra inkomststegringar, som i sin tur skulle medföra nya prisstegringar o. s. v. i all oändlighet. I dag har man anledning att hysa farhågor för att kraven på löne- och andra inkomstförbättringar komma att nödvändiggöra prishöjningar, som i sin tur ge förnyad styrka åt anspråk på löne- och inkomstförbättringar.

I den situationen förefaller det mig, som om regeringen skulle ha anledning både att se med lika stor betänksamhet som vi inom folkpartiet på de statsfinansiella problem, som dryftats under denna debatt, och att hysa en markerad betänksamhet inför de allt mer skärpta löne- och inkomstförbättringskravens förenlighet med en sund ekonomisk politik. Finansministern, som i första hand bär ansvaret för den ekonomiska politik, som förts under kriget, är i detta sammanhang den, på vilken man först väster blickarna. Han har, åtminstone inom vissa av de kretsar, som äro bestämmande i detta sammanhang, en mycket betydande auktoritet, och det förefaller mig, som om man i en demokratisk stat skulle kunna resa anspråk på att han i en sådan situation skulle satsa den, eller i vart fall en del av den stora auktoritet, han samlat under årens lopp, på att verka som en återhållande och bromsande kraft, även om det skulle betyda, att han får ge avkall på vissa önskemål, som ligga honom varmt om hjärtat. Jag tycker, att det förhåller sig med finansministerns auktoritet i den här situationen ungefär på samma sätt som med de reserver, som ett företag brukar samla under goda tider. Man får vara beredd på att sätta till dem, när situationen så kräver. Om reserverna äro stora, brukar man kunna se ganska lugnt på situationen, men lugnet blir mindre, om man inte är säker på att reserverna komma att ställas till disposition.

Kravet på full sysselsättning har varit ett av socialdemokratiens stora slagord under de senaste årens diskussion. Man har försökt skaffa sig monopol på det kravet. Monopolsträvandena ha gudskelov misslyckats. Jag måste emellertid i det sammanhanget framhålla, att det kan hända att situationen, om den får utveckla sig fritt, kommer att innebära, att man lyckas lösa problemet med full sysselsättning, dock endast med hjälp av en fortgående penningvärdesförsämring, men däremot misslyckas med den uppgift, som det gäller att lösa, nämligen att klara sysselsättningsproblemet utan de betydande olägenheter för samhället, som en penningvärdesförsämring innebär.

Det finns en okänd faktor i detta sammanhang, och det är de inflytelser

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

som komma utifrån. Blir situationen på utrikeshandelns område mycket gynnsam och lösa sig exempelvis våra bränsleförsörjningsproblem på ett mycket lyckligt sätt, kan den kommande utvecklingen gestalta sig mindre riskabel än jag tidigare här skisserat. Det förefaller mig emellertid knappast rimligt att i en så betydelsefull fråga som den föreliggande ta hasardartade risker.

Herr Hage: Herr talman! Innan denna debatt om statsverkspropositionen avslutas, anser jag det vara min plikt mot den bygd jag representerar att säga några få ord rörande behandlingen av en särskild fråga, som har oerhört stor betydelse för just denna bygd. Jag skall inte framställa det jag ämnar säga såsom något slags angrepp mot finansministern. Vad jag kommer att föra fram bör kanske hellre betraktas endast som ett stillsamt missnöjesmummel från denna bänk. Den fråga jag åsyftar rör anslagen under sjunde huvudtiteln till de skattetyngda kommunerna. Jag har vid flera tillfällen under föregående riksdagar fört denna sak på tal.

Vi ha ju ett flertal kommuner, som inte blott äro skattetyngda, utan vi kunna säga mycket hårt skattetyngda. Enligt en utredning, som förelåg klar 1943, skulle inom rimlig tid åstadkommas en skatteutjämning till förmån just för dessa mycket hårt skattetyngda kommuner. Nu finna vi emellertid i den föreliggande statsverkspropositionen, att finansministern förklarar, att han inte i år kan framlägga något sådant förslag. Motiveringen härför är, att denna fråga om en skatteutjämning har ett mycket nära sammanhang med den pågående reformen rörande kommunindelningen, liksom också med omläggningen av vår sociallagstiftning. Dessa stora reformer ha givetvis en mycket stor betydelse för frågan, hur skatten skall komma att utgå i de olika kommunerna, även vad gäller de skattetyngda kommunerna, och jag förstår mycket väl, att det inte varit möjligt för finansministern att framlägga förslag i detta ärende till årets riksdag.

Upplýsningen, att denna fråga har sammanhang med dessa två stora reformspörsmål, ger emellertid anledning att tro, att det kommer att dröja många år, innan vi få fram ett förslag om hjälp till de skattetyngda kommunerna. Det hade därför, menar jag, kanske varit rimligt, om finansministern redan till detta års riksdag lagt fram ett förslag till en provisorisk hjälp åt dessa kommuner. De ha ju inte så många förespråkare i riksdagen. De ligga långt ifrån de trakter, där de ledande politikerna bo, och när någon yttrar sig i en fråga, som rör dessa kommuner, väcker det föga intresse här i riksdagen — det gäller både första och andra kammaren. De människor, som bo i dessa kommuner, leva under sådana förhållanden, att det vore rimligt att inom en snar framtid göra allvar av talet om att åstadkomma en förbättring i deras förhållanden. Jag kommer ihåg, hur för några år sedan, då jag väckt en motion om ökad hjälp till dessa skattetyngda kommuner, från statsutskottets sida — jag tror av min vän herr J. B. Johansson — förklarades, att vi ganska snart kunde motse en reform på detta område, siktande på att den högsta skattetunga, som skulle kunna ifrågakomma, skulle utgöra 15 à 16 kronor per skattekrona. Det är flera år sedan denna deklaration avgavs, men ännu ha vi inte sett till någon reform, innebärande att detta åtminstone halva löfte infriats. Det finns för närvarande kommuner uppe i Norrland som sedan de fått skatteutjämningsbidrag, ha nära 20 kronors uttaxering per skattekrona. Det brukar ju från stockholmsbänken höras klagomål över vilka fruktansvärda skattebördor man har att bära, när utdebiteringen är 7 à 8 kronor. Hur skulle herrarna känna det, om ni sutte uppe i Övertorneå eller Kare-suando och hade cirka 20 kronors nettobelopp att betala per skattekrona? Jag tycker ni borde kunna förstå, att när vi år efter år föra fram dessa krav

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

om ett bättre tillgodosende av kommunerna i dessa bygder, äro vi ute på rätta vägar och kunna försvara dessa krav från våra utgångspunkter.

Jag vill sluta mitt anförande med att till protokollet uttala en önskan att frågan om en skatteutjämning för de skattetyngda kommunerna måtte ägnas en större uppmärksamhet och ett större intresse än man i allmänhet hittills gjort här i riksdagen, när någon uppträder och vill göra någonting för människorna i dessa kommuner.

Jag uttalar den förhoppningen och den tron, att till någon kommande riksdag förslag skall framläggas, som åtminstone provisoriskt lämnar en välbehövlig hjälp till de allra hårdast skattetyngda kommunerna i detta land.

Herr Ljungdahl: Herr talman! Det har under de senaste åren skrivits och talats mycket i vårt land om statlig planhushållning och socialisering. Över vissa partier av det nu föreliggande statförslaget svävar ävenledes en viss planhushållningsanda. Förslagen äro emellertid till sitt innehåll och sin karaktär inte av den art, att de ingivit mig någon högre grad av fruktan. Visserligen röra herrar Möller och Myrdal upp ganska kraftiga stormvägar i den socialistiska plaskdammen, men de lära väl ändå inte kunna åstadkomma någon jordbävning. Jag finner det därför inte heller nödvändigt att ingå på någon principdiskussion om den statliga planhushållningen, men jag kan inte motstå frestelsen att vid detta tillfälle göra en liten personlig deklaration och några reflexioner över några företeelser, som mött oss under de sista åren.

Min livserfarenhet har samlat sig till en samhällssyn, som icke tror på välsignelsen av en allmän socialisering, men som menar, att det finns områden i vårt produktionsliv, där vi inte med visshet vinna en förnuftig ordning och full effektivitet utan förankring i statsmaktens auktoritet. Detta var deklarationen. Reflexionerna äro, att tyvärr intet mänskligt kan utformas — det visar sig förr eller senare — utan att avigsidor blottas. Avigsidan med statlig hushållning är, att i dess spår gärna följer risk för byråkrati och formalism.

Landets kristidsstyrelser ha under de gångna åren fått tjänstgöra som dragoxar — om jag får använda det uttrycket — för alla våra kommissioner. När vi, som tjänat i kristidsstyrelserna, samlas och utbyta erfarenheter, är det ganska märkligt att konstatera, att enligt den allmänna meningen den statliga kommission, som haft lättast att arbeta och där det gått mest friktionsfritt, varit livsmedelskommissionen. Där har man städe mött ett vaket sinne för realiteter och ett öppet öra för erinringar från det praktiska livets män. Och resultatet har blivit den största effektivitet och mycket vettiga och förnuftiga lösningar av frågorna. Ganska enstämmigt framhållas av kristidsstyrelsernas folk, att industrikommissionen och bränslekommissionen haft mycket mer av byråkrati och formalism över sig, och — ja, jag ser att herr Bergvall har gått — jag är ledsen att behöva säga, att den institution, som nog tagit priset i fråga om formalism, torde vara priskontrollnämnden. I ingen annan kommission har man haft en sådan självgodhet och upphöjdhet, när det gällt att ta hänsyn till erinringar och sakskalet utifrån,

Jag har velat dra fram dessa erfarenheter, ty de visa, hur handlingsregler för statlig hushållning av relativt likartad karaktär kunnat verka mycket olika. På det ena hållet har det gått bra, och på det andra har det inte gått bra. Detta bevisar, att det inte varit något fel i systemet, utan att felet legat hos de personer, som haft att handha förvaltningsapparaten.

Men vi ha också erfarenheter, som visa, hur statlig hushållning kan leda till byråkrati och formalism, oavsett, vilka personer som handha förvaltningen. Detta beror då på brister i organisationen, och jag skulle kanske vilja säga, att det efter min erfarenhet att döma oftast beror på överorganisation. Vi ha

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

fått för många verk och för många myndigheter, som haft att syssla med ungefär likartade saker och som varit rädda var och en om sin prestige. Och så har det blivit slitningar dem emellan.

Jag kunde inte följa med debatterna under hela gårdagen, utan började läsa i det sist utkomna numret av »Från departement och nämnder». Jag stannade därvid inför den mycket intressanta redogörelsen för det svenska civilförsvarets vård av flyktingar. Här är ett område, där man får fram eklatanta exempel på hur det ofta brister i planhushållningen inom de statliga myndigheterna. Artikelförfattaren säger till att börja med i förbigående, att den omständigheten, att två självständiga myndigheter varit verksamma inom samma område uppenbarligen medfört olägenheter, men han ger en mycket vacker skildring av de insatser, som det svenska civilförsvaret kunnat göra för värden av de flyktingar, vilka i mycket stort antal kommit till vårt land eller passerat genom vårt land. När man läst detta, skulle man nog vara böjd att slå sig för sitt bröst och säga: vad vi äro bra och duktiga ändå, som kunna organisera så väl!

Vi ha naturligtvis berättigad anledning att med stolthet och tacksamhet peka på vad vårt lilla land kunnat uträtta för lidande människor. Det är ett utomordentligt vackert kapitel i mänsklighetens historia, som svensk offervilja här kunnat skriva. Den, som stått detta arbete litet närmare, finner dock anledning att tala ganska tyst om den skickliga organisationen. Jag skall ta ett enda exempel.

I höstas fingo vi rätt stora sändningar till vårt land av barn från Belgien och Holland. Meningen var, att dessa barn skulle placeras ut i enskilda familjer och där tagas om hand. Emellertid befanns det vid barnens ankomst, att de genomgående voro sjuka. Det härjade bland annat en mycket elakartad form av difteri, varför de måste förläggas i karantän under en ganska lång tid. I Kronobergs län funnos ett par sådana läger. Barnen kommo i tunna sommarkläder, och lägerledningen fick lov att sörja för att de fingo en bättre utrustning. Men den framställning, som gjordes därom av den lokale civilförsvarschefen, skulle ingivas till länsstyrelsen i Växjö. Civilförsvarsdirektören lät den gå vidare till civilförsvarsstyrelsen i Stockholm, men också till länsarbetsnämnden i länet, som hade hand om förråden för statens räkning, gjorde uppköpen och delade ut persedlar. Länsarbetsnämnden fick emellertid inte ordna denna sak själv, utan i enlighet med den nådiga tågordningen skulle arbetsmarknadskommissionen och civilförsvarsstyrelsen klara upp det hela gemensamt. Då det gällde dessa barn från Belgien och Holland befanns det dock, att man varken hade medel eller befogenhet att skaffa dem kläder. Denna sak skulle ombesörjas och bekostas av en tredje institution, en institution av icke statlig karaktär, nämligen Rädna barnen. På framställningen dit kom emellertid intet svar förrän i mitten av december. Vi fingo då en mycket stark köldknäpp, och civilförsvarsdirektören ringde och undrade i upprörd ton, varför han inte fick besked om huruvida dessa barn skulle få några vinterkläder eller ej. Man svarade, att man tyvärr inte kunnat nå erforderlig kommunikation mellan de olika myndigheterna. Den grevinna eller landshövdingenska, som i Rädna barnen hade att avgöra ärendet, hade inte varit anträffbar, och man bad direktören lugna sig litet. Han förklarade, att han hållit sig lugn, så länge det varit möjligt, och att man nu måste skaffa kläder, vem som än skulle betala dem. Det ordnades också, och innan kvällen voro dessa barn försedda med varma kläder. Såvitt jag har mig bekant, är det dock inte klart ännu, om dessa herrar, som handlade så självvaldigt och utan lov från de höga myndigheterna, skola halshuggas eller få absolution.

Detta är ett litet exempel, som visar, hur onödig omgång och formalism kan uppkomma på grund av bristfällig organisation. Dylika exempel ha vi haft

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
gott om i detta sammanhang. Det hade inte behövt gå på detta sätt, ty flyktingarna kommo inte till oss oförberett. Utrymningskommissionen har ju i flera år arbetat på att organisera denna sak och har gjort upp verkligt vackra listor på papperet över hur den skulle ordnas, hur lägren skulle upprättas o. s. v. Man var således väl inne i tankegången, hur man skulle förfara, när man en gång fick något material att arbeta med.

Vidare kan jag peka på att det har varit rent hjärtslitande att gång efter annan se, hur flyktingar, såsom vi förstodo, alldeles utan skäl och utan vettig förklaring, ha flyttats från det ena lägret till det andra. Det har varit den länsarbetsnämnds uppgift, som haft ett sådant läger inom sitt område, att se till, att de friska och arbetsföra kommo ut i arbete, och det är inte gjort på en dag, men i allmänhet har man lyckats. Har man då just fått dem i arbete, utplacerade i industrier och företag, så har det från Stockholm kommit en order, att flyktingar av den och den kategorien skola flyttas till ett annat läger, och så ha våra järnvägar blivit belastade med dessa flyktingskaror, som utgjort ett bedrövligt inslag i sommarens reseliv. Det har kostat arbetskraft, tid och pengar, och hade man planlagt detta ordentligt, hade man fått ett mycket, mycket bättre resultat av de uppoffringar som äro gjorda.

Herr talman! Har man kommit till den övertygelsen, att statlig planering kan innebära en värdefull möjlighet till förnuftig hushållning, som icke får förfuskas, då blir man angelägen om att statliga ingripanden, av vad art de vara månde, utformas så, att all byråkratisk formalism undvikas. Jag har många gånger känt mig frestad att uppträda emot de uppdykande byråkratiseringstendenserna. Fysisk svaghet har hindrat mig att vara verksam under det sista året, men jag har många gånger glatt mig åt att i denna kammare få höra herr Fredrik Ströms friska reaktion mot uppdykande byråkratiska tendenser, och jag minns också med glädje amiral Wetters anförande i höstas angående konsekvenserna av statens organisationsnämnds operationer. Jag hoppas att de och andra ledamöter i denna kammare, som ha samma inställning, icke måtte förtrötas.

Herr talman! Jag ville be att det måtte tillåtas mig att göra en värdsam hemställan till dem, som makten hava, att gå varliga fram och med yttersta omsorg utarbeta eventuella planhushållningsförslag, så att inga onödiga nya verk upprättas och att verklig effektivitet vinnes utan obehagliga friktioner för därav berörda människor. Herr Pehrsson-Bramstorp har i går talat om detta i andra kammaren, och liksom han menar jag, att statliga ingrepp i produktionsformerna icke få komma i fråga enbart på grund av lust att få vissa ideal prövade i verkligheten.

Efter härmed slutad överläggning hänvisades ifrågavarande kungl. propositioner till statsutskottet, varjämte de i nedan angivna delar remitterades till följande utskott, nämligen *propositionen nr 1*, i vad propositionen angick pensionsväsendet (tolfte huvudtiteln, dock med undantag av anslagen under avdelningen C. Allmänna indragningsstaten) samt riksdags- och revisionskostnader ävensom kostnader för riksdagens hus och riksdagens verk, till bankoutskottet och, såvitt propositionen rörde jordbruksärenden, till jordbruksutskottet samt *propositionen nr 2*, i vad den angick kostnad för riksdagen och dess verk, till bankoutskottet och, såvitt propositionen avsåg jordbruksärenden, till jordbruksutskottet.

Till vederbörande utskott skulle jämväl överlämnas de i anledning av propositionerna inom kammaren nu avgivna yttrandena.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner: nr 3, angående provisorisk förbättring av löneställningen för vissa befattningshavare i statens tjänst m. fl.; och nr 4, angående grunder för kristillägg åt statliga befattningshavare m. fl.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 5, angående reglering av vissa tjänstepensioner m. m.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 14, angående bemyndiganden för Kungl. Maj:t att besluta i fråga om vissa postavgifter.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 15, angående befrielse för skepparen G. H. S. Nilsson i Påskallavik från viss skadeståndsskyldighet.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:

nr 12, av herr *Ström*, om ökat anslag till vård och underhåll av fornlämningar och byggnadsminnesmärken;

nr 13, av herr *Ström*, om ökat anslag till understöd åt inhemska skönlitterära författare;

nr 14, av fröken *Andersson* m. fl., angående de sociala kuratorernas vid karolinska sjukhuset och serafimerlasarettet lönegradsplacering;

nr 15, av fröken *Andersson* m. fl., angående lärarinnorna Lily Sofia Lundins och Gertrud Matz' löneklassplacering;

nr 16, av herr *Bergh, Ragnar*, om utredning rörande statens övertagande av kostnaderna för byggnader för det statliga och det av statens medel understödda kommunala skolväsendet;

nr 17, av herr *Elofsson, Gustaf*, m. fl., om viss ändring av bestämmelserna angående hyresavdrag för av folkskolans lärare disponerade tjänstebostäder;

nr 18, av herr *Söderkvist* m. fl., om obligatorisk läkarundersökning av navigationsskolornas elever; samt

nr 19, av herr *Hallagård* m. fl., angående vidtagande av åtgärder för att säkerställa jordbrukets behov av arbetskraft.

Föredrogos och hänvisades till bankoutskottet nedannämnda motioner:

nr 20, av herr *Elofsson, Gustaf*, m. fl., om ändrade pensionsbestämmelser för vissa häradsskrivare; och

nr 21, av herr *Wistrand*, angående revisor R. Halldéns efterlevandes familjepensionsförmåner.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott den av herr *Ericson, Frans*, m. fl., väckta motionen, nr 22, om ändrade bestämmelser angående överinseendet över anstalter för bildbara sinnesslöa.

Föredrogos och hänvisades till jordbruksutskottet nedannämnda motioner:

nr 23, av herr *Ericson, Frans*, om ändrade bestämmelser för statens egna hemslån;

nr 24, av herr *Elofsson, Gustaf*, m. fl., om vissa ändringar i förordningen angående åtgärder mot smittsamma sjukdomar hos bin;

nr 25, av herr *Elofsson, Gustaf*, m. fl., om ökat anslag till biodlingens främjande; samt

nr 26, av friherre *Beck-Friis* m. fl., om upphävande av priskontrollen på rundvirke och rotstående skog.

Föredrogs och hänvisades till ett tillfälligt utskott nedannämnda motioner:

nr 27, av herr *Linderot* m. fl., om nya direktiv för socialvårdskommittén m. m.; och

nr 28, av herr *Bergh, Ragnar*, angående utredning om utjämning av de avståndsbedingade prisvariationerna i fråga om flytande motorbränslen.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott den av herr *Elofsson, Gustaf*, m. fl. väckta motionen, nr 29, om viss ändring av bestämmelserna rörande uttagning under fredstid av hästar för militära behov.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 10, med förslag till lag om ändrad lydelse av 32 § 3 mom. kommunalskattelagen den 28 september 1928 (370).

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:

nr 30, av herr *Petersson* m. fl., om rätt för musikelever vid krigsmakten att erhålla vissa fria hemresor;

nr 31, av herr *Wahlmark* m. fl., om anslag till upprättande av en musikkår vid Göta pansarlivgarde;

nr 32, av herr *Olofsson* m. fl., om anslag till den av de lungsjukas riksförbund bedrivna studieverksamheten;

nr 33, av herr *Sundelin* m. fl., om ökat anslag till bidrag till underhåll av enskilda vägar m. m.;

nr 34, av herr *Johanson, Karl August*, angående ett föreslaget flygfälts förläggande till Vännäs i stället för till Umeå; samt

nr 35, av herr *Nilsson, Bror*, m. fl., om statsbidrag till avlöning åt en landsantikvarie för södra Älvsborgs län.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet den av herr *Lindén* m. fl. väckta motionen, nr 36, om ökat anslag till samfundet för hembygdsvård m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet den av herr *Nilsson, Bror*, och fru *Svenson* väckta motionen, nr 37, om beredande åt barnrika innehavare av mindre jordbruk av vissa förmåner vid anskaffande av bostadshus.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet den av herr *Heiding* m. fl. väckta motionen, nr 38, angående borttagande av omsättningskatt vid försäljning av traktorer.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet nedannämnda av herr *Ahlkvist* väckta motioner:

- nr 39, om årlig pension åt förre vägarbetaren S. J. Svensson;
 - nr 40, om årlig pension åt förre vägarbetaren O. L. Nilsson;
 - nr 41, om årlig pension åt förre vägarbetaren N. Nilsson; samt
 - nr 42, om årlig pension åt förre vägarbetaren K. M. Larsson.
-

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott nedannämnda motioner:

- nr 43, av herr *Tjällgren*, angående utredning om ändrade bestämmelser rörande avstyckning i städer och vissa andra samhällen; samt
 - nr 44, av herr *Källman* m. fl., angående viss ändring av lagen om barnbidrag.
-

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet nedannämnda motioner:

- nr 45, av herr *Albertsson*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till ersättningar till egnahemsombuden;
 - nr 46, av herr *Andersson, Alfred*, och herr *Albertsson*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag för avsättning till fonden för premielån till egnahemslånetagare; samt
 - nr 47, av herr *Nilsson, Bror*, m. fl., om ökat anslag till befrämjande i allmänhet av nötboskapsaveln.
-

Föredrogs och hänvisades till ett tillfälligt utskott nedannämnda motioner:

- nr 48, av herr *Andersson, Gunnar*, och herr *Fahlander*, om vissa ändringar i villkoren för erhållande av byggnadsförskott ur kyrkofonden;
 - nr 49, av herr *Hagman* m. fl., angående användningen av i krigsmaktens förvar befintliga lager av sprängämnen; samt
 - nr 50, av herr *Wetter* och herr *Ericsson, Carl Eric*, om utarbetande av en redogörelse över de förluster av människoliv och egendom, som under det andra världskriget inträffat inom den svenska handelsflottan.
-

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 9.42 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Lördagen den 19 januari.

Kammaren sammanträdde kl. 11 förmiddagen.

Herr statsrådet *Danielson* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 19, angående ersättning från kyrkofonden för övertalig personal vid domänverket; och

nr 21, med förslag till förordning om bekämpande av smittsamma sjukdomar hos bin.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 20, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 och 2 §§ beredskapsförogandelagen den 30 juni 1942 (nr 584).

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:

nr 51, av herr *Bergh, Ragnar*, m. fl., om anslag till skjutbanors ordnande inom det frivilliga skytteväsendet;

nr 52, av herr *Bergh, Ragnar*, om uppflyttning i lönegrad för uniformerad personal vid Bodens poliskår;

nr 53, av herr *Persson, Ivar*, m. fl. om ökat anslag till åtgärder till förebyggande och hävande av invaliditet;

nr 54, av herr *Carlström* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag till bidrag till byggande och underhåll av enskilda vägar;

nr 55, av herr *Lodenius* m. fl., om ökat anslag till bidrag till byggande och underhåll av mindre hamnar och farleder;

nr 56, av herr *Andersson, Elon*, och herr *Albertsson*, om utredning angående folkhögskolans framtida utveckling och utbyggnad under statens medverkan; samt

nr 57, av herrar *Söderdahl* och *Lindén*, om beredande av kostpenningar åt fyrpersonalen vid Dämmans och Söderarm—Tjärvens fyrplatser.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet den av herr *Andersson, Birger*, väckta motionen, nr 58, angående förre sågverksarbetaren H. G. Anderssons pensionsförmåner.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet nedannämnda motioner:

nr 59, av herr *Grym* m. fl., om anslag till fraktlindring för frukt till Norrbottens och Västerbottens län;

nr 60, av herr *Lodenius* m. fl., om ökat anslag till gottgörelse till fiskeriningen för av dess utövare erlagd bensinskatt; samt

nr 61, av herr *Nilsson, Bror*, m. fl. i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till avsättning till fonden för premielån till egnahemslantagare.

Föredrogos och bordlades Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 19 och 21.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 62, av fröken *Andersson* m. fl., om tillämpning av likalönsprincipen inom det statliga avlöningssystemet;

nr 63, av herr *Karlsson, Gottfrid*, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag till statens sinnessjukhus, avlöningar m. m.;

nr 64, av herr *Gustavson* m. fl., om skyldighet för folkskollärare att tjänstgöra vid fortsättningsskola;

nr 65, av herr *Svedberg* och herr *Johanson, Karl August*, om förläggande till Västerbottens län av ett statligt eller under statlig medverkan tillkommet pappersbruk;

nr 66, av herr *Näsgård* och herr *Andersson, Gustav Emil*, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag till statens priskontrollnämnd;

nr 67, av herr *Näsgård*, om utredning och förslag rörande komplettering av ofullständiga jordbruk med skog; samt

nr 68, av herr *Karlsson, Gustaf*, m. fl., om ökat anslag till säkerhetsanordningar till ledning för fiskefartyg.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 11.05 förmiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Måndagen den 21 januari.

Kammaren sammanträdde kl. 2 eftermiddagen.

Herr statsrådet *Quensel* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:
nr 17, med förslag till förordning angående utvidgad rätt att vid 1946 års
taxering åtnjuta avdrag för avsättning till investeringsfond för fartyg; och
nr 18, med förslag till vissa ändringar i gällande tulltaxa.

Justerades protokollen för den 15 och den 16 innevarande månad.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 19, angående ersättning från kyrkofonden för övertalig personal vid domänverket.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 21, med förslag till förordning om bekämpande av smittsamma sjukdomar hos bin.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:
nr 62, av fröken *Andersson* m. fl., om tillämpning av likalönsprincipen inom det statliga avlöningssystemet;
nr 63, av herr *Karlsson, Gottfrid*, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag till statens sinnessjukhus, avlöningar m. m.;
nr 64, av herr *Gustavson*, m. fl., om skyldighet för folkskollärare att tjänstgöra vid fortsättningsskola;
nr 65, av herr *Svedberg* och herr *Johanson, Karl August*, om förläggande till Västerbottens län av ett statligt eller under statlig medverkan tillkommet pappersbruk; samt
nr 66, av herr *Näsgård* och herr *Andersson, Gustav Emil*, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag till statens priskontrollnämnd.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet nedannämnda motioner:
nr 67, av herr *Näsgård*, om utredning och förslag rörande komplettering av ofullständiga jordbruk med skog; och
nr 68, av herr *Karlsson, Gustaf*, m. fl., om ökat anslag till säkerhetsanordningar till ledning för fiskefartyg.

Föredrogs och bordlades Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 17 och 18.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

- nr 69, av herr *Linderot*, om sänkning av valbarhetsåldern vid val till riksdagens första kammare;
- nr 70, av herr *Nerman*, om förkortning av tiden för hemligstämplande av vissa allmänna handlingar;
- nr 71, av herr *Berg, Robert*, om utbetalning av retroaktivt arvode m. m. åt f. d. extra ordinarie kontorsföreståndaren C. H. Svensson;
- nr 72, av herrar *Aman* och *Wagnsson*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till avlöningar för försäkringsrådet;
- nr 73, av herr *Aman*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning rörande en konsulentbefattning i husligt arbete i skolöverstyrelsen;
- nr 74, av herrar *Wagnsson* och *Aman*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till bidrag till avlöning åt lärare vid fortsättningsskolor;
- nr 75, av herrar *Öhman* och *Linderot*, angående förstatligande av de industrier, som hava tillverkning av krigsmateriel som huvuduppgift;
- nr 76, av herr *Hage*, om årligt understöd åt lokomotivföraren N. L. Nordfors änka;
- nr 77, av herr *Hage*, om understöd eller pension åt banarbetaren J. A. Erikssons änka;
- nr 78, av herr *von Heland* m. fl., om införande av enhetliga ordningsföreskrifter vid slakterierna i samband med obligatoriskt köttbesiktningstvång;
- nr 79, av herr *Mannerskantz* och friherre *Beck-Friis*, angående lärartjänstens i hovbeslagslära m. m. vid veterinärhögskolan placering i lönegrad;
- nr 80, av herr *Nerman*, om demokratisering av medaljutdelningen till stats-tjänare samt av reseregimentet m. m.; samt
- nr 81, av herr *Nerman*, angående utredning, om och i vad utsträckning rikets ämbets- och tjänstemän må taga engagemang i det privata affärlivet.

Anmälades och bordlades

bankoutskottets memorial:

- nr 1, med överlämnande av fullmäktiges i riksbanken till bankoutskottet avgivna berättelse; och
- nr 2, med överlämnande av fullmäktiges i riksgäldskontoret till innevarande riksdag avgivna, till bankoutskottet avlämnade berättelse; samt
- riksdagens kanslideputerades memorial nr 1, angående antagande av tjänstemän i riksdagens kansli.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 2.07 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Tisdagen den 22 januari.

Kammaren sammanträdde kl. 11 förmiddagen.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 17, med förslag till förordning angående utvidgad rätt att vid 1946 års taxering åtnjuta avdrag för avsättning till investeringsfond för fartyg; och nr 18, med förslag till vissa ändringar i gällande tulltaxa.

Föredrogs och hänvisades till konstitutionsutskottet nedannämnda motioner:

nr 69, av herr *Linderot*, om sänkning av valbarhetsåldern vid val till riksdagens första kammare; och

nr 70, av herr *Nerman*, om förkortning av tiden för hemligstämplande av vissa allmänna handlingar.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:

nr 71, av herr *Berg, Robert*, om utbetalning av retroaktivt arvode m. m. åt f. d. extra ordinarie kontorsföreståndaren C. H. Svensson;

nr 72, av herrar *Aman* och *Wagnsson*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till avlöningar för försäkringsrådet;

nr 73, av herr *Aman*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning rörande en konsulentbefattning i husligt arbete i skolöverstyrelsen; samt

nr 74, av herrar *Wagnsson* och *Aman*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till bidrag till avlöning åt lärare vid fortsättningsskolor.

Föredrogs och hänvisades till ett tillfälligt utskott den av herrar *Öhman* och *Linderot* väckta motionen, nr 75, angående förstatligande av de industrier, som hava tillverkning av krigsmateriel som huvuduppgift.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet nedannämnda av herr *Hage* väckta motioner:

nr 76, om årligt understöd åt lokomotivföraren N. L. Nordfors änka; och nr 77, om understöd eller pension åt banarbetaren J. A. Erikssons änka.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet nedannämnda motioner:

nr 78, av herr *von Heland* m. fl., om införande av enhetliga ordningsföreskrifter vid slakterierna i samband med obligatoriskt köttbesiktningstvång; och

nr 79, av herr *Mannskantz* och friherre *Beck-Friis*, angående lärartjänstens i hovbeslagslära m. m. vid veterinärhögskolan placering i lönegrad.

Föredrogos och hänvisades till ett tillfälligt utskott nedannämnda av herr *Nerman* väckta motioner:

nr 80, om demokratisering av medaljutdelningen till statstjänare samt av resereglementet m. m.; och

nr 81, angående utredning, om och i vad utsträckning rikets ämbets- och tjänstemän må taga engagemang i det privata affärlivet.

Föredrogos och bordlades ånyo bankoutskottets memorial nr 1 och 2 samt riksdagens kanslideputerades memorial nr 1.

Ordet lämnades på begäran till herr **förste vice talmannen**, som yttrade: Herr talman! Jag ber att få hemställa, att denna kammare måtte besluta att tillsätta två tillfälliga utskott, vardera bestående av åtta ledamöter och sex suppleanter.

Denna hemställan bifölls.

Herr talmannen föreslog, att kammaren måtte besluta att vid sammanträde, som komme att hållas onsdagen den 30 i denna månad, företaga val av ledamöter och suppleanter i de nu beslutade tillfälliga utskotten.

Detta förslag antogs.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 82, av herr *Björnsson* m. fl., med förslag till ändrad lydelse av § 72 regeringsformen och § 73 riksdagsordningen;

nr 83, av herr *Wetter*, om vissa förändringar i gällande bestämmelser för befordringar inom krigsmakten;

nr 84, av herr *Bergh*, *Ragnar*, och herr *Hage*, om inrättande av en musikkår vid Luleå luftvärnskår;

nr 85, av herr *Anderberg* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om inrättande av nya provinsialläkartjänster;

nr 86, av herr *Karlsson*, *Gustaf*, m. fl., om ökade anslag till nyanläggning av bygdevägar samt till ombyggnad av bygdevägar och ödebygdevägar m. m.:

nr 87, av herr *Andersson*, *Karl*, m. fl., om ökat anslag till stensättning av vägar;

nr 88, av herr *Andersson*, *Karl*, m. fl., om ökade anslag till byggnadsarbeten beträffande statliga och statsunderstödda fiskehamnar m. m.;

nr 89, av herr *Fahlander*, angående viss ändring i bestämmelserna om statsbidrag till avlönande av skolsköterskor;

nr 90, av herr *Karlsson*, *Gustaf*, angående viss ändring i bestämmelserna om statsbidrag till avlönande av lärare vid folkhögskolor;

nr 91, av herr *Elofsson*, *Gustaf*, m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till avsättning till lotterimedelsfonden;

nr 92, av herrarna *Mannerskantz* och *Arrhén*, om utredning och förslag angående åtgärder för skyddande av deklara-tionshemligheten;

nr 93, av herr *Wetter*, om förbättrade pensionsförmåner för förste maskinisten G. H. Svenssons änka;

nr 94, av herr *Persson*, *Einar*, m. fl., om utredning angående ändrade rösträttsgrunder vid allmännings- och jordägarstämmor;

nr 95, av herr *Bondeson*, om viss ändring i förordningen angående antagande av släktnamn;

nr 96, av herr *Arrhén*, angående vidgat tillämpningsområde för lagen om arbetstidens begränsning;

nr 97, av herr *Arrhén* m. fl., om anslag till främjande av beredning och avsättning av fisk m. m.;

nr 98, av herr *Wahlund* m. fl., angående anslag till byggnadsarbeten vid vissa lantbruksundervisningsanstalter samt angående statens medverkan till anskaffande av skoljordbruk; och

nr 99, av herr *Karlsson, Gustaf*, m. fl., angående utredning om införande av genomgående taxeberäkning mellan järnväg och därtill anslutna billinjer.

Justerares protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 11.08 förmiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.